

4
949
L

P. Panaitescu

Emigrația
Polonă
și Revoluția
Română
dela 1848

II
949
L

II 949 L

I. I. U.
II
949
L

AȘEZĂMÂNTUL CULTURAL
ION C. BRĂTIANU

X

EMIGRAȚIA POLONĂ

ȘI

REVOLUȚIA ROMÂNĂ DELA 1848

STUDII ȘI DOCUMENTE

DE

P. P. PANAITESCU

„CARTEA ROMÂNEASCĂ”, BUCUREȘTI

1929

AȘEZĂMÂNTUL CULTURAL
ION C. BRĂTIANU

X

EMIGRAȚIA POLONĂ

ȘI

REVOLUȚIA ROMÂNĂ DELA 1848

STUDII ȘI DOCUMENTE

DE

P. P. PANAITESCU

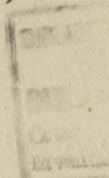

„CARTEA ROMÂNEASCA”, BUCUREȘTI

1929

11. 949. L.

60873

Importanța influenței polone în revoluția dela 1848 în principatele române.

Emigrația polonă în Europa după revoluția dela 1830 căutase să lege relații cu toate mișcărilor democratice, în special în Orient. Se cunoaște contribuția pe care a adus-o emigrația în mișcarea de liberare a ungurilor. Mai puțin cunoscut este rolul polonilor în mișcarea revoluționară din principatele române. Totuși relațiile emigrației polone cu partidul renașterii naționale la noi au început de pe la 1836 ; din îndemnurile emigraților poloni Ioan Cămpineanu croise planul unirii naționale a tuturor românilor și se ajunsese chiar la iscălirea unui tratat formal între partida națională română și șeful polonilor pibegi, principele Czartoryski.¹⁾ Când în 1848 se produce o mișcare în Moldova și în Țara Românească, polonii colaborează cu sfatul, cu sprijinul lor diplomatic și chiar cu un consilier militar, colonelul Zablocki. Presa polonă din Paris sprijinea pe români și este incontestabil că în ideologia politică a fruntașilor generației române dela 1848 sânt multe influențe ale ideologiei polonilor în special în chestiunile de politică externă. În această epocă concepția asupra rolului poporului român în Europa orientală era încă puțin clară și a fost precizată sub influența polonă.

Toate aceste legături de ordin politic și ideologic se pot urmări mai ales în arhivele emigrației polone din Paris transportate acum în muzeul principilor Czartoryski din Cracovia.

---

1) Cf. P. P. Panaitescu. *Planurile lui Ioan Cămpineanu pentru unitatea națională a Românilor. Legăturile lui cu emigrația polonă* : Cluj. 1924. extras din *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, III.

Misiunea lui Butkiewicz în Moldova.

Încă din toamna anului 1846, prevăzându-se o mișcare națională în Moldova, această țară fusese străbătută de un agent polon, Mihail Budzynski. Misiunea lui Budzynski, trimis de partidul regalist-conservator polon în frunte cu principele Adam Czartoryski, mai era motivată și de existența unui număr de poloni emigrați în Moldova, cari se aflau sub influența partidei adverse republicane și democratice. Budzynski trimise șefului său un raport intitulat „*Le gouvernement de Michel Stourdza en Moldavie, mesures à prendre pour annuler l'influence russe dans les deux principautés*”.¹⁾ Agentul constată că Mihail Sturza a înșelat speranțele ce se puneau într'însul. Țara se plânge de reaua administrație, necinstea funcționarilor. Domnul e acuzat că ia lucrătorii dela șosele ca să lucreze la palatul său de vară dela Socola. O mișcare de opoziție se formează din 1842 sub conducerea lui Theodor Balș, la 1846 Costache Moruzi ar fi propus să atace Iașul cu tinerimea și cu patru sute de țigani înarmați. Tinerimea e influențată de cultura franceză și de „amintirea gloriei lor și-a independenței din vremea domniei lui Ștefan”. Clasa socială mai națională e cea a răzeșilor. Polonii se bucură de mari simpatii, deoarece mulți boeri au studiat la Lemberg și au legături cu tinerii nobili poloni, chiar mulți vorbesc limba polonă. Un agent polon ar fi bine primit de moldoveni dacă ar veni în chip oficial din partea principelui Czartoryski ca șef al nației polone.

În urma acestui raport, conducerea emigrației polone trimite în Moldova un agent, care să stea mai multă vreme în această țară. Acest de-al doilea agent era trimis din Constantinopol, unde se afla o agenție a emigrației în frunte cu Mihail Czajkowski, un om abil, care știuse să-și creeze întinse relații în Turcia și chiar în Moldova.²⁾ El se

---

1) *Manuscris Czartoryski* nr. 5405. nepaginat. Raportul e datat Malta 16 Mai 1847.

2) Cf. Scrisoarea lui Ioan Ghica către M. Czajkowski din 1844. la P. P. Pănaiteșcu. *op. cit.* pp. 43—44.

numea Petre Butkiewicz, dar în Moldova trebuia să se dea drept un negustor alsacian cu numele de Paul Bleim sau Paul Bodmer. În instrucțiunile sale ¹⁾ este însărcinat în primul rând cu propaganda între polonii din Moldova și între rascolnicii refugiați din Rusia, pe cari emigrația nădăjduia să-i ridice împotriva muscalilor. Dar agentul urma să intre în legături și cu moldovenii. Aceștia trebuiau sfătuiți să se pregătească pentru o mișcare ceva mai târziu, dar în ori ce caz în înțelegere cu turcii împotriva rușilor și această mișcare să fie legată de acea polonă. Polonii sperau să obțină fonduri ca ajutor dela boerii moldoveni favorabili mișcării naționale. Instrucțiunile lui Butkiewicz indică pe Vogoride ca cel mai însemnat dușman al legăturilor polono-române, și dimpotrivă între boerii favorabili acestor legături sunt indicați Sturza (probabil Vasile Sturza), un prinț Moruzi, Costache Negri, Dimitrie Rallet, Balș (Teodor), Ioan Ghica, Ioan Codrescu și Corradini, care, deși considerat ca ușuratec, trebuie luat în considerație pentru că luptase în armata polonă la 1831.²⁾

Agentul emigrației trebuia să sprijine cu sfaturi mișcarea națională română și instrucțiunile spun foarte lămurit că polonii aveau în vedere o înțelegere a moldovenilor cu muntenii.

Butkiewicz primi instrucțiunile la Constantinopol la 21 April 1848, a doua zi pleca din acest oraș și la 25 sosi la Galați. Rapoartele sale ³⁾ cuprind întâi relații asupra stării de spirit din Moldova în urma mișcării, care avusese loc cu o lună înainte și a arestărilor dela Iași. El știa că o parte din boeri fugiseră în Ardeal, că înșiși Cantacuziini erau compromiși în mișcare, dar domnul nu se poate atinge de ei. La 3 Mai agentul sosește la Iași, unde începe să caute pe compatriotul său Wroblewski, care-i fusese recomandat. Acest Wroblewski era profesor de limbă rusă la Academia Mihăileană, unde Butkiewicz merge să-l caute, condus de un băiat din prăvă-

---

1) Anexa II.

2) Pentru Corradini. Cf. Al. Marcu. *Vasile Alecsandri și Italia. Academia Română. Memoriile secț. literare.* ser. III. III. 1927. pp. 46—48. Era un italian prieten cu Vasile Alecsandri și Costache Negri.

3) Anexa III.

lia unui librar ieșean. Academia i se pare o clădire mică, ce seamănă cu o școală primară din Franța. Se studiază limba română, iar dintre limbile streine rusa, franceza și germana, dar boerimea considera ca o rușine să-și trimită copii în această școală. Wroblewski îl pune în curent pe agent cu situația polonilor din Moldova și cu propaganda democraților, dar îl pune în legătură și cu boierii moldoveni, în special îl recomandă lui Dimitrie Rallet din Botoșani. ¹⁾

Butkiewicz pleacă din Iași și sosind în Botoșani intră îndată în legături cu Rallet, pe care-l definește „gros, vioi, politicos, cu o cultură superficială, fără idei precise asupra politicei, chiar în ceiace privește propria lui țară, amic al libertății și al polonilor”. Agentul polon e încântat să vadă cabinetul lui Rallet, împodobit cu portretele lui Sobieski și Koszczusko. Deși la început boerul moldovean luase pe agent drept un spion rus, totuși acesta îi câștigă repede încrederea. Dela început polonul pune întrebarea, dacă este la ei o tendință de unitate a tuturor românilor. Rallet îi răspunde că au această preocupare, că au format comitete în acest scop, dar că speră că vor reuși punându-se sub protecția Austriei devenită constituțională. Butkiewicz combate însă această din urmă idee și îndeamnă pe moldoveni să nu se despartă de Poartă. Rallet îi spune că trebuie întâi răsturnat domnul. În cele din urmă îl prezintă unui grup de boeri prieteni, cu cari discută situația din Moldova și prin recomandăția cărora izbuteste să treacă în Bucovina. La Cernăuți agentul polon intră în legături cu Alexandru Hurmuzaki, către care avea o scrisoare dela Rallet. Hurmuzaki, unul din cei patru frați cari jucară un rol așa de însemnat în renașterea noastră culturală și politică. ²⁾ este „un petit blond”

---

1) Pentru Dimitrie Rallet cf. N. Iorga : *Istoria literaturii române în veacul XIX*. Vol. II. p. 54. Se născuse la 1817 și e autorul unui volum de „*Scrieri*”, meditații și schițe din viața societății moldovene și a unei poeme eroice : *România dupe tractatu*. Bruxelles. 1857.

2) Pentru Alecu Hurmuzaki (1823—1871) cf. C. Loghin. *O sută de ani dela nașterea lui Alecu Hurmuzaki*. Cernăuți 1924. T. Balan. *Frații George și Alexandru Hurmuzaki*. Cernăuți, 1924.

cu studii la Viena, amic al libertății și al cauzei polone, capabil de devotament, dar prudent. Cu ajutorul familiei Hurmuzaki, Butkiewicz se poate duce la mănăstirea Bialo-Krynița lângă Cernăuți, unde-și îndeplinește solia față de rascolnici. Bucovina îi face impresia că „nu vrea să fie polonă”. Bucovinenii au simpatii pentru frații lor din Ardeal și „ar vedea cu plăcere posibilitatea unirii părților rupte ale Daciei române”.

Din Bucovina agentul se întoarce în Moldova, unde continuă propaganda pe lângă poloni și moldoveni. După îndemnul lui, Dimitrie Rallet intră în legături directe cu Mihai Czajkowski, căruia îi dă relații asupra mentalității anti ruse a boerimii moldovene și a evenimentelor din Moldova.¹⁾ Tocmai atunci izbucnește revoluția din Iunie în București. Butkiewicz care era la Galați trimite o relație entuziastă a evenimentelor și declară că românii sunt un „element bun” și ar putea deveni „un de nos plus puissants auxiliaires”. Dorește să facă românilor tot binele ce i-ar sta în putere și îndeamnă pe agentul din Constantinopol să lupte din toate puterile în favoarea lor²⁾.

În Iulie Butkiewicz era încă la Galați, el spera într-o mișcare revoluționară în Moldova și voia să-și întindă propaganda și în Basarabia cu ajutorul lui Rallet.³⁾ La sfârșitul lunii însă conducerea emigrației socoate că el ar putea fi mai folositor la București și Butkiewicz e trimis acolo în calitate de agent politic oficial al polonilor pe lângă guvernul provizoriu.

Misiunile lui Zablocki și Butkiewicz în Țara Românească

Încă dela începutul revoluției muntene guvernul provizoriu simțise nevoia unor tehnicieni cari să reformeze în special armata românească. La 27 Iunie st. vechiu. Ioan Ghica reprezentantul guvernului muntene la Constantinopol angajase pe un

---

1) Anexa IX. Scrisoarea lui D. Rallet.

2) Anexa III.

3) Anexele X. XI.

emigrat polon-turcit Ahmet Terfik Pulawski în serviciul Țării Românești.¹⁾ El era însărcinat cu organizarea miliției muntene, formarea unor fortificații, instalarea unor fabrici de muniții și în plus conducerea armatei române contra rușilor. Intr'un cuvânt i-se dădea în mână toată apărarea națională. Contractul prin care Pulawski e angajat menționează că emigrația polonă dă prin aceasta o „nouă dovadă a simpatiei șefului ei și a patriei pentru cauza popoarelor române”. În realitate nu se constată vre'o activitate a acestui Pulawski, probabil că s'a renunțat la serviciile lui, deoarece principele Czartoryski trimite dela Paris un alt consilier militar, colonelul Zablocki.

Cu câteva luni înainte de izbucnirea revoluției, Nicolae Bălcescu avusese relații la Paris cu principele Czartoryski, care în vederea mișcării ce urma să înceapă îi recomandă pe colonelul Zablocki.²⁾ Acesta sosi la București la 21 Iulie cu o scrisoare a principelui către Bălcescu, care îl prezintă guvernului provizoriu. Deși guvernul aștepta în primul rând ajutor dela francezi, e bucuros să primească în slujbă pe Zablocki, care se grăbește să ceară gradul de colonel în armata română, deși n'avea drept la acest grad înalt. În întrevederea lui cu Nicolae Bălcescu, acesta îi spune că „toate succesele diplomatice” ale guvernului muntean se datoresc „sfaturilor înțelepte ale alteței voastre” (Czartoryski) și că guvernul se conformează acestor sfaturi.³⁾

În scrisoarea prin care cere să intre în serviciul românesc Zablocki declară că slujise șaisprezece ani în armata polonă și că vine să-și pue serviciile la dispoziția guvernului provizor pentru că „libertatea este amenințată la voi de către cel mai înverșunat dușman al patriei mele”.⁴⁾ Agentul polon din Constantinopol, Mihai Czajkowski îi atrăsese atenția că are a lucra în „interesul comun al Poloniei și al Valahiei, a căror

---

1) Anexa. IV.

2) *Anul 1848 în Principatele române*. I. pp. 348—49 și VI p. 13 Cf. și P. Panaitescu. *Contribuții la o biografie a lui N Bălcescu*. București 1924 p. 69.

3) Anexa XIV.

4) Anexa XIII.

cauze sânt unite” și că serviciile lui vor fi o dovadă „a vechilor și bunelor nostre relații cu patrioții români“. Toți agenții poloni din toată Europa vor sprijini prin toate mijloacele „cauza principatului Valahiei în particular și cauza poporului român în general“. Pentru chestiunile politice urma să sosească un agent special, Zablocki rămânând să se ocupe numai cu chestiunile militare ¹⁾.

Intr'un lung memoriu trimis principelui Czartoryski după căderea revoluției, el expune, ca martor ocular, toate evenimentele din principate dela începutul revoluției până la retragerea fruntașilor ei în Ardeal ²⁾. Această expunere, deși are o notă de critică exagerată și adesea nedreaptă, prezintă un mare interes, deoarece Zablocki a fost tot timpul în strânse legături cu fruntașii mișcării, a surprins gândurile și intențiile lor. Interesante sânt în special portretele șefilor mișcării: Ioan Eliade Rădulescu i-se pare cel mai interesant, om cult cu mare influență asupra tinerimei, dar prea fricos și leneș. Generalul Tell militar desăvârșit, patriot, sever și cumpătat, dar fără multă experiență militară. G. Magheru agitator de mulțimi, om simplu, dar apropiat de sufletul poporului, un fel de țaran, nu vorbește decât românește. Nicolae Goleșcu, din familia Goleștilor respectată de toți, șef al tinerimei revoluționare „tinerime, venită din streinătate... aproape streină de țară“. Ceilalți frați Golești: Ștefan și Alexandru oameni activi și energici, ceiace nu se putea spune de Nicolae. Ioan Brătianu „a stat multă vreme peste graniță, s'a ocupat de multe lucruri, dar nu știe nimic în chip fundamental“, totuși recunoaște că e un om cu o inteligență foarte vie, vorbește frumos franțuzește, e cel mai bun orator al revoluției, și știe să stăpânească mulțimea.

Nu-i place să vadă că toți acești fruntași ai revoluției sânt republicani și-i bănuiește că au relații cu partida polonilor republicani. Pe mulți îi bănuiește că vor să ia dictatura, în special pe Magheru. Dela început Zablocki observă două

---

1) Anexa XVI.

2) Anexa XXVII.

partide în revoluția română: partidul sau clubul tinerilor în frunte cu N. Golescu și partidul „celor cari stătuseră fără întrerupere în țară și erau mai bine cunoscuți de locuitori”: Eliade-Rădulescu, Tell, Magheru.

După ce povestește pe larg începuturile revoluției cu unele amănunte necunoscute (dr. Mendel trimis de Lamartine ar fi pretins ca revoluția să înceapă imediat: „acum ori niciodată”, revoluționarii dela Islaz, aflând că Bibescu Vodă a semnat constituția, amenință că-l vor arunca pe fereastră, dacă nu pleacă imediat, etc.), el urmează cu cele întâmplate după sosirea lui în capitala Țării Românești. Zablocki făcu parte din delegația trimisă la Giurgiu în întâmpinarea comisarului otoman Soliman-pașa și povestește cum în trecerea lor prin tabăra turcească soldații turci făceau semne arătând că până seară capetele delegaților nu le vor mai sta între umeri. Deasemenea fu martor al primirii lui Soliman pașa în București, văzu recepția ce i-se făcu la teatru și banchetul, la care observă că împotriva prescripțiilor religioase comisarul otoman se arată bun băutor.

Curând după aceasta Zablocki este trimis în Oltenia la tabăra dela Troian, unde urma să se formeze o armată a revoluției sub conducerea generalului Magheru. Armata nu se poate strânge în așa scurt timp, pandurii n'aveau arme, tunurile, patru în tot, n'aveau servanți, cavaleria avea 160 de cai, din cari numai 50 erau mai tineri, lipseau magazine de muniții, disciplina lăsa de dorit. Magheru ar fi vrut să se închidă într'o mănăstire și să susție un asediu, dar Zablocki îl sfătuiește să n'o facă, deoarece ar fi amenințat cu foametea și silit să capituleze. Apropiindu-se rușii, Magheru, Zablocki și statul lor major pleacă în Transilvania după licențierea armatei. În drum soldații răsculați vor să le taie calea și să-i predea rușilor, dar grație energiei unui colonel român izbutesc să treacă și se duc la Sibiu.

Guvernul provizoriu dela 1848 e judecat foarte aspru de acest martor polon al guvernării sale, e acuzat mai ales de lipsă de energie și de continuitate în acțiunea lui. În chestia agrară, așa de importantă la noi, el n'a știut să ia măsuri.

favorabile țăranilor, deși făgăduise o împroprietărire, armata nu putu fi organizată, nu existau nici mijloace tehnice, nici spirit ostășesc. Ofițerii sânt considerați ca ignoranți și lași, dealtfel guvernul nu a crezut nici un moment că s'ar putea ajunge la o luptă, sperând totul dela acțiunea diplomatică.

Tinerimea română e considerată ca leneșă și lipsită de energie, cu mirare observă Zablocki că limba franceză e întrebuintată chiar între români în clasa înaltă. Femeile sânt corupte și românii în general au un caracter național rău, sânt falși și bănuitori. Recunoaște însă că a avut o excelentă primire și că toată lumea îl saluta cu bucurie în stradă, când îl vedea trecând în uniformă de colonel român.

Acțiunea lui Zablocki în Țara Românească nu mulțumi prea mult conducerea emigrației polone, el invitasese diverși ofițeri poloni la București, lucru pe care îl judeca Czajkowski ca prea grăbit („cette précipitation du colonel est fâcheuse”)¹⁾ În consecință Butkiewicz, care, precum am văzut, se afla în Moldova, e trimis de acolo la București ca agent diplomatic oficial al emigrației și sosi la începutul lui August ²⁾. În rapoartele sale către Mihai Czajkowski ³⁾ agentul face mai mult considerații de politică generală, totuși aceste rapoarte conțin câteva știri interesante. El află că a sosit la București un agent ungur „dont la mission tend à lier les Roumains aux intérêts de la Hongrie, mais les Roumains ne veulent pas entendre cela”. E martor și el al intrării lui Soliman Pașa în București și află că un țăran venise cu un șorț plin de pietre ca să le arunce în pașă. Anunță sosirea ofițerilor francezi Dessaint și Sabatier, trimiși din Constantinopol și speră că se va putea organiza o rezistență armată și că se vor putea ascunde chiar arme pentru poloni în munții românești. Dintre șefii mișcării românești are legături cu Nicolae Golescu și cu vărul său Alexandru G. Golescu „care în timpul șederii lui la Paris cunoscuse pe principele Adam Czartoryski și primea inspirațiile lui”.

---

1) Anexa XV.

2) *Anul 1848 în Principatele române*. II p. 716.

3) *Ms. Czartoryski. Cracovia* nr. 5406 pp. 141 și urm.

deasemenea și cu Ioan Câmpineanu. Despre N. Bălcescu spune : „nous le connaissons, il nous connaît, en un mot il est bon”. C. A. Rosetti îl primi foarte rece, și Butkiewicz își explică această primire prin ideile lui republicane și democratice. Democrații poloni, adversari ai principelui Czartoryski, avuseseră multă influență asupra lui, fusese prieten cu un oarecare Krzenski mort de holeră la Iași, și chiar acum venise un agent democrat din Galiția la București, care cu ajutorul lui Rosetti voia să discrediteze acțiunea prințului Czartoryski. Butkiewicz observă că „trebuie numai decât să luminăm pe români ca să știe ce este democrația polonă” și „să ștergem urmele lăsate de acești nemermici (saligauds) în țară”.

Despre colonelul Zablocki vorbește cu oarecare dispreț spune că „până acum n'a făcut alt ceva decât să traducă operele generalului Chrzanowski” (cursul de tactică).

Când la 13 Septembrie 1848 (s. v.) Turcii ocupară cu forța Bucureștii, Butkiewicz plecă și el cu Eliade și Tell și alți fruntași ai mișcării în Transilvania și-l regăsim ceva mai târziu împreună cu colonelul Zablocki la Sibiu.

Acțiunea diplomatică a emigrației polone în favoarea Românilor

La sosirea lui Ioan Ghica, reprezentantul guvernului provizoriu la Constantinopol, el găsi acolo pe Mihail Czajkowski agentul emigrației polone. Acesta se afla de doi ani în capitala imperiului otoman, avea legături prietenești cu reprezentanții Franței și Angliei. Ambasadorul francez Aupick nu făcea nimic fără a-l consulta, iar autoritățile otomane aveau multă încredere într'însul ¹⁾. Czajkowski înțelese imediat importanța pentru poloni a mișcării române și sprijini pe Ghica în toată acțiunea lui : „je lui dois beaucoup d'obligation”, spune acesta în primul său raport ²⁾.

---

1) Raportul lui Ioan Ghica. Iunie 1848 în, *Anul 1848 în principatele române*. I. pp. 601 și urm.

2) *Ibidem*. Cf și Ioan Ghica. *Amintiri din pribegia după 1848*. București 1889. p. 10.

Sub influența lui Czajkowski, Ioan Ghica remite la sosirea lui un memoriu Porții, în care cauza română era legată de cea polonă. Partida națională, susține I. Ghica, ar fi dorit să amâie mișcarea ca să poată face o răscoală concomitent cu polonii, în toate discuțiile partidul adevărat național a adoptat acțiunea Poloniei ca busolă a purtării sale, afară de cazuri de forță majoră. „Interesele române sânt comune cu cele polone, deoarece ambele popoare au un dușman comun : Rusia și prieteni comuni : Franța și Turcia“. Românii, zice Ghica, ar fi profitat de răscoala polonă ca să atace Basarabia. În cazul desmembrării Austriei, ar fi profitat atât polonii, cât și sârbii și românii. Restabilirea Poloniei ar fi creat „un șampion devotat al civilizației și umanității.” ¹⁾

Totuși, precum se știe, mișcarea începu la București, fără să se producă vre-o răscoală în Polonia. Deși acest lucru nu convenea prea mult polonilor, ei se grăbiră să ofere sprijinul lor diplomatic guvernului provizoriu muntean.

La aflarea evenimentelor din Țara Românească, atât ambasada franceză din Constantinopol, cât și demnitarii turci se adresează lui Czajkowski, ca unuia ce cunoștea mai bine oamenii și împrejurările românești, ca să-i lumineze. ²⁾

Agentul polon remite atunci Porții o notă asupra intențiilor rusești. El observă că rușii doresc să ocupe principatele împreună cu armatele turcești, vrând să dovedească lumii că turcii sânt aliații lor și să aducă o luptă între aceștia și români, din care ar trage folos tot ei. Sfătuiește Poarta să nu se preteze la o ocupație în comun, ci să îndemne pe români să dea armele și să ceară reforme pe cale pașnică, în orice caz turcii să se arate mai mult ca protectori decât ca stăpâni ce amenință ³⁾.

În scrisoarea lui către contele Zamoiski, un alt conducător al emigrației polone, nepotul lui Adam Czartoryski, care se afla atunci la Turin, Czajkowski arată interesul chestiunii

---

1) *Anul 1848 în Principatele române*. I. pp. 645—646.

2) Anexele V. și VIII.

3) Anexa XII.

române pentru italieni. Românii ar trebui să se bucure de mai mare interes în Italia, căci sânt de origină latină, vorbesc o limbă aproape italiană și sânt foarte legați de amintirile rasei. Zamoiski ar trebui să îndemne pe italieni să-și formeze relații cu românii, foarte folositoare cauzei independenței lor. Aceasta mai ales având în vedere cele trei milioane de români din Austria, foarte influențați de spiritul național, care predomină la București. Ambasadorul Sardiniei la Constantinopol ar vedea ușor ce avantaje ar putea găsi pentru cauza italiană la români așa de puțin cunoscuți, dar așa de interesați.

Cât privește legăturile cu Polonia, Czartoryski vrea cu ori și ce preț să profite de poziția câștigată pentru Polonia în Țara Românească. „Vechii noștri prieteni românii”, urmând linia de conducere indicată de misiunea polonă în Orient, au acum nădejdea că vor putea scăpa de protectoratul rusesc și se vor desvolta liberi. Noul guvern vrea să consolideze relațiile intime ce are cu Polonia și cea mai bună dovadă e felul cum a fost primit Zablocki. Totuși polonii nu vor trimite prea mulți ofițeri la București ca să nu ofenseze în mod inutil pe ruși. ¹⁾ Într-o scrisoare către Zablocki același Czajkowski făcea urări pentru „viitorul pe atât de fericit cât de glorios prevăzut de oamenii de bine pentru acest nobil popor demn de înalta lui origină”. ²⁾

Când însă la începutul lui Septembrie se văzu limpede la Constantinopol că revoluția nu va avea succesul dorit, agenții emigrației polone începură să se îndoiască de oamenii cari făcuseră mișcarea. La sosirea delegației trimise din București la Poartă, ³⁾ agenția polonă nu-și putu ascunde reaua impresie ce o făceau acești tineri, cari voiau să facă figură de diplomați. „Deputații români, zice buletinul emigrației, nu se prezintă prea bine, afară de Bălcescu (Nicolae) și de Golescu (Ștefan), au mai mult aerul unor studenți de pe rue St. Jacques,

---

1) Anexa XV.

2) Anexa XVI.

3) Pentru această delegație Ioan Ghica, *Amintiri din pribegie*. pp. 34—36.

decât al unor deputați ai poporului”. Polonii acuză guvernul provizoriu că n’a făcut nimic în special pentru organizarea armatei și sprijinul lor nu-l mai pot oferi celor ce nu-l merită. ¹⁾ Cu toată această notă de amărăciune, legăturile românilor cu polonii urmară și după căderea revoluției.

Polonii și emigrații români din Ardeal și Turcia.

La începutul lui Octombrie 1848 se regăsiră la Sibiu fruntașii revoluției române și cu cei doi agenți poloni, Butkiewicz și Zablocki. Cel dintâi urma să plece în propagandă în Galiția și trebuia să fie însoțit de Constantin Bălcescu fratele istoricului. ²⁾ Acesta însă în cele din urmă renunță să ia parte la expediție, așa că agentul polon pleacă singur și după o oprire la Cernăuți intră în Galiția ³⁾

După îndemnul lui, generalul Tell scrie din Sibiu lui Mihai Czajkowski, expunându-i situația guvernului pribeag. Se plânge că guvernul, deși ales de popor și recunoscut de sultan prin comisarul Soliman-pașa a fost alungat de „dușmanii noștri comuni”. Speră că protestul lui va fi auzit la Poartă. Eliade-Rădulescu își oferea și el prietenia agentului polon prin aceiași scrisoare. ⁴⁾

Celalt agent polon, colonelul Zablocki, rămăsese mai mult timp la Sibiu și avu ocazia să observe situația românilor ardeleni. El vede într’înșii o populație persecutată în special de sași, deși sânt de trei ori mai numeroși. Temerea de o ridicare generală a românilor domnește în tot Ardealul. Din cauza autorităților din Sibiu, cari nu îngăduiră șederea românilor în oraș, emigrații, cu cari se uni și colonelul polon, porniră prin Banat spre Belgrad. Pe drum Zablocki observă cum Magheru îndeamnă populația românească să se împace cu ungurii și să lupte contra rușilor. Magheru, zice agentul polon, a fost ca un adevărat apostol, peste tot spunea că

---

1) Anexa XVII.

2) Anexa XIX.

3) Anexa XXI.

4) Anexa XXII.

românii trebuie să se unească într'un singur stat și cuvintele lui găseau multă ascultare. ¹⁾

La Belgrad Zablocki se despărți de emigrați, cari găsiră în capitala Serbiei alți doi agenți poloni, Biberstein, (Bys-trzanowski), însărcinat cu o misiune în Ungaria și Lenoir. Aceștia intrară îndată în legătură cu dâșii, îndemându-i să plece la Constantinopol, unde spuneau ei, este centrul în care se va rezolvi chestiunea română. Cei mai mulți români însă preferară să plece la Paris, ceiace face pe unul din agenții poloni să scrie : „ils n'ont pas de foi, en vérité ce sont des agitateurs, mais pas des chefs nationaux.” ²⁾

Agentul Biberstein se temea că generalul Magheru să nu se înțeleagă cu democrații poloni, îl sfătuiește să ia întâi înțelegere cu Ioan Ghica și Al. Golescu, el declară că a izbutit să convertească la ideile regaliste pe Bălăceanu și continuă propaganda între români conform sfaturilor principelui Czartoryski ³⁾

La Constantinopol Ioan Ghica își urma acțiunea diplomatică în strânsă legătură cu prietenul său Mihai Czajkowski. Il ținea în curent cu cele ce putea afla din Țara Românească, în special despre purtarea rușilor și de conflictele lor cu autoritățile turcești militare de ocupație. ⁴⁾ În hârtiile provenite dela Czajkowski se regăsește copia unui întins raport al lui Ghica asupra situației din principate la 1849, ⁵⁾ ceiace dovedește că el ținea pe agentul polon în curent cu toată acțiunea lui.

Polonii și misiunea lui N. Bălcescu în Ungaria.

Înainte de a-și muta definitiv centrul de acțiune în Paris, emigrația română mai făcu o încercare în Orient în vara anului

---

1) Anexa XXVI.

2) Anexa XXIV. Cf. și anexa XXIII.

3) Anexa XXV.

4) Anexa XX.

5) Anexa XXXII. Raportul se ocupă în special cu numirea lui B. Știrbey și Gr. Ghica în scaunele celor două principate. Primul fu susținut de ruși contra lui Bibescu și C-tin. Cantacuzino, al doilea era candidatul turcesc. Știrbey face o rea impresie la Constantinopol, administrația lui e rea dela început, Gr. Ghica e mai modest.

1849. Armatele republicei ungare câștigaseră o serie de izbânde împotriva austriacilor și acum se pregăteau să înfrunte pe ruși, cari veniseră în ajutorul acestora. O luptă comună alături de unguri ar fi surâs emigraților, dar trebuiau mai întâi să mijlocească o împăcare între unguri și românii ardeleni, cari se ridicaseră în arme în Munții Apuseni sub conducerea lui Avram Iancu. Ungurii trebuiau convinși să facă mari concesiuni românilor, ca aceștia din adversari să devie aliații lor și în acest scop fu trimis Nicolae Bălcescu la Pesta să trateze cu guvernul lui Kossuth. Pentru izbânda acestei misiuni polonii puteau fi un ajutor prețios. Prieteni cu ambele popoare, aveau tot interesul ca românii să se împace cu ungurii și să lupte împotriva rușilor. În Ungaria polonii aveau multă influență : generalul polon Bem era în fruntea unei armate ungurești, generalul Dembinski ajunsese la un moment dat șef suprem al armatei ungăre, la Pesta se aflau mulți agenți poloni pe lângă guvernul unguresc. Asupra românilor influența polonă se exercita mai ales prin Mihail Czajkowski dela Constantinopol.

N. Bălcescu pornise din Constantinopol însoțit de contele polon Ilinski, mai târziu Skender pașa, care urma să comande legiunea română din Ungaria. ¹⁾ Delegatul român se întâlnește cu Bem la Mehadia ; acesta la început îl primi rece, spunându-i că „are tunuri” și că nu face politică. Generalul polon i-se păru lui Bălcescu antipatic și falș ²⁾, dar mai târziu se dovedi favorabil misiunii urmărite de emigrația română. Atât dânsul cât și Dembinski sprijiniră pe Bălcescu la Pesta, căutând să înlesnească o apropiere româno-ungară. ³⁾ Un moment dat, când se aștepta intrarea lui Bem în principate, Bălcescu îi propuse prin Cesar Boliac coroana țărilor române, se pare că ideia venea dela Ioan Ghica, deoarece Bălcescu îi scria acestuia : „Aceia ce-mi zici că trebuie zise lui Bem, le-am zis în parte de atunci și am mai însărcinat pe Bolliac,

---

1) I. Ghica. *Amintiri din pribegie* p. 191. Cf. și anexa XXVIII.

2) I. Ghica. *op. cit.* pp. 267, 269—270.

3) *Ibidem.* pp. 330, 332, 343.

când l-am întâlnit la Debreczin, care e bine cu dânsul, ca să-i zică cu meșteșug mare că noi l-am numi bucuros domn sau rege al nostru”¹⁾).

Din corespondența agenților poloni din Ungaria în acea vreme se vede că ei lucrau de acord cu Bălcescu, se plâneau că partida națională ungară în frunte cu Georgey împiedică intervenția lui între unguri și Avram Iancu. Agentul Biberstein constată că la Pesta Bălcescu muncește bine și este ascultat, că polonii vor lua exemplu după propunerile scrise de dânsul pentru pacificarea românilor în propunerile lor pentru slavii din Ungaria. După același agent Ungaria trebuia să devie un stat federal ungaro-slavo-român.²⁾

În cele din urmă, precum se știe, se ajunsese la un acord de principiu între Bălcescu și guvernul unguresc pentru pacificarea românilor și formarea legiunii române,³⁾ dar lucrurile mergeau încet și rușii înaintau. Ilinski, care pierduse răbdarea, se despărțise de Bălcescu și plecase la cartierul general al lui Bem. De acolo el scria că Iancu ar fi dat a înțelege lui Kossuth că preferă să fie cu ungurii decât cu rușii și guvernul unguresc ar fi oferit amnistie, excluzând numai pe mitropolitul Șaguna.⁴⁾

La sfârșitul lui Iulie 1849 situația armatei ungurești era considerată ca disperată; guvernul maghiar dăduse comanda supremă generalului Dembinski, care declară lui Bălcescu „că nu acceptă comanda decât dacă ungurii recunosc naționalitățile române și slave”, ceea ce face pe istoricul român să-l compare cu eroii lui Plutarh.⁵⁾ În același moment se încheia la Constantinopol între Ion Ghica și Mihai Czajkowski o convenție pentru intrarea unui număr de ofițeri poloni în serviciul legiunii române ce urma să fie constituită în Transilvania.⁶⁾ Dar era prea târziu, căci intervenția rușilor și

---

1) *Ibidem* p. 343. Pentru intrarea momentană a trupelor lui Bem în Moldova *ibidem* pp. 392 și urm. anexa XXXI.

2) Anexa XXVIII.

3) I. Ghica. *o. cit.* pp. 372 și urm.

4) Anexa XXIX.

5) Anexa XXX.

6) I. Ghica. *o. c.* pp. 403—404.

certurile dintre generalii unguri puseră capăt revoluției și independenței ungare și odată cu aceasta și speranțelor române și polone în această revoluție.

„La Pologne“ și românii.

În Iunie 1848 începuse să apară la Paris o revistă a emigrației polone, pusă sub direcția unui francez, Cyprien Robert : *La Pologne, annales contemporaines politiques, religieuses et littéraires des peuples de l'Europe orientale*, publicată de societatea slavă din Paris.

Din programul acestei reviste se vede că redactorii urmăreau „luminarea Europei asupra chestiunii orientului european”. Chestia polonă nu e o chestiune izolată, e legată de soarta ungarilor, iugo-slavilor, cehilor și românilor și chiar a grecilor. 1) Chenarul revistei era împodobit cu numele popoarelor din răsăritul Europei, între cari nu lipsește și „Roumanie” cu însemnarea : „inviolabilité des races, abolition du système des protectorats”.

În numărul din 1 Decembrie Hippolyte Desprez publică un mare articol intitulat, *Les Valaques et leur alliance avec les Slaves du Midi*, 2) în care arată că ungurii nu-și înțeleg interesele dacă nu vor o apropiere de românii din Ardeal. Românii însă fac foarte bine când caută o apropiere de slavii de sud ca să opuiască o barieră Rusiei.

În anul următor în toiul luptei din Ungaria revista susține punctul de vedere pus în practică de diplomația polonă : rolul polonilor din această țară este să împace pe unguri cu slavii și cu românii 3). „Les polonais n'ont cessé de conseiller, d'exiger que les magyars, slaves et roumains se réconciliassent”, scrie unul din redactorii revistei, altcum locul polonilor ar fi mai natural în tabăra cealaltă. 4)

1) *La Pologne*, Nr. 1 (1 Iunie 1848) p. 1. Comitetul era însă aproape întreg polon.

2) *Ibidem* 1 Decembrie 1848 pp. 16—17. Cf. și articolul semnat Auguste. S. *De la diplomatie européenne dans les principautés du Danube* (22 April 1849 p. 41-42).

3) Cf. articolele : *Des avantages d'une médiation polonaise entre les Slaves et les Magyars*. (p. 19. 1 Ianuar 1849). *Du rôle naturel des polonais dans la lutte slavo-magyare* (p. 25. 1 Mart 1849).

4) *La Pologne*, 22 April 1849 p. 43. *Des conditions d'une entente durable entre les Polonais et les Magyars*.

Românii din Ardeal, spune un alt articol anonim, înrolați și electrizați de Bem, vor să libereze pe frații lor din Moldo-Valahia „Ces dispositions qui électrisent jusqu'en Bessarabie toutes les populations daco-roumaines paraissent être appréciés par le cabinet ottoman”.¹⁾ Franța este bine înțeleasă invitată să intervie în favoarea popoarelor asuprite din Orient. Lamartine în călătoria sa în Orient a fost oaspetele sârbilor, cari i-au păstrat amintirea, el e președintele asociației naționale a românilor, „admiratorii lui fanatici”.²⁾

În cursul anului 1849, când emigrații români se strânseseră la Paris, revista publică numeroase articole ce ne privesc, unele poate scrise de români.³⁾ Toate aceste articole susțin unitatea cauzei polone cu cea română, care este aceea a civilizații latine: „Depuis que la Pologne gémit sous le joug russe, les principautés du Danube forment l'avant-garde de la civilisation dans les Carpathes. Aussi est-ce contre ces principautés que se dirigent tous les efforts de la Russie depuis la grande catastrophe de la nationalité polonaise”.⁴⁾ Ungurii sânt atacați pentru intoleranța lor națională și se arată că Bem și Dembinski au luptat pentru federalizarea Ungariei, dar în zadar.⁵⁾ Turcilor li se cere să favorizeze măcar unirea principatelor.⁶⁾

Această nobilă propagandă în favoarea Românilor dovedește încă odată prietenia politică română-polonă în această

---

1) *Ibidem* 6 Mai 1849. p. 50.

2) *Ibidem* 3 Iunie 1849 p. 66.

3) *Du moyen de remplacer l'Autriche dans le système d'équilibre des grands états de l'Europe.* (*Ibid.* 27 Mai 1849. p. 61.) *Conséquences du traité de Balta Liman* (*ibid.* 3 Iunie 1849. p. 68). *Principautés moldo valaques.* (*ibid.* 1 Iulie 1849. p. 83—84.) *De l'attitude actuelle des ottomans* (*ibid.* 12 August 1849 pp. 105—106). *De l'inutilité des victoires des Magyars, tant qu'ils n'auront pas organisé la résistance sur une base fédérative.* (*ibid.* 19 August 1849 pp. 109). *Les Russes sur le Danube* (*ibid.* 11 Noembrie 1849 p. 161). *La Turquie et ses sujets chrétiens.* (*ibid.* 28 Octombrie 1849 p. 155).

4) *Ibidem* p. 83.

5) *Ibidem* pp. 121—22. Bem față de români și Dembinski față de slavi „avaient pris l'engagement solennel de faire cesser dans ce pays l'inégalité politique des races”.

6) *Ibidem* p. 155.

epocă. „*La Pologne*” avea de altfel legături directe cu emigrații români. La 15 Decembrie 1849 N. Bălcescu scria din Paris lui Ioan Ghica „Am luat oarecari îndatoriri reciproce cu foaia „*La Pologne*” a lui Cyprien Robert, care se va modifica oarecum în sens mai general pentru toate naționalitățile, iar nu numai pentru slavi”.¹⁾ Din nefericire însă la începutul anului 1850 „*La Pologne*” își suspendă apariția.

Ideologia politică polonă și revoluția română dela 1848.

Am văzut din rapoartele agenților poloni, cari fură în contact cu mișcarea română dela 1848, că nu întotdeauna ideile lor erau aceleași cu ale românilor. Ei vorbesc adesea de silințele ce-și dau ca să-și impuie părerile, a fost o propagandă ideologică, desigur cu urmări asupra concepției de mai târziu a conducătorilor români. Această influență polonă s'a exercitat mai ales în trei direcții. întâi în privința caracterului național al mișcării: polonii considerau că ideile democratice și sociale din apus nu-și au aplicație în Orient decât pe planul al doilea. În această parte a Europei ideia libertății naționale trebuie să aibă precădere, cereau deci la noi o transformare a caracterului mișcării din democratic în național. În al doilea rând partidul principelui Czartoryski căuta să combată ideile republicane, afirmând că liberarea popoarelor trebuie să se întemeieze pe principiul monarhic. În al treilea rând polonii voiau să lege chestiunea română, considerată la început de șefii mișcării de interes național local, de chestiunea liberării Poloniei și a Ungariei și de se poate, chiar de a slavilor de sud, afirmând că aceste popoare ar putea forma o barieră împotriva imperialismului rusesc.

În instrucțiunile agentului Butkiewicz se spune precis că e însărcinat să îndemne pe moldoveni să se unească cu muntenii, să lucreze pentru unitatea tuturor românilor, asemenea și în scrisoarea lui Mihai Czajkowski către colonelul Zablocki. Într'un memoriu trimis agentului Butkiewicz la 12 Septembrie 1848 conducerea emigrației polone își expune pe larg princi-

---

1) Ioan Ghica *op. cit.* p. 434.

piile politice. Vorbind de Italia raportul spune „sans doute l'Italie a commis la grande faute commune à presque toutes les nations de s'occuper trop de réformes sociales avant de chasser l'ennemi de ses frontières et de recouvrir son indépendance” ¹⁾. Aceiași greșeală vor fi observat și la români. E caracteristic că după căderea revoluției, când emigrații români din Constantinopol erau în contact continuu cu agenții poloni, ei dau un manifest, scris de N. Bălcescu, dar aprobat de toți emigrații din Constantinopol, prin care se declară că revoluționarii au greșit când au strigat „libertate vrem”, înainte de orice trebuiau să strige: „unirea noastră națională vrem”. Acest țel al unirii a fost uitat de români, zice manifestul, și aceasta e cauza căderii revoluției. ²⁾ În broșurile explicative ale mișcării dela 1848 publicate de emigrații români la Paris se revine asupra ideilor prea democratice, insistându-se asupra punctului de vedere național. A. G. Golescu scria: „Les patriotes roumains de 1848 ne furent ni communistes, ni socialistes, ni partageux, ils furent avant tout nationaux et politiques”. ³⁾

În acest reviriment în direcția națională vedem în primul rând rezultatul influenței polone.

În ceiace privește ideile monarhiste, memoriul lui Zablocki citat mai sus arată că el adesea s'a opus în discuții republicanismului șefilor mișcării, iar rapoartele agențiilor poloni din Belgrad vorbesc de propaganda monarhistă între români și de convertirea unora din ei. ⁴⁾ Nu știm cari au fost roadele acestei propagande monarhiste, sânt în orice caz mai greu de urmărit. ⁵⁾

---

1) Anexa XVIII.

2) Cf. P. P. Panaitescu. *Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu*. pp. 101—102.

3) A. G. Golescu. *De l'abolition du servage dans les principautés danubiennes*. Paris. 1856. p. 13.

4) Cf. anexa XXV.

5) La 1838 Câmpineanu, care era influențat de poloni, scria prințului Czar-toryski. „Nu trebuie oare umbra unui tron de Voevod ca să izbutești să unești pe români?” P. P. Panaitescu. *Planurile lui I. Câmpineanu*. p. 11.

Mai interesante sânt urmările propagării planului de alianță a popoarelor orientale împotriva Rusiei : polonii, ungurii și românii și eventual slavii de sud. Această concepție politică avea de bază atât apărarea împotriva imperialismului rusesc cât și apărarea democrației împotriva absolutismului. Concepția este, cum am văzut, dezvoltată pe larg în coloanele revistei „*La Pologne*” și apare și în instrucțiile date agentului politic polon la București, Butkiewicz : Românii și polonii ar trebui să ia parte la mișcarea sârbească pentru a distruge panslavismul rusesc, provocând un panslavism anti-rus și democratic. ¹⁾

Aceste idei asupra rolului internațional al românilor, ca barieră împotriva Rusiei și asupra alianței cu polonii și Ungaria, nu apar în timpul mișcării din București. Prima oară la găsim în raportul lui Ioan Ghica analizat mai sus, în care el se adresa Porții ca să arate unitatea de interese româno-polone. Dar Ioan Ghica, după cum singur recunoaște, era sub influența lui Mihai Czaikowski. Ideile acestea nu erau prea populare la noi la început, până târziu Eliade Rădulescu protesta împotriva ideii de a „degenera cauza românească, amestecând-o cu aceia a altor popoare”. ²⁾

În timpul cât stătea la Belgrad N. Bălcescu văzu pe agentul Lenoir și în urma acestor întrevederi scrie lui A. G. Golescu că revoluția română trebuie considerată ca o încercare de a pune o barieră înaintării rusești de acord cu Ungaria, Polonia și cu sud-slavii. El cere ca de acum înainte emigrații să susție acest punct de vedere în memoriile către guvernele din Europa. ³⁾

Misiunea trimisă de emigrație în Ungaria este iarăși rezultatul acestei influențe polone.

Din aceste indicații, cari s’ar putea preciza mai mult într’un studiu asupra ideilor generației dela 1848, rezultă un fapt foarte interesant. Influențele ideologice asupra genera-

---

1) Anexa XVIII.

2) N. Russo. *Suite ou supplément a l’histoire politique et sociale par Elias Regnault*. p. 97.

3) P. P. Panaitescu. *Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu*. p. 96—97.

ției renașterii române sânt mai complexe decât se părea. Influența franceză, care până acum era considerată ca unicul ferment al mișcării de deșteptare națională în acea epocă, apare decisivă numai în ceiace privește ideile democratice ¹⁾. Influența polonă avu rolul să modifice aceste idei apusene în sensul intereselor mai urgente ale Europei orientale, unde se punea în primul rând chestiunea libertății naționale. Această corectare în sens național a mișcării române este marele merit și principalul rezultat al influenței polone la noi în epoca renașterii naționale.

Concluzii.

Revoluția dela 1848 nu avusese nici un rezultat atât pentru români cât și pentru poloni. Curând însă războiul Crimeii deșteaptă noi speranțe, cari se realizează numai pentru poporul român, pe când cele polone fură înșelate. Caimacamul Țării-Românești, Alexandru Ghica, care lucra pentru unire, ceru la 1857 încă odată sprijinul bătrânului principe Czartoryski. Acesta îi răspunse cu cuvinte triste și mișcătoare : Reprezentant al unei cauze care era a dreptății însăși, se vede acum părăsit de Europa. Dar devotamentul său pentru cauzele oprite datează de mulți ani și „câte puteri și câtă bunăvoință mai am, vi le pun la dispoziție”. Dorește să poată satisface nobilele urări ce exprimă principele român pentru România și Polonia. ²⁾

Sânt cuvinte cari pecetluiesc lunga luptă comună, începută încă din vremea lui Câmpineanu, pentru liberarea celor două popoare prietene și cea mai bună concluzie a istoriei ei.

---

1) Cf. pentru măsurile luate în preajma revoluției din București împotriva influenței franceze raportul lui Ioan Ghica (*anexa I*) : oprirea tinerilor de a merge la Paris, deschiderea pentru ei a universităților ruse și a unei universități la București.

2) Anexa XXXIV.

DOCUMENTE

I.

Extras din nota lui I. Ghica către Poartă (1848), fără dată.

On proclamait très hautement qu'on empêcherait les jeunes gens d'aller faire leurs études à l'étranger. Presque en même temps il paraissait en Russie une ordonnance de l'empereur qui ouvrait les écoles de Saint Pétersbourg aux jeunes gens des Principautés.

Le prince Bibesco engageait les parents à rappeler les enfants et refusait des passeports à tous ceux qui voulaient aller en France. On a même fermé le collège de Saint Sava à Bucharest pour cause de nouvelle organisation. Au commencement de ce printemps on a annoncé à grande pompe l'ouverture d'une Université. Il s'agit en réalité d'une école pour l'enseignement du latin et du français pour les enfants de huit à onze ans. La langue valaque en était entièrement exclue, les droits d'inscription très élevés....

La censure a supprimé les journaux valaques et a interdit l'entrée dans le pays du journal valaque de Transsylvanie.

I. Ghika.

(Copie fragmentară. Czartoryski. 5406. pp. 36—37).

II.

**Instrucțiile lui Petre Butkiewicz, trimis în misiune în Moldova.
(20 April 1848)**

*Instrukcia dla P. Paula (Bleim Bodmera : Piotra Butkiewicza)
do Multan, dana przez agenta głównego misji wschodniej.*

Za pomoca P. Tretera i innych Polaków wskazanych w raporcie P. Budzynskiego, który był danym do dyspozycji

P. Blein, wywidzieć się dokładnie gdzie, i wielu jest Polaków w Moldawii.

Starać się wejść z nimi w stosunki niebacząc do jakich odcieni politycznych by należeli. Mowę Xięcia Pana i Akt 3 Maja wziąć za podstawę rospraw politycznych z nimi. Kierować ich wszystkich do praktycznego działania na dobro niepodległości ojczyzny. Wstrzymać Polaków od wszelkich niewczesnych ruchów w Moldawii, by niesprowadzić przedwczesnego zajęcia tej prowincji przez Moskiewskie wojsko. O ile można uorganizować Polaków w porządek by siedzieli ostrożnie, a spokojnie, a zawsze w pogotowiu na pierwsze powitanie. Jest już jaka organizacja, przyjąć ją, przyjąć, naczelników którzy jej przywodzą i z nimi wspólnie działać.

Użyć natychmiast Polaków aby się porozumieli z chłopami ruśniakami osiedłanymi w Moldawii na granicach Polski, by ich można pochwycić i zabrać z sobą zbrojnie. Takich wiosek jest wiele, są nawet wioski starowierców, jak Mamcyłówka. Przez Polaków i Ruśniaków posłać na Ruś między chłopstwo proklamacie, posłać z Ruśniaków albo i ze starowierców emisarcików między chłopów i popów Rusi i to jak naj specjalniej. Starać się porozumieć z ludzmi w kraju by mieć od nich pomoc w działaniu i funduszach, których żądać w imieniu swojej misji.

O takich ludziach wywidzieć się od Polaków będących na miejscu a zacnych, jeśli można wypólnie działać z P. Filanowiczem, to dobrze, już teraz nic nas nie dzieli w opiniach, a niepodległość Polski łączyć powinna.

Wskazuję ludzi w Galicji: P. Rozwadowski ożeniony z P-nią Błażowską w cyrkule Czartkowskim, pp. Ciński, ojciec dzierżawca dóbr X-ej Ponińskiej, P. Artur Gołuchowski, P. Kański w cyrkule Tarnopolskim. Koło Białokrynicy w Bukowinie jest szlachta z Wołoskiego rodu dzielna mająca stosunki z opryszkami Karpat, ich można użyć do wysyłania na Podole. Na Podolu Henryk i Leon Lipkowscy w Krasnosiółce w Hajsyńskim. Płoński adwokat w samym Kamieńcu-Podolskim, bracia Dorożyńscy w Lityńskim. W Bessarabii Porczyńscy, obydwaj z wojska Pol. Między

Kiszeniewem a Balta Ciński syn, obydwaj Cińscy są zapaleni demokraci.

Z Moldawianami się porozumieć, wstrzymać od nierozważnego a przedwczesnego ruchu, a doradzać i dopomagać by się gotowali do ruchu porządnego a w czas, i tak by to nastąpiło z oznaką przychylności dla Partii, by nieprowadzić sobie na kark dwóch nieprzyjaciół. Łączność działania z Polską jaknajśilniej doradzać. Teraz niech ułatwiają nasze stosunki, dopomogą nam funduszem, a my za to im w czynie i później dobrze odpłacimy. Zabowiązać się chcącym działać z nami, utrzymanie im dobrego stosunku z Partią i z poselstwem francuzkim przez agencją Carogrodzką. Tylko trzeba by wysłali umyślnego do porozumienia się z agentem głównym i by był przy nim. Niech sniştirazy Mołdawianów kredyt Wogoridesza, przełamiemy go, tem śnadniej im, więcej postępu będzie robiła sprawa Polska między Wołochami. Do zniesienia się do takiej roboty są : Stourdza mieszkający koło Bakowa, Xiążę Moruzy, Negri, Ralet, Balsz, do poznania się Ian Ghika proffessor w lyceum, Ian Kodresko, także Conradini, lekki człowiek, ale służył kiedyś w wojsku Polskim w 1831 r.

Zachęcać Mołdawianów do porozumienia się z Wołochami, czy to z Hcspodarem, jeśli ten ma dobre zamiary, czy z Bojarami jeśli ci chcą połączenia się prowincii Rumanskich. Okazywać się za narodowoscią Rumańską oddzielną.

Do Białej Krynicy do monasteru, jak najprędzej się udać, zniewolić księży do wysłania ludzi i pism do starowierców, by przeciw Polaków niewalczyli, by się łączyli z Polakami, że to jest jedna chwila w której mogą zapewnić swobodę swojej wierze i swemu bytowi. By wysłali do starowierców Niżu, by się z nami łączyli. Zapewnić wszelkie swobody ich wierze w przyszłej Polsce, a nawet pomoc by była Rossia zmuszona do zrobienia tego u siebie. Ze Polska starowierska wiara wozmie w swoją opieką, ale trzeba żeby teraz dali dowody jak najwyraźniejsze przychylności Polsce. Pamiętać że to ludzie wiary, fanatycznego zapału, takim językiem do nich przemawiać. Jeśli biskup jest na miejscu nakłaniać

go do wydania cyrkularzów. Jest przy nim Ognianowicz, człowiek zdolny i przętego działać. Między dwoma mnichami Pawłem i Olimpem wskazanemi, ta jest różnica, że mnich Paweł jest człowiek serca, zapału i wiary, a mnich Olimp zręczny, ale niezdolny i niepewny. Iednak go obchodzić niemożna, bo jest podejrzliwy i ma siebie za dyplomatę zakonu. Jak najprędzej starać się dostać do monasteru Białokrynickiego. Jéśli mcżna się porozumieć z władzą najwyższą przez Galicią, to duplikat rapportów posyłać władzy i prosić o jej rozkaz, oraz komunikować jej treść expéditionii agencii Carogrodzkiej.

Rapporta pisać cyframi o rzeczach tyczących się Polski, o stanie Mołdawii, o tem co się dzieje w Polsce i w Rossii, pisać rapporta po francuzku, tak że by można je komunikować władzom tureckim i francuzkiemu poselstwu. Korespondencie adressować do agenta w Gałacu, a ten żeby je odsyłał, albo statkiem austriackim, albo turecką pocztą, inaczejby musiały przychodzić pocztą moskiewską. Czasami można mały bilecik cyfrowany posłać przez konsula francuzkiego w jego pakiecie, adressując à Mr. Cor chargé d'affaires etc., a w tej kopercie drugi list à Mr. de Comicaud. Listy przez Gałac à Mr. Joseph Zegler albo Jean Saih, albo Joseph Rossi, czasem można David Gławany, tylko cyfrowany, by wiadano że to do agenta.

Z konsulem francuskim żyć w najlepszym stosunku, zasilać go relacjami i radami, i temi mu od razu, że tak powiem zaimponować, by zyskać dla siebie wpływ, do narodowości się nieprzyznawać, i rzeczy polskich mu niegadać, tylko o tyle, ile trzeba. Lepiej udawać wysłanego przez rząd francuzki o jaką misiją. Gdyby jednak przyszło do przyznania, to zrobić szczerze i godnie.

Gdyby wybuchło na granicach Mołdawii powstanie poważne i walka się zaczęła, to wszelkich sił użyć, by pchnąć co jest w Mołdawii Polaków do Polski a razem Mołdawianów poruszyć, i to szybko i energicznie.

P. Bleim dostaje, na tę misiją 4000 piastrów. Żołd mu będzie się liczyć od 1 Maja po 600 piastrów miesięcznie.

Expensa według urządzenia władzy dla wszystkich agentów jadących na missie, a która było komunikowanem p. Bleim, z innych wydatków zda rachunek.

Dnia 20 Kwietniu. 1848. Stambuł.

(Na originale podpisano):

Miehał Czałka Czałkowski.

Takowa instrukcyą przyjąłem i spełnić ją zabowłazałem się.

Dnia 21 kwietniu 1848. Stambuł.

(podpisano) **P. Butkiewicz.**

(Copie. Czartoryski. 5405).

Traducere

Instrucții pentru d. Paul Blein, Bodmer (Petre Butkiewicz) trimis în Moldova, date de către agentul central al misiunii orientale.

Cu ajutorul lui Treter și al altor poloni enumerați în raportul lui Budzinski, care a fost pus la dispoziția d-lui Blein, să afle exact unde, cari și câți poloni sânt în Moldova.

Să se sforțeze să intre în relații cu dânșii, indiferent de fracțiunile politice cărora aparțin. Cuvântul principelui și actul dela 3 Mai să fie luate ca bază a legăturilor politice cu dânșii. Să-i îndemne pe toți la o operă practică pentru liberarea patriei. Să reție pe poloni dela orice mișcări prea timpurii în Moldova, ca nu cumva să se ajungă la ocuparea acestei provincii de către armata rusească. Pre cât se poate să organizeze pe poloni în ordine, ca să fie prudenți și să stea liniștiți și veșnic gata la primul apel. Dacă este deja vreo organizație, s'o primească, să recunoască pe conducătorii ei și să lucreze de acord cu ei.

Să îndemne imediat pe poloni să se înțeleagă cu țărani ruteni așezați în Moldova la granițele Poloniei, ca să poată fi exercitați și ridicați apoi în arme. Sânt multe sate de acestea, chiar unele de rascolnici ca Mamcyłowka. Cu ajutorul polonilor și al rutenilor să trimită o proclamație țăranilor ruteni, să trimită și ruteni sau emisari dintre rascolnici între țărani și la popii ruteni și aceasta cât mai repede. Să caute să

ia înțelegere cu oamenii din țară ca să aibă dela dânsii ajutor pentru acțiune și fonduri, pe cari să le ceară în numele misiunii ce are.

Să fie în legătură cu polonii mai însemnați de acolo, ar fi bine dacă ar putea lucra împreună cu Filanowicz, acum nu ne mai desparte nimic de dânsul în privința opiniilor, iar independența Poloniei trebuie să se unească.

Sunt recomandați următorii în Galiția : Rozwadowski, căsătorit cu Błażowska în cercul Czartkow, domnii Cinski, tatăl arendaș al bunurilor prințesei Poninski, Artur Gołuchowski, Kański în cercul Tarnopol. Aproape de Biała Krynica în Bucovina locuște șleahța de neam moldovean, activă, având legături cu haiducii din Carpați, pot fi folosiți pentru a trimite pe cineva în Podolia. În Podolia este Henric și Leon Lipkowski la Krasnosioło la Hajsyn. Płoński avocat la Cameneț-Podolski, frații Dorożynski la Lityńsk. În Basarabia sunt Porczyński-i amândoi din armata polonă. Între Chișinău și Balta sunt doi Cinski amândoi democrați înfocați. Cu moldovenii să ia înțelegere ca să nu întreprindă vre-o mișcare prea devreme și nesocotită, să-i ajute cu sfaturi să se pregătească pentru o mișcare în ordine și la vremea ei și dacă are loc să fie cu respect față de Poartă, ca să nu aibă doi dușmani în spate. Să sfătuiască pe moldoveni din toate puterile să lege acțiunea lor de a Poloniei. Acum ei să ușureze legăturile noastre și să ne ajute cu fonduri, iar noi îi vom răsplăti bine mai târziu pentru aceasta cu fapta. Să oblige pe cei cari vor să lucreze alături de noi să păstreze bune relații cu Poarta și cu ambasada franceză prin agenția noastră din Constantinopol. Trebuie ca ei să trimită pe cineva, care să ia înțelegere cu agentul central și să stea pe lângă dânsul. Să caute să sape pe lângă moldoveni creditul lui Vogorides, să-l distrugem ; cu cât va pierde acesta, cu atât va progresa chestia Poloniei între români. Pentru asemenea operă să stea în legătură cu următorii : Sturza, care locuște lângă Bacău, prințul Moruzi, Negri, Rallet, Balș, să facă cunoștința lui Ioan Ghica profesor la liceu, Ioan Codrescu, deasemenea și a lui Conradini, om ușuratec, dar care a slujit odinioară în

armata polonă la 1831. Să îndemne pe moldoveni să ia în-
telegere cu muntenii, fie cu hospodarul, dacă acesta are in-
tenții bune, fie cu boierii, dacă voesc unirea acestor provincii
românești. Să se declare în favoarea naționalității române,
azi despărțite.

Să meargă cât mai neîntârziat la mănăstirea dela Bialo-
Krynica, să silească pe preoți să trimită oameni și scrisori
rascolnicilor, ca să nu lupte împotriva polonilor, ci să se unea-
ască cu ei, că acum e momentul în care-și pot asigura libertatea
de credință și soarta lor. Să trimită la rascolnicii dela Niz
îndemnuri să se unească cu noi. Să le asigure toate drepturile
în viitoarea Polonie și chiar ajutorul, ca Rusia să fie silită s'o
facă la dânsa acasă. Polonia ia sub protecția ei credința ras-
colnicilor, dar trebuie ca acum să dea ei dovezi cât mai mani-
feste că sânt de partea ei. Să-și amintească că sânt oameni
de credință cu un fanatism arzător și să vorbească un astfel
de limbaj cu ei. Dacă episcopul e acolo să-l convingă să dea
circulare. Lângă dânsul se află Ognianowicz, om priceput și
activ; între cei doi călugări indicați Paul și Olimp este ur-
mătoarea deosebire: călugărul Paul este un om de inimă,
entuziast și credincios, iar călugărul Olimpi este îndemâ-
natec, dar nepriceput și nesigur. Totuși nu se poate trece
peste dânsul, căci este bănuitor și se socoate ca diplomatul
ordinului. Să caute deci cât mai repede să ajungă la mână-
stirea Bialo-Krynica.

Dacă poate să intre prin Galiția în relații cu puterea cen-
trală să trimită un duplicat al raporturilor acolo și să ceară
poruncile ei, a căror text să-l comunice agenției din Constan-
tinopol.

Rapoartele să le scrie cifrat pentru lucrurile cari privesc
Polonia, starea Moldovei, cele ce se petrec în Polonia și în
Rusia. Rapoartele să fie scrise în franțuzește, ca să poată fi
comunicate guvernului turcesc și ambasadei franceze. Co-
respondența s'o adreseze agentului din Galați, și acesta s'o
transmită mai departe fie pe corabia austriacă, fie prin poșta
turcească, altfel ar trebui să vie cu poșta rusească. Câte odată
se poate trimite un mic bilet cifrat prin consulul francez în

pachetul său, sub adresa à *Mr. Cor, chargé d'affaires etc.*, și în aceeași copertă o altă scisoare à *Mr. de Comicaud*. Scri-sorile trimise prin Galați à *Mr. Joseph Zegler* sau *Jean Saih*, sau *Joseph Rossi*, câte odată și pentru David Glawany, dar numai cifrate, ca să se vadă că sunt pentru agent.

Cu consulul francez să stea în cele mai bune legături, să-l ajute cu știri și sfaturi, cu scopul de a câștiga influență, dar să nu recunoască naționalitatea, nici să nu-i vorbească de treburile poloneze, numai atât cât trebuie. Mai bine să se dea drept trimis de guvernul francez cu o misiune. Dacă însă va fi silit să dea lucrurile pe față, s'o facă sincer și demn.

Dacă ar izbucni vre-o răscoală importantă la granițele Moldovei și s'ar începe lupta, atunci să lupte din toate pu-terile ca toți polonii din Moldova să plece în Polonia și să pue în mișcare în același timp și pe moldoveni și aceasta re-pede și cu energie.

D-l Bleim primește pentru această misie patru mii de piaștri. Leafa i-se va socoti dela 1 Mai câte 600 de piaștri pe lună. Pentru cheltueli va fi în conformitate cu instrucțiunile privitoare la toți agenții trimiși în misiune, cari au fost com-unicate d-lui Bleim și pentru alte cheltueli va da socoteală.

20. April 1848. Stambul.

(Pe original iscăliturile):

Mihail Czajka Czajkowski.

Am primit o instrucție asemenea și m'am obligat s'o îndeplinesc.

21 Aprilie 1848.

s. s. P. Butkiewicz.

III.

Rapoartele lui P. Butkiewicz din Moldova către M. Czajkowski. (29 April—28 Iunie 1848).

Galac. 29 Avril 1848.

Parti le 22 de Stamboul je suis arrivé à Galac et entré en quarantaine le 25 courant. Un certain Leoni Russaliewich, fils d'un riche négociant d'Odessa faisait sa quarantaine dans

une chambre voisine de la mienne. C'est un homme de 35 ans assez instruit principalement sur le commerce et qui parle correctement le français, mais juif de corps et d'âme. S'il ne disait rien contre le gouvernement russe, il se déclarait cependant bine nettement partisan de la liberté. Nous cachons bine soigneusement dans nos conversations l'un sa qualité de polonais, l'autre celle de juif, ainsi la partie était égale.

Raslawitch (sic) a reçu une lettre de son père d'Odessa par un voyageur négociant de la même place, elle lui annonce que le commerce d'Odessa a cessé totalement si on excepte quelques soldes d'anciennes commandes. Presque toutes les maisons ont renvoyés leurs commis, on y vit dans une attente inquiète. Deux institutions italiennes ont été fermées et deux élèves de licee après avoir reçu des coups de verges en cachette pour avoir dit dans une confiserie : „Vive la république“, furent renvoyés à leur parents, ils s'appellaient Magninski et Sakowski.

Sorti de quarantaine je me suis rendu chez Treter. J'y ai appris que presque tous les boyards sont compromis par la dernière echauffourée. Une grande quantité en est arrêté, d'autres se sont sauvés en Hongrie.

Cette circonstance rend ma mission épineuse. Cependant je pars demain pour Iassy pour me mettre au courant des faits et pour remettre ma lettre au consul qui est sur le point de départ. De retour de Yassy je vais à Bialokrynica. Chemin faisant je passerai chez Mm. Kantakuzen. Je trouve mieux de m'aboucher avec eux avant de tenter quelque chose auprès de Stourdza. Car il n'a pas voulu se mêler du mouvement déchu et il se peut qu'il ne serait pas favorable à mes ouvertures. Les Cantacuzènes sont compromis mais on prétend qu'on les laisse tranquilles parce qu'ils sont sujets Russes. Je ne sais rien de positif, il faut que j'examine mon terrain et le goût des amateurs.

La prochaine fois je vous rendrai compte de l'argent.

signé, Bodmer

Je n'ai eu mes passeports à Galac que le 1 Mai dans la matinée, ainsi je n'ai pu quitter cette place qu'à midi du même jour. Le 3 Mai à 6 heures du soir j'ai été à Yassy. En quittant Galac je ne savais pas encore au juste comment vont les affaires du commerce en Moldavie. Pour m'en éclairer Treter m'a indiqué Alexandre Wroblewski demeurant à Yassy. Un certain Hennig, libraire de cette ville devait me donner une indication plus exacte. Le lundi matin de mon arrivée à Yassy j'ai courru d'abord après la découverte de Hennig et puis après celle de Wroblewski. J'ai bien trouvé Hennig, mais les commis, m'ont répondu qu'ils ne savaient pas où Wroblewski restait. J'avais besoin d'une carte générale de la Roumanie, je leur ai demandé s'ils en ont. On m'a répondu qu'ils en avaient et qu'elle valait deux ducats. Enfin après avoir marchandé, on me l'a laissée pour 40 piastres en monnaie du pays. Je suis convenu du prix, mais à condition qu'ils se chargeraient de découvrir la demeure de Wroblewski. Le marché fait, on m'a donné un commis pour me conduire à l'Académie de Yassy où Wroblewski de 8 à 12 heures du matin donnait des leçons de russe. J'avais donc l'occasion de voir l'Académie de Yassy. C'est un petit bâtiment dont l'intérieur disposé à peu près comme en France celle (sic !) des écoles primaires. On y enseigne le moldave, le russe, le français, l'allemand. Les enfants des boyards ont honte de fréquenter cette école. Comme c'était la semaine d'après Pâques, les classes et les professeurs étaient encore en vacance et nous n'avons pas trouvé notre Wroblewski, il fallut donc courrir la ville pour s'en informer suivant les traces que nous avons découvertes à l'Académie. Enfin après une longue course et nombre de questions, heureusement que j'avais un drogman, nous avons découvert Wroblewski. C'est un homme d'une taille moyenne âgé de 35 ans, marié à une femme de Silesie qui parle bien le polonais, honnête, bien cultivé, d'une intelligence prompte, ni plus, ni moins qu'un monarchiste, plein d'estime pour notre prince. Il parle correctement le polonais et connaît bien le russe. Il se dit

natif de Silesie. Moi je crois avoir découvert en lui un ancien étudiant de Wilna. Mais comme l'âge devait changer les traits de sa figure, je n'en étais pas bien sûr et je n'osais pas toucher le rideau de ce mystère. Je le ferai peut-être plus tard.

Je vous ai raconté en détails cette histoire pour que vous sachiez le motif de l'achat de la carte.

Wroblewski se trouve au pays depuis 7 ou 8 ans, la plus grande partie de son temps il l'a passée à des enseignements des enfants des boyards dans des maisons particulières. Il connaît donc grand nombre de boyards et il les définit bien. C'est lui qui m'a conseillé d'aller voir Mr. Ralleti à Boutouchany et me confier à Schmidt horloger ibidem pour des informations locales. Il m'a donné des lettres de recommandation pour chacun d'eux. On prétend qu'à Yassy il y a 500 Polonais, dans ce nombre il y a beaucoup qui pourraient prendre les armes; comme l'agent de la démocratie a travaillé depuis longtemps ces esprits, je me suis contenté de prier Wroblewski afin qu'il leur persuade que la meilleure partie à prendre maintenant c'est de rester tranquille et d'attendre pour marcher contre les Russes. Wroblewski les connaît tous et a de l'influence sur eux, un grand nombre de Polonais a quitté la Moldavie pour rentrer en Galicie, il en reste encore une quantité, mais ils sont dispersés par tout le pays. L'agent démocratique est en course maintenant pour s'entendre avec eux, on m'a dit qu'on en exige une espèce de serment. Filanowicz est, dit-on, en disgrâce, suivant les uns il a pris la route de Galicie, suivant les autres il est entré en Podolie il y a 4 semaines. C'est un Henri qui le remplace, il est de Galicie et pour les affaires politiques, Stanislas est pour le commandement militaire, l'un d'eux s'appelle Charles de la Palle.

Je ne reste à Yassy que le temps nécessaire pour avoir mes passeports. Mr. Duclos consul français m'a rendu un service en se chargeant du visa pour Czernievtze.

9 Mai. Je suis allé trouver Schmith horloger à Boutouchany, il m'a promis de faciliter l'entrevue avec Henri, qui n'est pas ici pour le moment. Comme je ne voulais pas aller

en aveugle à Bialo-Crynica, j'ai cru indispensable de faire connaissance de Mr. Dymitri Ralleti, gros, vif, poli, d'une culture superficielle, sans idées arrêtées même sur la politique de son propre pays, ami de la liberté et des polonais. Son cabinet est orné des portraits de Sobieski, Kosciuszko et il m'a cru d'abord un espion russe et n'est entré en conversation) avec moi qu'après avoir bien examiné mon passeport. J'ai commencé par lui demander si l y a chez eux une tendance vers l'unité de la Roumanie. Il m'a répondu qu'ils s'en occupaient beaucoup, qu'ils ont formé des comités pour ce travail et comme l'Autriche est devenue constitutionnelle, ils ont l'intention de se mettre sous sa protection en repoussant celle de la Russie. Là dessus je lui ai fait l'observation que si l'Autriche accepte votre proposition, elle mettrait contre elle la Turquie et la Russie, pour cette raison vous êtes sûr d'y trouver un refus à votre demande et de vous compromettre aux yeux des autres puissances par ce même refus. Mais que si vous voulez réussir dans vos projets d'unité et de réformes, vous ne devez jamais sortir des limites de la légalité. C'est à dire que vous devez maintenant vous préparer en vous appuyant sur la Porte Ottomane à faire un mouvement décisif lorsque la Russie sera occupée d'une guerre pour maintenir ses droits sur la Pologne. Mr. Ralleti a trouvé juste cette idée et croit qu'elle passera facilement dans la conviction de tout le pays, mais qu'il faut d'abord commencer par destituer le prince. C'est l'idée fixe de tous les bons Moldaves, le prince est haï, détesté, par la nation, bien vu à St. Pétersbourg, son fils aîné Dymitre est décoré de St. Stanislas et devait se marier avec une fille de Paszkiewitch, à Stamboul il est appuyé par madame Fêti-pacha il est complètement vendu aux Russes, c'est pourquoi les Moldaves désireraient obtenir le droit de réélection des états généraux et pour cet effet ils voudraient que la Porte Ottomane envoie une commission à Yassy pour entendre les plaintes de la nation et les explications du prince. Les moldaves veulent être attachés à la Turquie et voudraient qu'elle contribue activement à leur sort. Si vous pouviez obtenir de la Porte ce qu'ils désirent, ils

s'attacheraient de corps et d'âme à notre cause. Outre cela par les familles grecques riches et puissantes qui sont établies dans ce pays, nous exercerions une influence salubre sur l'Albanie au profit de la Porte Ottomane.

Mr. Ralletti m'a présenté à quelques uns de ses amis et je fus bien reçu. A cette occasion j'ai pu voir une exaspération portée au suprême degré. Tous les hauts fonctionnaires, à peu d'exception près, on donné leur démission. Le général Duhamel, aide de camp de l'empereur de Russie est venu à Yassy sur une plainte des commerçants russes. On dit qu'il est déjà reparti. Les frontières russes sont hermétiquement fermées de manière qu'il n'y a point de relations entre les provinces russes et la Moldavie. Demain le 14 je pars pour Czerniowce pourvu d'une lettre de recommandation pour un boyard, afin que je puisse me glisser dans le monastère sous son nom.

Je n'ai pas encore reçu de vos nouvelles, mais j'espère que je les aurai ici à mon retour. Ispnawnitz (?) Gergeli est complètement initié dans les plans de notre démocratie, on est allé même jusqu'à me dire que je ne pourrais rien faire sans m'entendre avec lui. Ainsi pour les mieux observer et pour être à la proximité de la Galicie, je fixe mon séjour à Boutouchany.

Botouchany le 19 Mai 1848.

Le 13 du courant à 9 heures du soir je suis parti de Botouchany avec une lettre de recommandation de la part de Mr. Raletti à Hourmousaki. Le 14 à 10 heures je me suis présenté à la douane autrichienne de Sinoutz. Un nombreux personnel est venu à ma rencontre.

Ma qualité de français dans les circonstances actuelles et mon passeport ou nom du peuple français ont vivement éveillé la curiosité et les soupçons des douaniers impériaux. Je fus minutieusement scruté par un homme agé et exercé dans son art. Il a été militaire en garnison à Colmar en 1814, ainsi ce n'est pas sans raison qu'il s'étonnait du changement de mon langage, car je ne parlais pas l'allemand de Colmar, qui

n'est qu'un patois. Le changement est dû au besoin de se faire entendre partout, mais puisqu'il a été en France, je lui ai récité une plainte sur le malheur qu'a subi le commerce maintenant. Pendant un quart d'heure mon rat de cave fut tout content, quoiqu'il ne comprit rien du tout à ce que je lui disais, mais parcequ'il passait pour un homme plus savant que les autres; toute la clique douanière parlait politique. Jamais je n'ai vu des gens aussi effrontés pour avoir des bacchichs que ceux là. On y est forcé d'être généreux, c'est encore un pays de bacchich.

Sur la route de Sinouts à Czerniowce je rencontrais souvent des agents de police sans en être accosté. J'ai été étonné de ce que à l'entrée de la ville et même en ville on ne demande pas des passeports aux voyageurs. Descendu à l'hotel de Aigle Noir, je me suis empressé d'aller voir Mr. Alexandre Hourmousaki, c'est un petit blond, qui vient d'achever ses études en droit à Vienne, ami de la liberté et de la cause polonaise, capable de dévouement et prudent. Il m'a pris d'abord pour un espion russe, de même qu'à Botouchany. En cas pareil pour se sauver du naufrage, on jette à la curiosité une partie de son secret, c'est de cette manière que je suis parvenu de gagner sa confiance. Mais cette loi de nécessité est peu commode et par consequent dangereuse. Afin d'éviter cet inconvénient à l'avenir, vous pouvez lui écrire quelques mots, il vous connaît par vos ouvrages et il est enthousiaste de la littérature, votre lettre serait bien reçue, vous pourriez en faire de même avec Mr Démètre Raleti.

De Czerniowce je voulais aller voir Mr. Artur Goluchowski, deux routes y conduisent, l'un (sic) par Zaleszczyki en diligence, l'autre par Samuszeni et Horodenka en voiture particulière. Mais depuis que les exilés polonais ont arrosé de leur sang le pavé de l'ancienne capitale de Pologne, en Galicie on demande les passeports aux voyageurs et j'ai abandonné pour le moment mon projet car mon passeport n'a été visé que pour Czerniowce. On m'a dit à Czerniowce que les troupes royales en Transylvanie ont tiré contre les Valaques, qu'une partie de la noblesse galicienne s'est ré-

conciliée sincèrement avec les paysans, mais que la police cherche toujours à ranimer l'ancienne discorde, qu'à Chocim il y a 7000 hommes de troupes et que dans les environs chaque paysan en a cinq hommes. A Czerniowce il y a peu de temps on a cassé une vitre à Kamienobrodzki, commissaire de cercle, maintenant il est sage, il ne sort pas de chez lui, probablement il prendra son parti de quitter le pays en démissionnaire. Der alte Pinkas, juif et commissionnaire de l'archevêque, est en même temps celui de Mr. Hourmusaki le jeune, m'a procuré une voiture pour aller au monastère et retourner en Moldavie.

Le 16 du courant j'ai vu le père Paul au monastère des vieux croyants, il est jeune et simple d'un commerce très facile, plein d'ardeur et de dévouement. Jamais il ne pourrait être capable de mensonge, même devant ses ennemis. Au premier abord il voulait être méfiant, mais à la vue de votre billet entre-ouvert, il m'a dit que le père Olimpe est à Vienne, qu'on espère que l'évêque serait mis en liberté, mais qu'il n'est pas encore libre. Que depuis l'arrestation de l'évêque il ont été persécutés, qu'une grande partie des prêtres a été chassée en Moldavie, que parmi les prêtres arrêtés en Turquie il y a un évêque et que depuis longtemps ils n'ont pas de nouvelles.

Que dans le mois de Décembre passé il fut à Moscou, que les vieux croyants partout où ils se trouvent en Russie proprement dite, ainsi qu'au Caucase et dans les terres des Cosaques sont avertis de leur alliance avec les Polonais. Ils brûlent d'impatience de courir aux armes contre le gouvernement russe et par conséquent ils ne voudraient pas être trompés, qu'Obajagne Denis Nikolajewitch demeurant en delà de Czernjowce, agé (starszyna du monastère), homme d'une adresse et d'une probité éprouvée a apporté avant le temps de Pâques les nouvelles de la Russie, qu'on a découvert une conspiration à Chocim et à Kamieniec Podolski. Le gouvernement y déployait une grande sévérité sur un grand nombre des prisonniers. Cette circonstance explique l'englobement des troupes russes dans les environs de Chocim que 20000 h. occupent.

Samedi passé 10 au soir est parti d'ici à Yassy une expédition des Polonais au nombre d'une dizaine des 30, qui avaient été inscrits sur la liste des assermentés. Le 13 dans la matinée je me suis trouvé chez Treter, j'y ai vu un certain Ladislas Poniatowski, un homme de 30 à 40 ans qui s'exprimait avec beaucoup de peine et par conséquent très fatigant pour celui qui se trouve dans l'obligation de l'entendre, car il veut parler comme une brochure de centralisation. Du reste c'est une honnête personne qui veut être juste et il croit à la bonne foi des autres, il tient une terre en ferme à trois milles de Galatz, il est lié avec Treter malgré ses opinions ultra républicaines, c'est le même qui dans le temps a été condamné à mort par Filanowicz pour avoir été en relation avec Budzinski. Pendant que nous causions avec Ladislas, un autre Polonais qui venait d'arriver de Yassy est entré chez nous. Il nous a dit avoir rencontré plusieurs Polonais à Yassy, que ces Polonais au nombre de quelques dizaines doivent se rendre sous le commandement d'un colonel et d'un capitane en Galicie et une dizaine avec un capitaine Joseph en Hongrie pour y faire des enrôlements. J'ai demandé alors pourquoi faire des enrôlements à l'étranger? Est-ce que la Galicie n'a pas assez de monde chez elle pour faire une insurrection! Si un pays ne peut pas se lever par sa force intérieure, une poignée d'hommes amenés du dehors ne la mettront pas debout, vous en êtes sûr. Une réunion des Polonais à Yassy peut être envisagée comme une levée contre le prince de la Moldavie et peut attirer sur la principauté une occupation militaire de la part de la Russie. La France a demandé que la Galicie et le duché de Posen forment malgré, bongré, un état indépendant. Si cet événement amène une guerre, n'est ce pas assez temps de nous agiter lorsque cette guerre aura éclaté et si nous faisons un mouvement intempestif, nous risquons de faire écraser la Galicie, sur la frontière de laquelle il y a une armée importante de la Russie, sans compter les Autrichiens qui sont dans le pays. Ainsi la prudence nous recommande

de combiner et d'organiser nos forces en silence pour porter un coup décisif, attendre patiemment les événements sans les précipiter. Notre impatience a déjà fait du tort au pays, elle nous coûte tant de victimes et notre cause n'est pas avancée. C'est cette impatience qui a amené le carnage de 46 en Galicie, c'est cette même impatience qui a fait faire une tentative inutile et désastreuse par ses conséquences dans le Grand Duché de Posen en dernier lieu. C'est par la même impatience qu'on a livré tant de victimes et qu'on en livrera encore au gouvernement russe. Aucune expérience n'a servi de leçon pour nous ; est-ce que nous avons pris à tâche de perdre notre patrie ? Ici je me suis tu et je pensais que cette impatience était une preuve évidente que nos républicains ne se croient maîtres dans le pays qu'en prévenant le monarchisme d'initiative. Ladislas qui pour soustraire son compatriote, qui n'avait pas déjà des dispositions d'obéir aux instructions des agents démocrates, à la séduction de mon raisonnement, l'a engagé de sortir avec lui en ville sans qu'on ait voulu faire des observations sur ce que je venais de dire. Plus tard il m'a dit que je devais m'abstenir de tenir un pareil langage devant des compatriotes, car je fais du tort à la cause nationale en détournant mes compatriotes de l'obéissance au gouvernement national institué par la volonté de la nation, et auquel le prince lui même doit obéir, s'il veut être fidèle à sa parole, que ce gouvernement siège à Léopol et qu'il est reconnu par celui de la France, puisque ce dernier a exprimé dans ses correspondances : „La république de France à la république de Pologne”. C'est du neuf pour moi, ma foi, qu'en pensez vous ? Il me semble que ces gens sont illusionnés par l'imposture. L'enroleur démocratique de Galatz c'est un homme d'origine hongroise, qui est au pays depuis 15 ans, il se nommait Eysag, mais pour se marier avec une moldave qui avait quelque fortune, il a pris la religion grecque et le nom de Georges Skarlatti (c. a. d. Charles). Pour sa mauvaise conduite sa femme l'a quitté, je n'ai rien entendu de Jean sur son compte. Jean Logea (Radziszew-

ski) est l'enroleur général, dans un temps il avait exploité une ferme en Galicie, puis il a été caissier d'Alfred Potocki, mais un déficit en caisse de 1000 ₰ lui a fait prendre parti de se sauver en Moldavie; maintenant il est au service de la république polonaise, il est autant stupide qu'arrogant, buveur et joueur, etc. Henri qui n'est plus en fonction à ce qu'on dit, petit démocrate polonais, aux formes muscadins, avec beaucoup de ressources intellectuelles, un coeur d'enfant qui ne grandira jamais. Filanowicz ne se recommande pas non plus par une conduite irréprochable. Ladislas, qui est lié par un serment au parti démocratique, dit que Filanowicz est un bon vivant.

Tels sont les hommes qui travaillent ici pour remuer la Pologne à la vertu et par elle au bonheur, car la république ne se soutient que par la vertu qui rend les consciences incorruptibles. Vous me dites de retrouver Snybyslawski, il a pris des engagements, mais s'il a changé d'idée ou s'il se doute de ma qualité, j'aurai fait des frais pour rien. Est-ce que le Prince ou Mr. Zamoyski ne peuvent pas me mettre en relation avec le conseil national et envoyer à leurs amis un mot de passe, pour que je puisse m'y présenter avec le même mot en ami, je pense que vous ne devez pas être étrangers à notre pays et par conséquent je devrais passer sur le terrain sans tâtonner. N'y a-t-on pas des membres du 3 Mai?

Le prince de la Moldavie voulait encore la semaine passée disperser les rassemblements des boyards, ils les menace de l'intervention de la Russie. Les boyards ont les paysans pour eux et disent que les princes Cantacuzènes veulent descendre de la montagne avec 10.000 hommes pour prendre le prince, on s'excite continuellement à une haine mutuelle, la réconciliation entre le prince et les grandes boyards est impossible.

On dit que les troupes russes de la Bessarabie ont été retirées de la frontière moldave.

La semaine passée un matelot russe sur un bateau à va-

peur venant d'Odessa s'étant enivré, se mit à chanter sur le pont :

Jeszcze Polska nie zginęła
Kiedy my żyjemy !
Jeszcze Polska nie zginęła
Kiedy my żyjemy !

(Polonia încă n'a pierit, cât timp mai trăim noi !)

Vous ne me dites rien de quel côté je dois me rendre en cas d'occupation. Quelle drôle d'idée que celle d'envoyer Musurus en Moldavie, cet homme est frère de l'ambassadeur en Grèce, et ce dernier est le beau-frère de Stourdza le hospodar.

Rapport Butkiewicza przy depeszy Carcgradzkiej d. 3 lipca.

(Raportul lui Butkiewicz atașat la depeșă din Constantinopol din 3 Iulie).

La Bukowine ne veut pas être polonaise. Elle a de la sympathie pour les hongrois, ils sont bien avec leurs frères les Transylvains, elle verrait avec plaisir la possibilité de réunir les parties éparses de la Dacie romaine en un seul état, la Hongrie deviendrait notre amie et alliée, notre flanc droit et notre dos seraient bien appuyés, enfin 60.000 hommes d'armée russe seraient coupés sans pouvoir avancer ni reculer et par conséquent mis hors du combat.

Dimanche le 18 du courant le bateau de Vienne n'est pas arrivé, par conséquent nous n'avons point reçu de gazettes d'Autriche . Le courrier de Jassy du 21 Juin n'a point apporté de lettres ni de journaux de Galicie. Par la même raison nous n'avons pas de journaux de France et de l'Allemagne, probablement l'Autriche a pris des mesures pour fermer ses frontières.

La correspondance avec l'intérieur du pays est devenue difficile, car la poste d'Autriche refuse les lettres pour la Moldavie, aussi remettre mes lettres à la poste moldave c'est les confier à la disposition de la poste russe.

Je n'ai rien reçu de Kudinov, parce qu'ils n'ont point de

nouvelles du père Paul, ils craignent d'écrire, étant pourchassés avant peu de temps.

Un envoyé du ministère des affaires étrangères de Saint-Petersbourg vient d'arriver à Bucharest. Je ne connais pas encore son nom.

Szestakiewicz natif de Mohilow en Russie blanche, demeurant à Palaby et faisant le service de courrier entre Kiszeniew et Boucharest, nous a raconté qu'un serbe qu'il connaissait à Bucharest comme maître de langue russe, voulait prendre la place de drogman auprès du général commandant le corps d'armée en Bessarabie. Le général lui a promis cette place, mais il lui fit d'abord apporter un certificat de bonne conduite du vice-consul russe de Galatz. Comme le postulant ne connaissait pas personnellement le vice consul Colard, malgré qu'il ait resté quelque temps à Galatz, il s'adressa à l'adjoint du maître de poste russe à Galatz, pour avoir une recommandation, mais ce dernier s'y refusa net. Szestakiewicz ne sait pas le nom du serbe.

L'engagement d'un slave au service russe peut être envisagé comme un indice de leurs actions eventuelles et à l'avenir.

Les prix des céréales montent un peu et il y a une dizaine de bâtiments qui vont être chargés.

Les fonctionnaires consulaires de l'Autriche ne sont pas payés depuis 4 mois, l'argent papier d'Autriche n'a presque point de cours. On dit que l'on a pu acheter 40.000 florins en papier pour 40 florins en argent. La poste de Constantinople devient *muhant*. Nous avons reçu 15.000 piastres sans missive, la lettre et le tabac. La lettre était cachetée, on a remise la lettre au consul de Sardaigne, là on lui a volé sa gazette. Outre celui (sic) du trois je n'ai pas cette fois reçu d'autres lettres. On dit que les troupes russes passent déjà le Danube.

Galatz. 25 Juin. 1848.

La semaine passée on a fait une révolution en Valachie. Un rassemblement de vingt mille hommes criait „vive la réforme !”, „vive la liberté !” Un moment après la nouvelle

fut acceptée par le prince. En suite de cela on destitua tous les fonctionnaires connus par leur attachement à la Russie. Talaad effendi fut présent à cette révolution et bientôt après partit pour Yassy. Duhamel voulait encore prolonger la présence à Bucarest, mais il a reçu un charivari bien soigné (on disait : jouez Duhamel !) des tziganes dansaient devant ses fenêtres en frappant des mains tantôt sur leurs derrières et tantôt sur leurs devant, après quoi il a quitté Bukarest pour se joindre à Talaad effendi. A Bucarest on a 10 mille hommes sous les armes. Le prince Bibesco a quitté à son tour la Valachie en fugitif, car il ne pouvait s'accorder avec les rénovateurs, dont il avait reçu quelque temps auparavant un petit coup de fusil. Cette catastrophe se préparait depuis un mois à peu près. Duhamel en savait déjà, il proposait au prince, ainsi qu'aux boiars de ne faire aucun changement, seulement de se racheter de la dépendance de la Turquie. Pour cet effet il offrait aux Valaques de la part du gouvernement russe 16 millions de roubles en argent. Maintenant la Russie peut occuper les principautés si la Turquie le permet, si non, je ne pense pas que la Russie veuille hasarder une guerre contre la Turquie. La Moldavie suivra probablement l'exemple des Valaques.

Galatz. 28 Juin.

C'est un bon élément que les Valaques, si nous voulions et savions le fructifier, il deviendrait un de nos plus puissants auxiliaires. Oh ! si je pouvais leur faire tout le bien qu'on puisse faire, je le ferais, car une bonne action n'est jamais perdue. Faites jouer tous les ressorts en leur faveur, notre travail ne sera que pour risquer de bons résultats.

Iassy est occupé par les Russes. La gazette de Croatie annonce que plusieurs régiments hongrois sont sur la frontière de la Valachie prêts à recevoir les Russes s'ils viennent en Valachie. Nous verrons si c'est vrai. Si on allumait ici un petit feu, nous aurions de quoi nous amuser, nos bons et braves ottomans viendront aussi peut-être pour s'y réchauffer. Cependant malgré que les Russes sont à Iassy et menacent

la Valachie, les principaux boyards et le clergé de Moldavie demandent à la commission des deux hautes cours la destitution de l'hospodar Stourdza. Ses propres paysans se refusent de lui faire la corvée.

J'irrai chez Léon Cantacuzène pour profiter de sa belle bibliothèque.

(Copii. Czartoryski 5405).

IV

Angajamentul emigratului polon Pulawski în serviciul revoluției române.

(9 Iulie 1848).

Mr. Ahmet Terfik Pulawski est engagé au service de la Valachie par Mr. Jean Ghyka, représentant du gouvernement provisoire valaque. Mr. Michel Czajka agent de S. A. le prince Adam Czartoryski a autorisé Mh. Ahmet Terfik beya accepter cet engagement sous la condition qu'il servira la Valachie autant que le intérêts de ce pays seront compatibles avec ceux de la Pologne et qu'il pourra être libéré du service au premier appel fait par le prince Czartoryski. Mr. Ahmet bey aura pour fonctions d'organiser la milice valaque, tant sous le rapport de l'exercice, que de son administration, d'indiquer les places à fortifier et de fournir les plans de leur fortifications, d'indiquer les moyens de fabrication d'armes et poudres pour les premiers besoins de cette milice, enfin de la conduire au combat contre les Russes si la guerre arrivait; il pourrait aussi être employé aux négociations avec les Turcs comme connaissant leurs usages et leur langue. La Valachie gardera M. Achmet Terfik bey à son service tant que les circonstances l'exigeront. Mr. Achmet Terfik bey recevra le grade proportionné à ses devoirs et à sa mission et une solde correspondant à ce grade. En attendant il touchera mille piastres par mois en qualité de subsides et le remboursement des frais de voyage, s'il est obligé de se transporter d'un endroit à un autre.

L'agent de S. A. le prince Czartoryski, en détachant Mr. Ahmet bey du service de la Pologne et en l'envoyant à celui de la Valachie, donne une nouvelle preuve de la sympathie de son chef et de sa patrie pour la cause des peuples roumains. M. Ahmet Terfik bey reçoit de Mr. Ghyka mille piastres pour les frais de route à Ibrailow et des lettres pour M.M-rs. Alexandre Golesko et Campiniani qui s'occuperont de sa destination ultérieure.

Mr. Ghyka prend sur lui d'obliger ses compatriotes, qu'en cas de danger pour la personne de Mr. Ahmet bey, (danger politique et non militaire,) on lui facilitera le passage en Transylvanie ou dans un autre endroit sûr, en lui accordant l'argent nécessaire pour son entretien.

Conclu à Constantinople le 27 Juin/9 Julliet. 1848 et signé par les parties contractantes.

(Copie. Czartoryski. Nr. 5407 pp. 28—29).

V.

**Serisoarea lui Cor, agent al ambasadei franceze
la Constantinopol, lui Mihai Czajkowski.**

Mon cher ami,

30 Juin (1848).

Il y a eu une révolution à Bucharest. Le prince a accepté des mains de l'émeute un programme conforme à celui que Ghika met dans son mémoire; le consul de Russie est parti et a remis ses archives au consul d'Angleterre.

J'en demande avis. J'en ai déjà emis un, mais que pensez vous? Que doit-on conseiller à la Porte? Le mouvement a eu une couleur favorable à l'autorité turque. Si vous pouvez venir demain matin de bonne-heure, écrivez-moi par le retour du porteur. Bien à vous.

Cor.

(Original. Czartoryski. 5423 nepaginat).

**Rapoartele agentului polon P. Butkiewicz din Moldova.
(2—6 Iulie 1848).**

4 Juillet 1848.

On assure que le premier du courant les représentants de la Moldavie se sont réunis à Housz, ville située à trois milles au dessus de Leva (sic !) et à un mille du Pruth. Kostaki Katardzik y est allé sous prétexte de faire des préparatifs nécessaires à la réception de l'armée russe, qui va entrer en Moldavie, pour prendre la présidence de l'assemblée au nom du prince. On aurait décidé dans cette assemblée de demander l'intervention russe pour maintenir la tranquillité dans le pays. Cette nouvelle, si elle est vraie, prouve combien la Russie tient à avoir la police dans ce pays et à l'occuper comme un point stratégique dans une guerre contre la Pologne et pour agir contre la Turquie en soulevant par la présence de ses troupes aux bords du Danube les Slaves et les Grecs.

Vous savez que les représentants de la Moldavie ont été nommés par le hospodar lui même et nécessairement ils sont ses satélites. Je pense qu'en se réunissant pour délibérer sur les intérêts du pays ailleurs qu'à Iassy, ils ont commis une illégalité révoltante.

6 Juillet.

La nouvelle de la réunion de Housz ne se confirme pas. Il paraît que cette idée n'était qu'un projet. On parle ici que le gouvernement de Stourdza est désapprouvé par la commission, que ce prince est suspendu de ses fonctions et que les bojards sont divisés sur ce qu'ils doivent faire. Les uns veulent une république, les autres une constitution, mais avec un autre prince que Stourdza....

Le choléra fait un ravage terrible à Iassy, le métropolitain, Roznovani et beaucoup d'autres personnes distinguées en sont mortes.

(Copii. Czartoryski. 5423)

VII.

Agentul polon Korsak din Tulcea către Mihail Czajkowski.
(extras din raport).

6 Juillet 1848.

On dit que la république est proclamée à Bukarest. Le métropolitain est président du gouvernement provisoire. On procède à l'organisation de la garde nationale, mais il y a grande pénurie d'armes. On prétend que quelques milliers de transilvaniens sont venus à Galatz offrir leurs services au gouvernement provisoire, c'est, dit-on, des hommes enrôlés par les boyards fugitifs de la Moldavie. On craint beaucoup à Bucarest que la Russie n'y entre pour étouffer la liberté à peine dans le berceau...

Korsak.

(Original. Czartoryski. 5423).

VIII.

Serisoarea lui Emin Mouhlis effendi către Mihai Czajkowski.

6 Juillet. 1848. Bagachi-Kieuy.

Mon cher Monsieur. Votre jeune homme m'a dit hier, quand il est venu à la Porte pour me remettre la traduction d'un article d'un journal valaque de la part de Mr. Kiga (*sic p. Ghica.*), que ce monsieur désirait me voir. Je me trouve aujourd'hui Vendredi à la maison de son excellence Rifat pacha pour une affaire, mais je crois pouvoir retourner après midi chez moi. Si vous pouvez en aventir Mr. Kiga et l'engager de venir me voir, je vous serais bien obligé.

Il parait que je serai sous peu désigné à partir pour la Valachie, chargé d'une mission que ne sera pas défavorable à la cause commune. En vous communiquant cette bonne nouvelle, je vous prie d'agréer ma considération très distinguée avec laquelle je suis votre très humble serviteur.

Emin Mouhlis

(Original. Czartoryski. 5406 p. 42.)

Serisoarea lui D. Rallet către Mihai Czaczkowski.

Iassy. 13 Juillet. 1848.

Mon cher ami,

J'ai reçu votre lettre, j'ai vu le pacha qui vient d'arriver ; il a l'air d'être en mésintelligence avec le représentant du czar. Je ne viens d'arriver qu'hier à Iassy, d'où le choléra a fait partir tout le monde. Cependant on s'est empressé, avant de se disperser de là, à manifester contre le prince, organe des hyperboréens, par une plainte qu'on a porté au Turc et qu'une masse de 800 jusqu'à 1000 personnes lui a portée. Tout ce qu'il y a de marquant et de notable dans le pays a pris part à cette manifestation pacifique et solennelle, qui nous ouvre une voie légale et nous donne toute (sic) espoir de la part de notre cour suzeraine et protectrice du progrès. Il est, je crois, dans son intérêt de fortifier ces provinces par toutes les libertés possibles pour établir un rempart contre l'influence du Nord, qui ne lui est que trop à charge, que trop importune. Le second jour de cette solennité on est allé s'informer auprès de Mr. Duhamel s'il recevait nos plaintes comme il l'avait promis. Celui-ci renvoya brusquement notre députation, en manifestant même son mécontentement sur la réception que nous fit le Turc et par conséquent tout le monde se décida à tourner le dos à Mr. Duhamel, tout le monde profita de l'occasion pour se débarrasser d'une protection grossière et surtout d'une protection qui ne soutient et ne favorise que les prétentions du prince. De sorte que Mr. Duhamel, reconnaissant lui même ses torts et voulant s'excuser, vint rendre des visites aux plus notables des boyards et à l'évêque de Rumano, qui ne le reçurent pas.

Je ne me gêne pas à vous écrire tout ce qui s'est passé, je suis plus confiant que vous.

Ecrivez-moi si l'ambassade française s'intéresse à nous. Ecrivez à Mr. Cor et à qui vous croyez convenable que l'ambassade de France soutienne auprès de la Porte les plaintes munies de 350—400 signatures, que nous lui fimes parvenir.

Vous n'avez aucune lettre à la poste. Soyez sûr que je vous la ferai parvenir aussitôt qu'elle arrivera. Mettez-moi en relation avec Mr. Cor, il est dans l'intérêt de toute l'Europe constitutionnelle que les provinces danubiennes soient libres.

Ecrivez moi en détail sur les affaires de Bukarest, et si les Turcs, comme je l'espère, ont approuvé leur mouvement. Quant aux troupes russes, je ne crains pas qu'elles passent, vu que selon les traités elles ne peuvent le faire qu'à la demande des Turcs ou bien contre une intervention étrangère.

Ne craignez rien, ne signez pas et répondez moi sur tous les points et surtout sur l'influence de l'ambassade française à Constantinople.

Rallet.

(Copie Czartoryski Nr. 5407 pp. 48—49.)

X.

Raport al agentului P. Butkiewicz.

18 Juillet Galatz.

Il y a une masse de Juifs polonias en Moldavie et Valachie. C'est un beau débarras et il faudrait leur fermer la rentrée du pays. Pour cette fin on peut faire porter une loi : que tout polonais demeurant à l'étranger qui n'aura pas contribué d'une manière quelconque à la délivrance de la patrie perdra ses droits de nationalité et sera envisagé comme étranger dans la Pologne indépendante.

(Copii Czartoryski. 5424).

XI.

Extras (rezumat in raportul agentiei din Constantinopol) din raportul lui P. Butkiewicz din Moldova. (16—28 Iulie 1848).

Wyciąg z raportu P. Butkiewicza od 16 to 21 go Lipca.

Agent nieodebrał odpowiedzi na wyrażone w przeszłej depeszy swoje widzenie względem Wołoszczyzny, ztąd wnosi iż widzenie władcy w tym punkcie może być odmienne. Żąda także odpowiedź na list pana Raletti, w którym kwe-

stja interesów materialnych zdaje mu się być ważną. Uważa także iż pan Raletti może być pożytecznym do zawiązania stosunków na miejscu, a ludzie znających których przyciągnąć można, dopomogą do rozszerzenia ich w Bessarabyi i znieważenia tu i tam wpływu demokratów.

(Czartoryski. 5425).

Traducere.

Extras din raportul lui Budkiewicz dela 16 la 22 Iulie.

Agentul n'a primit răspuns la expunerea sa din precedenta depeșă privitoare la Moldova, de aci conchide că punctul de vedere al conducerii emigrației în această chestiune poate fi diferit. Cere deasemenea răspuns la scrisoarea lui Ralet, în care chestiunea intereselor materiale i-se pare a fi însemnată. Socoate de asemenea că Ralet poate fi folositor pentru a face legături în țară cu oameni pricepuți, cari ar ajuta și la întinderea relațiilor în Basarabia și la distrugerea influenței democrațiilor aci și acolo.

XII

Nota lui Mihai Czajkowski către Poartă.

Juillet 1848.

La Russie occupant militairement la Moldo-Valachie de concert avec la Turquie ne peut vouloir que :

1. Prouver au monde que la Turquie est son alliée par le fait.
2. Amener un combat entre les troupes musulmanes et les vassaux chrétiens de la Sublime Porte.

Par le premier elle met contre la Turquie non seulement la France, mais l'Allemagne et la Hongrie. Les chrétiens de la Sublime Porte, poussés par les principes révolutionnaires, pourront aussi prendre les armes contre la Sublime Porte.

Par la seconde elle amène la même catastrophe plus directement, les Valaques se révoltent, après eux les Serbes, etc. La Russie parviendra à provoquer une insurrection en Turquie, à se placer dans la position de l'apaiser, c'est à dire d'occuper

militairement l'empire ottoman, ainsi qu'elle faisait en Pologne avant le premier démembrement.

Si même la France et l'Angleterre se réveillent, la Turquie sera dans une mauvaise position, ses troupes de l'autre côté du Danube peuvent devenir prisonnières de guerre de la Russie et la Russie deviendrait maîtresse des positions militaires et par les points qu'elle occupe et par le mouvement panslaviste qui aurait lieu.

L'occupation en commun est un grand danger. Si la Sublime Porte pouvait occuper seule et par la persuasion forcer les Valaques à mettre bas les armes et à demander les améliorations par des voies légales, alors l'occupation deviendrait inutile, si les troupes russe ne sont pas entrées. Je pense qu'on pourrait le faire encore si on se hâte. Si-l n'en est plus temps, peut-être serait-il mieux de ne pas envoyer des troupes turques en Valachie, par là protester tacitement contre l'occupation par les Russes, travailler les Valaques à ce qu'ils mettent bas les armes et demandent pacifiquement les améliorations, par cette manœuvre révolter contre la Russie toute l'Europe et mettre au grand jour sa politique. Ou si enfin les troupes turques entrent en Valachie en même temps que les troupes russes, il serait bon que les troupes turques évitent soigneusement toute occasion d'en venir aux mains avec les Valaques et qu'ils ayent l'air plutôt de protéger que de menacer les Valaques.

(Copie. Czartoryski. 5406 pp. 12—13).

XIII

Colonelul Zablocki către guvernul provizoriu al Țării Românești.

24 Juillet 1848.

Au gouvernement provisoire,

Messieurs,

Au moment où la liberté est menacée chez vous, par l'ennemi le plus acharné de ma patrie, je viens, messieurs, vous offrir mes services, je mets à votre disposition mes faibles

moyens. J'ai servi pendant 16 ans dans mon pays, j'ai été officier supérieur à l'état-major général. j'ai l'honneur de vous prier de vouloir bien me recevoir dans les rangs de votre armée, de m'accorder le grade de colonel et de m'employer dans l'arme dans laquelle j'ai servi. Vous daignerez fixer mes appointements. Quand le gouvernement n'aura plus besoin de mes services il pourra me congédier. En ce cas il daignera bien m'accorder une indemnité pour me mettre en état de rentrer en France.

De mon côté je me réserve la liberté de me retirer du service, quand mes affaires m'en indiqueront la nécessité. Le gouvernement peut compter que je servirai sa cause avec tout le dévouement dont un homme d'honneur est capable. Daignez messieurs agréer, etc.

Zablocki.

(Copie. Czartoryski. 5406. pp. 60—61).

XIV.

Serisoarea colonelului Zablocki către principele Czartoryski. (26 Iulie 1848)

Bukarest. 26 Lipca. 1848.

Xięze !

Mam zaszczyt donieść waszey xiążęcey mości że przybyłem tutaj 21. List którym zaupatrzony byłem sprowadził mi dobre przyięcie od pana Balcesko. Ten jest członkiem Rządu tymczasowego, zapoznał mnie z ministrem woyny. 23 oba przyiechali do mnie, zabrali z sobą, przewodzili mnie do pałacu, gdzie przedstawiony byłem całemu rządowi. Wszyscy ci panowie zdają się być radzi z mego przybycia. Propanowałem sprowadzenie naszych officerów, odpowiedziano mi, że już zażądali od rządu francuskiego officerów różnych broni że innych brać niemogą. Przecież przez sympatią dla Polaków upoważniono mnie do sprowadzenia dwóch artyllerystów i jednego sapersa. Co do mnie, oświadczone że mnie zatrzymają z radością w służbie, prosili tylko abym tego żądał

na piśmie. Przedstawiłem natychmiast warunki sprowadzeni, a te teraz przyjęte były. Przecież w chęci nie mam na wszelki przypadek jaki dowód w ręku. Na drugi dzień podałem na piśmie dwie prośby, te dołączam w odpisie, jedna tycząca też mnie jedynie, druga względem kolegów, warunki ostatniey podane już umowione są z rządem, dodałem tylko jeden punkt, to jest co do stopnia, sądzą że i to otrzymam, z resztą jest rzecz podrzędna. W liście do P. Balcesko byłem tytułowany pułkownikiem, w skutek tego wszyscy mnie za takiego uważali, nie mogłem się sam cofać i degradować, dla tego żądałem dla siebie stopnia jakim z polecenia waszey xiążęcey mości obdarzon byłem. Na to podanie dotąd odpowiadzi nie mam. Ale w dniu wczorajszym wieczorem był u mnie P. Balcesko, powtórzył mi upoważnienie sprowadzenia officerów, na moje żądanie oświadczył że poznaie kupca którem podczynie się przesyłania pieniędzy przeznaczonych na koszt podróży. Wiedząc że w Galicyi zatrzymali się officierowie artyleryi, pisałem do Tackiego i Kielskiego. Ci niedługo tu przybyć mogą odległość niewielka nas przedziela, z tego względu przeznaczono fr. 200 na osobę. Dla przybywającego z Francyi wynagrodzenie nie było postanowione, ale ostrzegłem że dużo więcej będzie wynosić i nie wątpię że wszystko otrzymam, przecież dobrze będzie gdy przybywający z Francyi zapewniał sobie wolny przejazd na statku rządowym do Stambułu, zkąd do Bukarestu za 100 franków dostać się można. Pisałem również do Borcharta, polecając mu, jeżeli jechać nie może, aby natychmiast uwiadomił o tem waszey xiążęcey mości, w tym przypadku, xiąże, raczy wyprawuie jakiego sapersa zdolnego zorganizować oddział tej broni. Potrzeba aby posiadał język francuski, bo ten tu jest bardzo znany. Zapewniając nam możność opuszczenia służby w każdym momencie, słuszość wymagała zostawić rządowi wolność oddalenia, gdy tego uzna potrzebę. Przecież sądzą że tego niema się co obawiać, przeciwnie w dzisiejszym rządzie widziałem chęć wciągania do służby na czas długi, na zawsze, tak że widziałem potrzebę w naszym interesie zapewnienia sobie wolności.

W przejeździe przez Wołoszczyznę wypowalono mnie kilka razy, nogę mam mocno skaleczoną, dla prędszego jej wyleczenia nie wychodzę ze stancyi od trzech dni. Chcąc dowiedzieć się co się dzieje na mieście, pisałem do P. Balcesko by mnie odwiedził, też uczynił, widziałem go wczoray wieczorem. Mówilem mu że mam pisać do waszey xiążęcey mości, i pytałem co z iego strony mam donieść. Prosił mnie aby przeprosić xięcia że osobiscie nie pisze, zatrudnienie tego mu niepozwalaia, ale przypomina się pamięci i względom xięcia. Kazał donieść o szczęśliwie i bez żadnego rozlewu krwi dokazaney rewolucyi, która tak wielkie swobody kraiovi nadało. Ale czego niemówi, a o czem dowiedziałem się z hoku, to iest że przez tchorzostwo panów rządowych bezkrólewie było w Bukarescie dni kilka. Gdy wiadomość o wkroczeniu Moskali do Iassy doszła do Bukarestu, pospólstwo żądała wiedzieć co rząd zamysła zrobić. Ten dał zapewnienie solemne że pozostanie na miejscu, że gotów zagrzebać się w gruzach!!! To wielkie przedsięwzięcie pewnie było wzięte wśród dnia, gdy krew skwarem Lipcowym rozegrzana miasta ogień do serca i głowy. Ale gdy nadszedł wieczór piękny i chrobry pod tutejszym niebem, krew ostygła, rzeczy inaczej się przedstawiały, rząd uznał za rzecz przyzwoitszą, umieść drogie swe osoby, zaród przyszley wielkości Wołoch i całym prędkością koni pocztowych pospieszył ku granicy węgierskiej. Szanowany minister wojny mówił mi że to był ruch strategiczny, że nie mogąc stanąć Moskałom czoła w płaszczyznach, uszli w góry w celu prowadzenia wojny partyzanckiej do upad tego. Zaiste punkt był dobrze wybrany, bo pewna jest że żadnym przypadku Moskale nie przyszli by szukać prześwieatnego rządu w górach już w granicach węgierskich położonych. Przyszedł czas refleksyi, upamiętali się, wiedzieli że nikogo za niemi, tylko słupy z kolorami austriackimi, nuż wysyłać gńce dla pojęcia języka, za ich powrotem dowiedziano się że droga wolna, że w Bukarescie nawet Moskali niema. To spowodowało przejście na drugą stronę słupów granicznych, zrobiono marsz ieden naprzód, później nadchodzi wieść że Moskale

stoją w Iassach, daley niepostępują. Szanowany rząd galopem do Bukaresta i głosi że oyczyznę wybawił, że gdy reakcja głowy podniosła y wojnę domową gotowała, rząd wiedział się zmuszonym w celu zbawienia drogiey oyczyzny przedsięwziąć wielkie dzieło !, znieść wielkie trudy ! Udał się do małej Walachij, aby wytłómaczyć włościanom nowy stan rzeczy, ich położenie względem bojarów, właścicieli gruntowych, ich obowiązki względem kraiu. Nakoniec przekonawszy że ich chciano użyć jedynie jako narzędzie nikczemne despotyzmu, zastrzymali wojnę domową, a szczęśliwie dopełniwszy tak wielkie dzieło, zapewniwszy pokój krajowi, rząd pełen przekonania że zasłużył się oyczyźnie, wrócił na lono bohaterskiej stolicy ! !

W konsulacie francuskim, gdzie dzięki usłowney rekomendacyi pana de Sérecourt dobrze byłem przyjęty, mówiono że mimo ucieczki, która po nieco skompromitowało w opinij publicznej, bo znaleźli się niewierne w podróż rządu inaczej s tłumaczyli, tenże przecieź zręcznie swą politykę prowadzi.

Pan Balcesko w dniu wczorajszym z skromnością oświadczył mi, że całe powodzenie dyplomatyczne winni są światłem radom xięcia, że stosują się do nich : mają nadzieje dopiąć celu może bez wojny. Polecił mi on jeszcze podziękować waszey xiążęcey mości za czyność pana Czayki. Tenże podług zeznania Pana Balcesko dopomógł Wołochom wiele u rządu tureckiego. Dobrą mi również zwiastował nowinę, Moskale wychodzą z Moldawij, glosząc że nie-wdzięczną Wołoszczyznę zostawiają nieszczęśliwemi iej przeznaczeniu. Wielki Boże, gdyby oni podobnie Polskę uważali ! Czemu przypisać ich odwrót nie umiał powiedzieć. P. Balcesko zlecił mi jeszcze prosić Xięcia aby raczył poprzeć u rządu francuzkiego ich żądania względem przysłania officerów i broni. Tutaj wszystkiego potrzeba, są oni jak kmieć na do-robku, ni karabinów, ni dział, ni amunicyi, ni pałaszi, słowem nic. W razie gdyby rząd francuski odmówił przysłania officerów, nasi dobrze przyjęty będą.

Ia na czas tu przyjechałem, bo w pare dni po powrocie rządu z bchaterskieź wędrówki. Nic dotąd nie robią,

wszystko wstrzymane do przyjazdu i decyzji komisarzy tureckich wysłanych od Porty w celu rozpoznania stanu rzeczy. Ci już przybyli do Ruszczuku i jeżeli interessa wcisną, wówczas dopiero ma się rozpocząć energiczne działania. Mam honor upraszać xięcia abyś raczył kazać mi przysłać karty jak można najlepsze i na dużą skalę Wołoszczyzny i Mołdawji, Bessarabiji, a nawet i dalszych prowincyi przyległych; Bóg jest wielki i miłosierni (iako mówią Turki) i tam mogą zająć wypadki... Trzeba pod ręką mieć materiały, a tutaj brak zupełny. W ministerjum wojny ani kawałka karty, znalazłem jedynie plan biegu Dunaju zdięty przez officerów rossyjskich, w szerokości parę set sążni od brzegów rzeki. Jest to upominek jakim w dowód łaski obdarzyli xięcia, a ten przez uszanowanie kazał podkleść, oprawić w dwa kawałki drzewa rączepane i w jednej sali swego ministra wojny zawiesić. Xiąże już pewnie jesteś uwiadomiony że wojsko tureckie zajął Galaz. Połecając mnie łaską... etc.

Zabłocki.

P. S. Aby poprzeć dobrą opinią jaką rząd tutejszy przyjął mnie w skutek listu rekomandacyjnego waszey xiążęcy mości, wziąłem się do przetłumaczenia na język francuzki rys taktyki piechoty i jazdy generała Chrzanowskiego, arkuś pierwszy, bo powoli mądrość wdzielać należy. Posłałem go wczoraj ministrowi wojny. To zrobiło dobry skutek i dzisiay zaraz rano dwóch młodych officerów przyszło męldować się iako adjutanci pułkownika Zabłockiego. A więc jestem pułkownikiem. Jest to najwyższy stopień w wojsku tutejszym. Jeden minister wojny, który również jest członkiem rządu przyjął stopnia generała. Ta moja godność nowa, nie zwróci mnie z dyrekcji wskazanej przez uczucia narodowi, będzie nowym środkiem do działania i pod mundurem wołoskim. We przyszłym zaraz tygodnia, gdy stan nogi tego pozwoli, pojedę do Iass, rozpoznać pozycyą opuszczoną przez nieprzyaciela, i zapuścić podjazdy i patrole tak daleko, jak będzie można.

(Copie. Czartoryski. 5408).

Principe !

Am onoare a da de știre alteței voastre că am sosit aci la 21. Scrisoarea pe care o aveam, mi-a asigurat o bună primire din partea domnului Bălcescu. El este membru al guvernului provizoriu și m'a prezentat ministrului de război. La 23 au venit amândoi la mine și m'au luat cu dânsii, ducându-mă la palat, unde fui prezentat întregului guvern. Toți acești domni par a fi mulțumiți de sosirea mea. Am propus aducerea ofițerilor noștri, mi-au răspuns că au cerut deja ofițeri de diferite arme dela guvernul francez și că nu pot să mai primească alții. Totuși din simpatie față de poloni m'au împuternicit să chem doi artileriști și un „sapeur”. In ceiace mă privește pe mine, au arătat că mă vor reține cu mare plăcere în slujbă, m'au rugat însă să cer aceasta în scris. Am prezentat imediat condițiile aducerii ofițerilor, cari acum sânt acceptate. Totuși nu am încă nimic scris în mână, pentru orice eventualitate. A doua zi am prezentat două cereri în scris, pe care le anexez în copie, una privitoare la mine singur, cealaltă privitoare la colegi, pentru condițiile celei din urmă căzusem deja la înțelegere cu guvernul. Am mai adăugat numai un punct cu privire la grad, cred că voi obține și aceasta, dealtfel este un lucru secundar. In scrisoarea către domnul Bălcescu eram intitulat colonel, prin urmare toți m'au considerat ca atare și nu am putut să mă retrag și să mă degrades, deaceia am cerut pentru mine gradul cu care eram investit în recomandăția alteței voastre. La aceasta însă nu am încă răspuns.

Dar aseară a fost la mine domnul Bălcescu și mi-a repetat că sânt împuternicit cu aducerea ofițerilor. Conform cererii mele, mi-a spus că cunoaște un negustor care se însărcinează cu ducerea banilor necesari călătoriei. Știind că în Galiția se află ofițeri de artilerie, am scris lui Tacki și lui Kielski. Aceștia pot sosi aci în scurtă vreme, căci ne desparte

o distanță mică. De aceia s'a și fixat suma de 200 de franci de persoană. Pentru cei ce ar veni din Franța nu s'a fixat o sumă, dar cred că trebuie să fie mult mai mare, totuși nu mă îndoiesc că voi obține totul. Cu toate acestea ar fi bine ca acel care va veni din Franța să-și asigure trecerea liberă pe mare pe corabia statului până la Stambul, iar de acolo până la București poți călători cu 100 de franci.

Am scris deasemenea lui Borchart, recomandându-i, ca în caz când nu va putea veni, să dea imediat de știre alteței voastre și în acest caz binevoește, principe, să trimiți pe vre un „sapeur” vrednic ca să organizeze un corp de oaste de această armă. Ar trebui însă să cunoască limba franceză, căci aceasta e foarte cunoscută aci. Asigurându-ne posibilitatea de a ne libera din serviciu în orice moment, era firesc să las guvernului dreptul de a ne licenția în cazul când va crede de cuviință. Totuși socot că nu trebuie să ne temem de așa ceva, dimpotrivă am văzut la guvernul actual dorința de a ne lega în slujbă pentru o vreme îndelungată, pentru totdeauna, ceiace m'a silit în interesul nostru să-mi asigur libertatea.

În trecerea mea prin Țara Românească am fost răsturnat de mai multe ori, așa că piciorul mi-este rănit; pentru o vindecare mai grabnică nu ies de trei zile din cameră. Vrând să aflu ce se întâmplă în oraș, am scris domnului Bălcescu, rugându-l să mă viziteze, ceiace a și făcut, l-am văzut aseară. I-am spus că voi scrie alteței voastre și l-am întrebat ce să vă anunț din partea lui. M'a rugat să-l scuz față de alteța voastră că nu vă scrie personal, ocupațiile nu-i dau răgaz s'o facă, dar se recomandă amintirii și bunei-voinți a alteței voastre. Mi-a spus să vă dau știre despre succesul revoluției, care a izbutit fără vărsarea unei picături de sânge, dând așa de mari libertăți țării.

Dar ceiace nu a spus și am aflat pe altă cale, este că din pricina lașității domnilor din guvern au fost câteva zile de inter-regn la București. Când a sosit la București vestea despre intrarea rușilor în Iași, mulțimea a cerut să afle ce intenționează să facă guvernul. Acesta dădu asigurări solemne

că va rămâne pe loc și că e gata să se îngroape sub dărâmături ! Desigur că această mare hotărîre a fost luată în timpul zilei, când sîngele din cauza căldurii de Iulie, cu care era încins orașul, ducea foc în inimă și la cap. Dar când a venit seara așa de frumoasă sub cerul de aci, sîngele s'a răcit și lucrurile s'au înfățișat într'alt chip. Guvernul a socotit mai potrivit să salveze persoanele cele atît de scumpe ale membrilor, mai degrabă decît viitoarea mărime a românilor și cu toată repeziciunea de care erau capabili caii de poștă s'au repezit către granița ungurească. Onorabilul ministru de război mi-a spus că aceasta a fost o manevră strategică ; deoarece, nu puteau ține piept rușilor în câmpie s'au retras în munți cu scopul să înceapă un război de partizani pînă la ultimul om. În adevăr locul era bine ales, căci desigur în nici un caz rușii nu s'ar fi dus să caute gloriosul guvern în munții așezați chiar pe granița ungurească. Veni însă vremea reculegerii, și-au venit în fire și au văzut că nu e nimeni în urma lor, numai stîlpii cu culorile austriace. Deci au trimis curieri ca să afle vești, la întoarcerea lor aflară că drumul e liber, că nici măcar în București nu se află rușii. Aceasta i-a încurajat să treacă iar de cealaltă parte a stîlpilor de graniță, făcură un marș înainte. Mai târziu vine vestea că muscalii stau la Iași, că nu înaintează. Onorabilul guvern se repezi în galop la București și a dat de știre că a mântuit patria, că aflând că reacția ridică capul și pregătea războiul civil, guvernul s'a văzut silit să întreprindă o mare operă, să suporte multe greutăți. S'a dus în Valahia mică spre a lămuri țărănilor noua stare de lucruri, situația lor față de boeri, proprietarii pămîntului și datoriile lor față de țară. În sfârșit, țărani convingându-se că erau să fie întrebuințați ca unelte ale nemernicului despotism, au oprit războiul civil. Îndeplinind cu succes o așa mare operă, asigurând pacea țării, guvernul, plin de convingerea că a binemeritat dela patrie, s'a întors la sânul eroiceii capitale !

La consulatul francez, unde grație recomandației orale a domnului de Serecourt, am fost bine primit, mi-au spus că cu toată această fugă, care l-a compromis puțin în ochii opi-

niei publice, căci s'a aflat că explicarea călătoriei guvernului era inexactă, totuși acesta duce o politică destul de abilă.

Domnul Bălcescu mi-a mărturisit eri cu modestie că toate succesele lor diplomatice sunt datorite sfaturilor înțelepte ale alteții voastre, că se conformează lor și au nădejde că vor atinge țelul poate fără război. Mi-a mai recomandat să mulțumesc alteții voastre pentru acțiunea domnului Czaika. Acesta, după cum recunoaște d. Bălcescu, a ajutat foarte mult românilor pe lângă guvernul turcesc. Mi-a dat și o veste bună, rușii pleacă din Moldova, spunând că lasă Țara-Românească cea nerecunoscătoare pradă soartei ei nefericite. Doamne, Dumnezeu! Dacă ar face la fel cu Polonia! N'a știut să-mi spuie cărei cauze trebuie să atribuim retragerea lor.

D-l Bălcescu m'a însărcinat să mai rog pe alteța voastră ca să binevoiască să sprijine pe lângă guvernul francez cererea lor privitoare la trimiterea de ofițeri și arme. Aci e nevoie de toate, ei sunt lipsiți de orice, n'au nici puști, nici tunuri, nici muniții, nici săbii, într'un cuvânt nimic. În cazul când guvernul francez ar refuza trimiterea ofițerilor, ai noștri ar fi bine primiți!

Eu am sosit aci tocmai la vreme, câteva zile după întoarcerea guvernului din eroica excursie. De atunci nu au mai făcut nimic. Toate s'au oprit până la sosirea și la hotărârea comisarilor turci trimiși dela Poartă cu scopul de a examina situația. Aceștia au și sosit la Rușciuc. În caz când evenimentele îl vor sili pe guvern, numai atunci va începe o acțiune energetică. Am onoare să vă rog, principe, să binevoiți a porunci să mi se trimită o hartă, pre cât se poate mai bună și pe o scară mare, a Țării-Românești, a Moldovei, Basarabiei și chiar a altor provincii vecine. Dumnezeu e mare și milostiv, cum zic turcii, și acolo se pot produce evenimente.... Trebuie să am sub mână materiale și aci lipsesc cu totul. La ministerul de război nu e nici o bucățică de hartă, am găsit numai un plan al cursului Dunării ridicat de ofițerii ruși în lățime de câteva sute de „sajâne” dela malurile râului. E un dar pe care l-au dat principelui în semn de bu-

năvoință și acesta ca să-și arate respectul a poruncit să fie lipit și încadrat în două rame de lemn și să fie atârnat într'o sală a ministerului de război.

Desigur ați aflat, principe, că armata turcească a luat Galații. Recomandându-mă bunăvoinței alteței voastre... etc.

Zablocki.

P. S. Ca să întăresc buna părere, cu care m'a primit guvernul de aci în urma scrisorii de recomandație a alteții voastre, m'am apucat să traduc în franțuzește elementele tacticei infanteriei și ale cavaleriei de generalul Chrzanowski, caetul întâi, căci înțelepciunea trebuie împărtășită cu încetul. L-am trimis eri ministrului de război. Aceasta a avut un bun rezultat, căci azi dis de dimineață s'au prezentat doi tineri ofițeri în calitate de adghiotanți ai colonelului Zablocki. Așa dar sânt colonel! Acesta este gradul cel mai înalt în armata de aci. Singur ministrul de război, care este și membru al guvernului a primit gradul de general. Această nouă onoare ce mi s'a dat nu mă va îndepărta dela direcția de muncă indicată de sentimentul național, va fi un nou mijloc de acțiune și sub uniforma românească. Săptămâna viitoare, dacă starea piciorului mi-o va îngădui, voi merge la Iași să recunosc poziția părăsită de dușman, și voi trimite detașamente în recunoștință și patrule cât de departe va fi cu putință.

XV.

Raportul lui Mihai Czajkowski către contele Zamojski, agentul emigrației polone la Turin. (Iulie-August 1848).

Le prince a bien voulu me charger de vous faire cette communication en pensant qu'elle pourrait vous être de quelque utilité dans vos relations en Italie.

La question moldo-valaque ou roumaine fait, pour ainsi dire, partie de cette question slave, dans laquelle réside tout

le secret de la force ou de l'impuissance de l'empire d'Autriche, sous ce point de vue elle mériterait certainement l'attention d'un homme d'état de l'Italie....

Les nouvelles des pays roumains pourraient acquérir en Italie un degré supérieur d'intérêt par la raison que le peuple roumain est d'une origine latine, parlant une langue presque italienne et est fortement attaché aux souvenirs de la race, dont il est fier. Et certes, il netiendrait qu'aux Italiens de s'y former des relations très utiles à la cause de leur indépendance. Il y a en Autriche trois millions de roumains dans la Transylvanie, la Hongrie et la Bukovine. Ils forment quatre régiments garde-frontière, d'une grande valeur militaire. Les liens étroits qui unissent aux principautés les provinces roumaines de l'Autriche et qui font que ces dernières subissent l'action de l'esprit national qui prédomine à Bukarest, ces liens, dis-je, sont bien connus et il ne serait pas difficile de les faire palper aux Italiens.

Notre agent général à Constantinople pourrait facilement faire connaître à Mr. l'ambassadeur de S. M. Sarde auprès de la Sublime Porte tout ce qu'il y a d'avantageux à trouver pour la cause italienne au sein de ces populations roumaines si peu connues jusqu'à présent et pourtant aussi importantes qu'intéressantes sous tous les rapports.

Son altesse le prince Czartoryski prétend s'assurer par tous les moyens les avantages que nous offrent la position que nous venons d'acquérir en Valachie....

En somme vous verrez, Mr. le comte, que nos anciens amis Valaques, pour avoir voulu suivre les sages avis du prince et tenir la ligne de conduite que leur indiquait notre mission en Orient, sont arrivés à la possibilité d'affranchir leur pays du poids dont l'influence russe les écrasait et d'assurer un développement naturel à leur nationalité et aux institutions qui le régissent.

Le nouveau gouvernement sent parfaitement l'utilité qu'il y a pour lui de conserver et consolider ses relations intimes avec nous, aussi ce gouvernement a reçu à bras ouverts le colonel Zablocki, qui lui fut envoyé sur sa demande expresse

par son altesse. Les Valaques non contents d'avoir mis le colonel à la tête de la partie militaire de leur administration, demandent encore au prince un certain nombre d'officiers spéciaux et propres à remplir dans l'armée les postes de confiance.

Le prince serait incliné à répondre favorablement à la requête du gouvernement valaque, mais nous ne pouvons, ni devons lui envoyer nos officiers en grand nombre. Ce serait inutile de narguer pour ainsi dire le dépit qu'en prendrait naturellement la Russie. Mais tout ce qui doit contribuer au développement militaire de ce pays sera promptement et sagement entrepris et exécuté. On enverra un officier d'artillerie propre à fonder des ateliers et manufactures nécessaires à l'armement du pays, ainsi qu'un officier spécial pour fonder et diriger une école militaire. Quand aux officiers de cavalerie et d'infanterie, les Valaques en ont déjà fait la demande ou gouvernement français...

Le colonel Zablocki a déjà invité en Valachie les officiers d'artillerie Kielski et Tacki qui se trouvent en Galicie, cette précipitation du colonel est fâcheuse...

(Brulion. Czartoryski Nr. 5406 pp. 62—65).

XVI.

Serisoarea lui Mihai Czajkowski către colonelul Zablocki.

(brulion). Constantinople le 26 Août 1848.

Monsieur le colonel,

C'est bien dans l'intérêt commun de la Pologne et de la Valachie, dont les causes sont unies, que son altesse vous avait engagé, monsieur le colonel, à mettre vos talents et votre expérience au service de la cause roumaine. Les services que vous êtes appelé, monsieur le colonel, à rendre à la Valachie seront un gage aussi important que durable de nos anciennes et bonnes relations avec les patriotes

roumains. Tous les agents polonais dans toute l'Europe sont engagés à seconder de tous les moyens qui seront à leur disposition la cause de la principauté valaque en particulier et la cause du peuple roumain en général. En échange le prince compte pour la Pologne sur le retour de mêmes procédés de la part du gouvernement valaque.

On enverra sous peu en Valachie un agent spécial de son altesse pour les affaires politiques.

Les bonsetloyaux rapports de la Valachie avec la Sublime Porte et un développement satisfaisant de sa puissance militaire, voilà, d'après l'avis du prince, les deux conditions inévitables pour le libre développement de la nationalité roumaine. Elles seront un gage certain de cet avenir aussi heureux que glorieux que les hommes de bien présagent à ce noble peuple digne de sa grande origine.

(Brulion. Czartoryski 5406 pp. 77—78.)

XVII.

Raport al agenției polone din Constantinopol (extras)

4 Septembre 1848.

Deputaci Wołoscy, oprócz panów Balcesko i Golesko niebardzo się dobrze przedstawiają, mają więcej minę studentów z ulicy St. Jacques, iak deputowanych narodu.

Deputații români, afară de Bălcescu și Golescu, nu se prezintă prea bine, au mai mult aerul unor studenți de pe „rue St. Jacques” decât al unor deputați ai poporului.

(Ibidem). 7 Septembre. 1848.

Titof et Hangeri ont demandé que la Porte n'entre en aucune relation avec les députés valaques, qu'on ne doit pas regarder ces messieurs comme des représentants valaques, mais comme des étudiants de Paris, qui ont fait une échauf-

fourée en Valachie et que par cet échantillon les Turcs peuvent juger quel est le reste de ces Valaques révolutionnaires, qui ont entraîné le peuple ignorant, mais qui se repant aujourd'hui...

Ibidem. 8 Septembre 1848.

...En réalité qu'ont fait les Valaques? Ils ont envoyé des ambassadeurs partout, mais ils n'ont pas organisé un seul bataillon. Ils ont demandé des armes à la France et à la Turquie, sans chercher à les avoir par d'autres voies. Les demander à un gouvernement c'était s'attendre à un refus, il fallait les acheter. Les Valaques n'ont rien fait et ils ont eu assez de temps, c'est à eux la faute si donc quelque chose de fâcheux arrive... En diplomatie on ne donne de l'aumône qu'à ceux qui peuvent s'en passer, en politique on ne défend que ceux qui peuvent se défendre.

(Originale. Czartoryski. 5406 pp. 102, 106, 109).

XVIII.

Memoriu trimis agentului polon Butkiewicz, conținând punctul de vedere al emigrației polone asupra evenimentelor din Orient.

12 Septembre 1848.

Les événements qui se sont si rapidement passés en Europe et qui dès leur début ont donné aux peuples entraînés dans leur cours tant d'élan et d'énergie et qui promettaient tout, semblent aujourd'hui avoir épuisé ces peuples et affaibli leur courage et excepté en France n'ont nulle part établi rien de prononcé, rien de solide. La France, sur le modèle de la quelle beaucoup de peuples ont commencé leur réforme sociale et sur la quelle les autres comptaient pour recouvrir leur indépendance, paraît se soucier tout aussi peu des peuples qu'elle a poussé à l'action, que de ceux, dont elle a éveillé la nationalité. Son gouvernement actuel semble par l'entre-

mise de l'Angleterre tendre la main à la Russie, à l'Autriche et à la Prusse, dont les gouvernements n'ont et n'ont eu pour but de leur politique que la réaction et le retour au statu-quo. Sans parler du duché de Posen qui a été sacrifié avant que cette combinaison des puissances fut arrangée, nous voyons aujourd'hui ses résultats en Italie. Sans doute l'Italie a commis la grande faute commune à presque toutes les nations de s'occuper trop de réformes sociales avant de chasser l'ennemi de ses frontières et de recouvrir son indépendance, néanmoins la nation italienne, qui a fait tant d'efforts de patriotisme, ne mérite guère le sort qu'on lui destine aujourd'hui, celui d'être avilie et de recevoir une aumône qu'on lui enlèvera encore à la première occasion.

Les Roumans des Principautés danubiennes ont suivi l'impulsion donnée par la France. Le gouvernement ottoman, qui redoute moins les réformes et les libéralités que l'ordre et l'amitié des puissances réactionnaires, s'est empressé de favoriser le mouvement valaque. L'Angleterre et la France ont à l'instant délaissé la Turquie, la première en se rangeant du côté de la Russie, la seconde en prenant l'attitude de l'insouciance et de l'indolence impardonnables. Le mouvement rouman est compromis et il y a peu d'espoir que la Porte puisse sortir de cette affaire avec honneur et avec quelque avantage. Ce rôle de la France et de l'Angleterre est peu honorable, d'autant plus qu'elles se disent les deux puissances les plus civilisées et qui veulent répandre la civilisation et la justice. La cause en est dans la crainte que leur inspire la Russie. On la craint non seulement parcequ'elle dispose de grandes forces matérielles et que son despotisme lui donne l'énergie de l'unité d'action mais encore parcequ'on l'envisage comme étant à la tête du Panslavisme et pouvant disposer de tous les Slaves, et par les Slaves arriver un jour à la conquête de l'empire d'Orient et à la domination du monde. C'est sous l'égide de cette crainte que se sont placées l'Autriche et la Prusse, tous en amusant leurs peuples par les hochets des réformes, des constitutions et des nationalités, qui n'ont aucune forme saisissable et qui ne l'auront jamais, tant que

les peuples auront confiance en ces deux gouvernements. Il embrouillent les affaires chez les Allemands, les Polonais, les Madjars et les Slaves, se rangeant tantôt d'un côté tantôt de l'autre, pour arriver par la lassitude des peuples à la réaction. C'est dans la période de la réaction que les Slaves du Danube ont commencé leur mouvement, ce mouvement peu important au commencement semble gagner de la consistance. La principauté serbe, vassale de la Turquie, ayant à la tête de son gouvernement des hommes pratiques, s'est emparé de ce mouvement sans se compromettre, elle a envoyé ses volontaires au secours de ses frères de race et a choisi son terrain pour organiser une armée permanente, elle a fait publier plusieurs journaux en différents dialectes slaves par les quels elle a pris la direction morale de ce mouvement et profitant des mensonges de la légalité autrichienne, elle a déclaré à la Porte, qu'elle ne favorise aucun mouvement contre l'empereur d'Autriche, mais seulement contre l'oppression madjare pour ne point avoir de légalité responsable. La Serbie a en partie entraîné la Croatie et la Dalmatie dans ce mouvement et elle finira par les entraîner entièrement. A présent la Serbie voit le succes de ses opérations, elle conseille à la Galicie d'imiter son exemple, d'aller au secours des Slovaques et d'organiser une armée chez eux.

Elle conseille aux Valaques et aux Moldaves de passer dans le Banat et dans la Transylvanie et de faire la même chose.

Jusqu'ici le mouvement est l'oeuvre des Slaves appartenant à l'église grecque; les catholiques, quoique appelés par l'archevêque de Carlovitz à participer au mouvement commun, par un égarement coupable n'y ont pris part qu'une part très peu active (sic). La Russie profitant du point de vue religieux fait à croire qu'elle est à la tête de ce mouvement, qu'elle pourra diriger toujours. Les Serbes et l'archevêque serbe de Carlovitz comprennent que cette communauté religieuse leur aliène les sympathies de l'occident et surtout celles de la Turquie, c'est pourquoi ils désirent tant que les Polonais viennent prendre part au mouvement, leur présence

seule serait une protestation suffisante, contre toute participation de la Russie à ce mouvement, ainsi qu'elle serait la garantie de ce que ce mouvement ne tombera jamais sous la direction de la Russie.

Quand même les Polonais et les Roumains n'auraient pas l'espoir de s'emparer de ce mouvement en y prenant part, il serait encore de leur intérêt d'y participer pour détruire le panslavisme russe.

Si les Polonais ne remplissent pas cette tâche, la Russie le fera. Pourquoi la noblesse de la Galicie en engageant des volontaires parmi les Ruthéniens ne pourrait-elle pas passer les Carpathes et sous le prétexte de porter secours aux Slovaques s'organiser chez eux et par eux. Après avoir combiné leur mouvement avec les autres mouvements slaves faire appel aux déserteurs de l'armée russe de la Moldavie; ces déserteurs seraient nombreux et leur réunion aux Slaves porterait l'animosité de l'empereur de Russie contre les Slaves et non contre les Polonais seuls. La Galicie n'étant pas le terrain sur lequel on agirait, elle ne serait pas de prise légale pour la Russie et si l'empereur de Russie emporté par son caractère souvent irascible voulait agir contre les Slaves, la Russie perdrait le prestige moral, dont elle jouit au moyen du Panslavisme et n'étant plus si formidable pour les autres puissances, si elle s'engageait dans une guerre sur ce point, elle ne pourrait prendre de base d'opération pour ses troupes sans faire la guerre à l'Autriche et, ce qui est plus probable et même inévitable, à la Turquie. Ce serait une chance à tenter, mais il faut se presser, car l'action tardive peut amener le désastre des Serbes ou les pousser dans les bras de la Russie.

Pour mieux exciter la colère de l'empereur Nicolas il serait bien peut-être de convoquer un congrès slavo-roumain, non comme on l'a fait à Prague à la merci des Autrichiens, mais à Carlovitz sous la sauvegarde d'une armée slave victorieuse. Et pourquoi les Slaves ne pourraient ils pas imiter les Allemands et se choisir un vicaire de l'empire slave? Si ce n'est pour autre chose que pour réveiller les nationalités

slaves et mettre dans une position embarrassante les rois de Bohême, de Galicie, de Pologne, le grand duc de Posen, et même l'empereur de Russie, si la Russie, veut appartenir à la grande famille slave. Ce serait peut être un des moyens de déjouer les menées réactionnaires et de provoquer des événements à l'avantage de nos causes.

(Copie Czartoryski. 5423).

XIX.

Raportul agentului Butkiewicz din Sibiu către Mihai Czajkowski.

Hermanstadt. 11 Octobre 1848.

Nous partons après demain le 13 pour la Galicie. Le gouvernement valaque ayant besoin de M. Etienne Golesko, m'a donné Constantin Balcesko A cause d'un manque de capacités. ce même Balcesko est destiné pour s'entendre avec les Serbes. Il fera cette expédition après avoir parcourru la Galicie. Avant de partir pour cette destination il eut encore une autre mission d'un intérêt pressant et c'est pour cela que je suis retardé avec mon voyage. J'ai vu hier M.M. Tell et Illiade, membres du gouvernement valaque, nous sommes convenu, s'est à dire que le général Tell m'a promis de trouver une honnête personne à Orsova qui sera chargée de recevoir soit à Cronstat soit à Hermánstadt notre correspondance. En Galicie je recevrai vos nouvelles par l'intermédiaire du gouvernement valaque sous l'adresse que je lui donnerai. Veuillez leur dire ou faire dire à M. Ghika ce qu'il fait. Ils croient que Ghika est arrêté et que leurs affaires à Constantinople sont sans patronage. Vous obligeriez beaucoup ces Messieurs si vous écriviez quelques mots à monsieur le général Tell par la voie dont je me sers pour le moment, c'est à dire par l'entremise du consul de France à Bukarest. M. Zablocki est en Petite Valachie, qui n'est pas encore réduite. Il est bien là bas, mais je ne puis pas dépendre de lui. On dit ici que

Duhamel est remplacé par Lüders, que les troupes russes quittent les principautés, et que Stourdza de Moldavie a abdiqué. En Transylvanie l'opinion des Slaves et des Roumains se prononce assez contre les Madjars. Vous ne recevrez de mes nouvelles que de la Galicie.

B.

(Original. Czartoryski. 5424).

XX.

Serisoarea lui Ioan Ghica către Mihai Czajkowski

Constantinople 14 Novembre 1848.

Un courrier de Fuat effendi ainsi que le courrier russe ont apporté des nouvelles de Valachie très importantes, entre autres la maison d'Omer pacha aurait été violée par les Cosaques, où ils auraient arrêté un officier valaque. Grand nombre d'arrestations ont été faites par ordre de Duhamel sans aucune participation de la part de Fuat effendi. Sans savoir le nom de l'officier arrêté chez Omer pacha, je présume que ce doit être le lieutenant Polizo ; cet officier n'avait pris d'autre part à la révolution, si ce n'est, qu'envoyé par le gouvernement Valaque à Giourgevo comme officier d'ordonnance auprès de Soleyman Pacha pour transmettre les ordres du commissaire de la Porte aux autorités valaques, avait fini par s'attirer la bienveillance d'Omer Pacha et en dernier lieu ce Pacha lui avait donné un logement dans sa maison. L'arrestation de Mr. Polizo prouve que ce n'est point à la révolution valaque qu'en veut la Russie, mais bien à la Turquie et le ministère de la Porte aura beau faire des concessions, il n'évitera pas la guerre. La seule différence sera qu'elle finira par la faire dans des conditions défavorables.

Fuat effendi aurait protesté, dit-on, contre cette manière peu courtoise, mais Duhamel agit sur ordre *ad-hoc* de St. Pétersbourg. Mr. Canning a été fort ému de cette nouvelle, il est allé hier chez Aali, où il est resté 6 heures en conférence

avec le grand vezir et le ministre des affaires étrangères Aurait-il conseillé de nouvelles concessions, ou bien aurait-il offert son appui à la Porte pour lui faire obtenir pleine et entière réparation, quelques coups de couteau aux malheureux cosaques qui se sont introduits dans la demeure d'Omer pacha ?

Titof est allé ce matin de bon matin à la Porte. Duhamel a demandé à Fuat effendi les prisonniers d'Ada-Kali, pour les faire juger. Les boyards ne demandent rien moins que leurs têtes. Je crains que la Porte ne cède.

J. Ghika.

(Copie. Czartoryski. Nr. 5407. pp. 19—20).

XXI.

Agentul Butkiewicz către Mihai Czajkowski.

Unizi. 19 Novembre 1848.

Monsieur,

Vous savez par ma lettre datée d'Hermanstadt que je suis parti pour Czernowitz le 13 Octobre. Mr. Constantin Balcesko devait me suivre trois jours plus tard à cause qu'il avait une charge de monnaie qu'il voulait changer en or, et par mesure de précaution, afin qu'on ne soupçonne notre communauté de voyage d'un but politique. Le 24 du mois passé je suis arrivé a Czernowitz ; après sept jours d'attente j'ai conçu des doutes sur son arrivée et j'attribuais ce manque à la difficulté de circulation à cause des troubles en Transylvanie, ce qui n'avait pas été un empêchement pour moi et si je me trouverais dans un cas pareil, je n'aurais pas été exposé. Comme cet isolement m'a mis dans une pénurie complète d'argent j'ai emprunté à notre ami le père Paul.....

(Restul privește evenimentele din Volhynia).

B.

(Original Czartaryski 5424)

Serisoarea generalului Tell către Mihai Czaykowski.

Cronstadt. le 22 Novembre 1848.

Je viens de recevoir une lettre de la part de Mr. Botmer en date du 20 Novembre ; il m'engage de vous informer qu'il se trouve à présent à Czernowitz, que à cause des événements de la Transylvanie il a fait le voyage de Hermanstadt jusqu'à Czernowitz en 20 jours, partout des difficultés. Il s'est arrêté là par un manque total de moyens.

Je prends, Monsieur, cette occasion de me recommander à votre amitié, de vous recommander notre cause. Nous sommes réfugiés, nous n'avons pas de moyens pour le moment de venir à Constantinople, ou d'envoyer quelqu'un pour soutenir notre cause près des hommes influents ou pour la publicité. Nos ennemis communs se sont emparé de notre pays, de nos droits, de nos libertés et se comportent en véritables Russes. Je vous prie, Monsieur, de vouloir bien nous partager des nouvelles de Constantinople, et s'il est possible, nous faire part de vos bulletins politiques. Notre adresse est à Cronstadt en Transylvanie, Dem. Petalla, qui est mienne, ou N. Georgiades qui est celle de M. Eliade.

Nous avons été, Monsieur, élus du peuple Valaque lieutenants de prince, reconnus au nom de Sa Hautesse le Sultan par Son excellence Suleyman Pacha, reconnus par tous les représentants à Bucharest des puissances étrangères, et sans donner notre démission, sans être déstitués par Fuad effendi nous nous vîmes remplacés par un caïmacam nommé arbitrairement. Nous avons été libres pendant huit jours dans la capitale et en passant en Transylvanie pour éviter les troubles qui pouvaient naître de notre présence à Bucarest, nous nous vîmes proscrits par un décret de Fuad effendi à un exil sans pouvoir repasser la frontière en Valachie. Par mille intrigues à présent nous nous voyons aussi persécutés en Transylvanie, l'asile nous y est refusé et partout le chemin nous est fermé par les troubles.

J'espère Monsieur, vous nous honnerez de votre amitié et je vous prie d'agréer l'assurance de mon estime et de la grande considération, dont je vous tend la main avec notre salut et fraternité.

Cr. Tell.

P. S. Mr. Eliade se recommande aussi à votre amitié en vous offrant la sienne avec la même considération et estime.

(Copie. Czartoryski. Nr. 5407 pp. 24—25.)

XXIII.

Extras din serisoarea lui Biberstein (Bystrzanowski) agent polon trimis in Ungaria, către Mihai Czajkowski.

Belgrade 29 Novembre 1848.

Je profitais de la lettre de Mr. Ghyka pour faire connaissance avec M-me Gauthier, dont le frère est arrivé il y a seulement quelques jours de la Transylvanie, il m'était impossible de l'interroger sur Zablocki, car je ne voulais pas me compromettre près de madame Gauthier, qui était déjà assez intriguée. Mr. Balaczan, son frère et deux autres valaques ont fait trois semaines et demi pour arriver de Hermanstadt ici, à cause du manque de voitures. Les paysans armés sont partout et arrêtent les voyageurs étrangers. Maghiero est à Hermanstadt avec Pleszejow. Murgo était obligé de quitter la Transylvanie. Le reste des réfugiés valaques peuvent être voués au même sort, si la réaction ne s'arrête pas en Autriche par quelques événements heureux. .

Parmi les Valaques que j'ai rencontré, le propriétaire de l'hotel à Bukarest, que nous avons rencontré en route, m'a paru le plus raisonnable, il me donna une lettre à un certain Jouvara, que j'ai vu chez M-me Gauthier.

(Original. Czartoryski 5424).

XXIV.

Raportul agentului polon Lenoir din Belgrad. (extras).

Belgrade. 8 Decembre 1848.

Biberstein est très intelligent, il partira pour la Galicie où il se retrouvera dans son élément, car en Transylvanie il n'y a plus rien à faire. Tell, Maghiero sont partis avec beaucoup d'autres et il n'y a pas moyen de les faire revenir, ils n'ont pas de foi et en vérité ce sont des agitateurs, mais pas des chefs nationaux.

(Original Czartoryski. 5424).

XXV.

Raportul lui Biberstein (Bystrzanowski) din Belgrad către Mihai Czajkowski (extrase).

Belgrade. 8 Decembre 1848

Mr-le colonel Zablocki et le général Maghiero sont arrivés ici....

Quant au général après s'être décidé d'aller à Constantinople il est revenu aujourd'hui matin sur sa décision. Il veut partir pour Paris, mais je crois que son but véritable est de s'entendre avec le comité de Francfort. Par conséquent j'ai cru devoir lui exposer encore une fois par l'intermédiaire de Mr. Jouvara et en des termes plus pressants le véritable but du comité de Francfort, qui deviendrait nécessairement instrument russe et agissant en opposition avec le comité de Constantinople nuirait beaucoup à la cause de la Valachie et de la Moldavie. J'exposai au général qu'on veut employer son nom si populaire en Valachie à cet effet. Je dis enfin qu'en partant pour Constantinople avec un passeport français que Mr. Lenoir lui procure, il s'entendra avec Mr. Jean Ghyka et Golesco, qu'alors il sera à même de juger par lui même ce qui lui conviendra de faire...

C'est le comité saxon qui a exigé l'éloignement du général Maghiero, le comité valaque en Transylvanie à Hermanstadt présidé par Mr. Laurian a été, il paraît, forcé de se rendre à ce désir....

Mrs. Bodmer et Balcesko sont partis pour la Galicie. Balaczano est revenu sur ses opinions républicaines d'après mes conseils. Je suis dans ma propagande auprès des Valaques les conseils du prince Czartoryski.

(Original Czartoryski. 5424).

XXVI.

Serisoarea colonelului Zablocki din Belgrad către principele Czartoryski.

Inceputut lui Decembrie 1848.

Xiaże !

W załączeniu mam honor przesłać waszey xiążęcey mość opis wypadków na Wołoszczyźnie.

Rozstałem się z Wołochami po przyiacielsku, zamówili mnie na szczęśliwszy czasy; oni sądzą że na wiosnę będą mogli rozpocząć walkę, ale to zależeć będzie od wypadków politycznych. W Hermanstadt musiałem spędzić kilka tygodni, wszelkie komunikacye były poprzecinane, drogi nie pewne. Na koniec oczyszczono drogę do Temeszwar. Władze miejscowe mówiły wychodźcom Wołoskim aby korzystając z tego opuścili kray, P. Maguero dostał rozkaz wyjazdu, to zdecydowało innych kilku, ja przyłączyłem się do nich i w dość biernym towarzystwie opusciliśmy Hermanstadt. W przejeździe P. Maguero był apostołem, nieopuścił żadney sposobności rozszerzyć dobrego ducha i nienawiść na Moskalom. Siedmiogrodzanom mówił że Rumany wszyscy powinni tworzyć iedno państwo, radził zgodę z Magyarami, ieżeli zaręczą równość praw dla wszystkich, aby się zbroiono przeciw Niemcom i Moskalom. O tem iuż mieszkańcy myśleli od dawna i w iednym miejscu zaczęło lać działa.

W Siedmiogrodzie znajdują się 4 pułki piechoty, 3 wołoskie, mają wielu officerów polaków, ieden pułk złożony Galicyan, ma 8 officerów polaków. Meiszkańcy rachują na te pułki i na pograniczne.

Natura drapieżna Niemców wszędzie się widzieć daie. Sasi w Siedmiogrodzie, lubo ich ludność iest ledwo trzecią częścią ludności Wołoskiej, przeciez traktowali tę prowincyą iako kraj podbity, opanowali wszystkie posady, Wołochów nie dopuszczając do niczego. To też są nienawidzeni, chęć zemsty wre od dawna. Niemcy dawniey nie uważali na to, ale dzisiay obawiają się Wołochów. Władzę podzielaiają tę obawę Niemców, rozdały im broń palną, a Wołochy co obok nich walczą do boiu iść muszą uzbroieni iedynie w małe piki. Gdy wyieżdżałem z Hermanstadt, zaczęto sypać szaniec, to pewnie nie przeciw Magyarom, bo ci z caley prowincyi byli wyparci.

W Banacie między granicą Siedmiogrodu a rzeką Teysą, rzeczy iuż daley były posunięte. Utworzono komitet, ten, podług tego co nam mówiono, wysłał delegatów do Koszuta, w celu porzumienia się, zakończenia zatargów między sobą i obrocenia się połączanemi siłami na wspólnego nieprzyiaciela. Iednakowoż dotąd nie slyszałem aby te umowy miały iaki skutek.

Przybywszy tutaj, przypadkiem zatrafiłem P. Le Noir. tego się niespodziewałem, bo mi mówiono że iest w Agram. Le Noir wręczył mi listy i oznaymił wołą waszey xiążęcey Mości. Przyjąłem ią z winnym uszanowaniem, rozsłałem się z towarzyszami podróży, pozostałem w Semlinie. Tu iuż iestem od dni 15-tu. Rząd wie o mnie od dnia mego przybycia, przeciez dotąd nic nie postanowił. To spóźnienie nastęrcza obawę czy czasem nie zmienił swey polityki.

Baudemer w skutek odebranych instrukcyi miał udać się do Galicyi w towarzystwie agenta rządu Wołoskiego. Tym agentem był Konstanty Balczesko, brat Mikołaja. Oba wyiechali z Bukarestu przed wiściem Turków, prawie iednocześnie ze mną. Za przybyciem do Hermanstadt zastałem P. Balczesko, mówił mi że Baudemera wysłał do Clausenburga

i sam tam pospieszy i razem poiaǳą w drogę. W dzień wyjazdu był u mnie, mówił że iedzie do Clauzenburga, lecz późniey słyshałem ze w inney udał się dyrekcyi. Nie wiem co się stało z Baudemerem, może znayduie się w krytycznym położeniu.

P. Konstanty Balczesko brzydkiego figla wypłatał swym rodakom, przywłaszczył sobie 500 dukatów z pieniędzy rządowych, wyiechał tajemnie z Hermanstadt nie pożegnawszy iak tylko mnie. Oburzenie przeciw niemu było ogromnie.

Racz, xiąże, przyiąć hold winnego uszanowania z iakim mam honor być waszey xiążęcey mości nayniższym sługą.

Zablocki.

(Original Czartoryski 5425.)

Traducere.

Principe !

Am onoare să trimit odată cu aceasta alteței voastre descrierea evenimentelor din Țara Românească.

M'am despărțit în chip prietenesc de români, m'au angajat pentru vremuri mai fericite. Ei socotesc ca la primăvară vor putea începe lupta, dar aceasta va depinde de evenimentele politice. Am fost nevoit să rămân în Sibiu câteva săptămâni, toate comunicațiile fiind tăiate, drumurile nesigure. În sfârșit s'a curățat drumul spre Temișoara. Autoritățile orășenești au spus pribegilor români să profite de această împrejurare și să părăsească țara. Domnul Magheru a primit ordin să plece, ceiace a hotărât și pe alți câțiva, eu m'am asociat lor și într'o societate destul de redusă am părăsit Sibiul. În cursul călătoriei Magheru a fost ca un apostol, n'a pierdut nici o ocazie de a împrăștiia ideile bune și ura împotriva rușilor. Ardelenilor le-a spus că românii toți trebuie să formeze un singur stat, i-a sfătuit să se împace cu ungurii, dacă obțin egalitatea drepturilor pentru toți, ca să se înarmeze împotriva nemților și a rușilor. Locuitorii se gândeau de mult la acest lucru și într'un loc au început să toarne tunuri.

În Ardeal se află patru regimente de infanterie, trei sânt românești, au și mulți ofițeri români, un regiment compus din galițieni are opt ofițeri poloni. Locuitorii pun temei pe acele regimente și pe cele grănicerești.

Natura prădalnică a nemților se vede pretutindeni. Sașii din Ardeal, deși populația lor este abea a treia parte a celei românești, totuși tratează această provincie ca o țară cucerită, au pus mâna pe toate funcțiile, ne lăsând nimic românilor. De aceia sânt și urâți și dorința răzbunării clocotește de mult. Mai demult nemții nu se sinchiseau de aceasta, dar acum se tem de români. Cărmuirea împărtășește aceste temeri ale nemților, le-a împărțit arme de foc, iar românii, cari sânt siliți să meargă la luptă alături de dâșii, sânt înarmați numai cu lăncii mici. Când am ieșit din Sibiu începuseră să sape un șanț, desigur nu împotriva maghiarilor, căci aceștia au fost alungați din toată provincia. În Banat, între granița Ardealului și râul Tisa lucrurile au fost împinse mai departe. Au format un comitet, care, după cum mi-s'a spus, a trimis delegați la Kossuth cu scopul de a se înțelege, de a înceta certurile și de a se îndrepta cu puteri unite împotriva dușmanului comun. Totuși până acum n'am auzit ca acele tratări să fi dat vre-un rezultat.

Sosind aci, am întâlnit din întâmplare pe domnul Le Noir, nu mă așteptam la aceasta, căci mi s'a spus că era la Agram. Le Noir mi-a înmănat scrisorile și mi-a arătat voia alteții voastre. Am primit-o cu cuvenitul respect, m'am despărțit de tovarășii de călătorie și am rămas la Semlin. Aci mă aflu de cincisprezece zile. Guvernul știe de sosirea mea aci, chiar din prima zi, totuși până acum n'a hotărât nimic. Această întârziere inspiră temerea unei schimbări în politica lui.

Baudemer, în urma instrucțiilor primite, urma să se ducă în Galiția întovărașit de agentul guvernului românesc. Acest agent era Constantin Bălcescu, fratele lui Nicolae. Amândoi plecaseră din București înainte de intrarea Turcilor, aproape în același timp cu mine. La sosirea mea în Sibiu am aflat acolo pe Bălcescu, mi-a spus că a trimis pe Baudemer la Cluj și că se grăbește să se ducă și el într'acolo și vor porți

de acolo împreună. În ziua plecării a fost la mine mi-a spus că pleacă la Cluj, dar mai târziu aflai că a plecat într'altă direcție. Nu știu ce s'a întâmplat cu Baudemer, poate se află într'o poziție critică. Constantin Bălcescu a jucat o farsă urâtă compatrioților săi, și-a însușit 500 de ducați din banii guvernului, a plecat în taină din Sibiu ne luându-și rămas bun decât dela mine. Indignarea împotriva lui este imensă !

Binevoiește, principe, să primești datoritul respect, cu care sânt, al alteței voastre prea plecat servitor.

Zablocki.

XXVII.

Raportul colonelului Zablocki asupra misiunei sale în Țara Românească.

(Decembrie 1848).

Wypadki na Wołoszczyźnie w. r. 1848.

Wołoszczyna rădzona byla na wzór Rossyi, wszędzie grabieze, łupiestwo, pieniądze, które kto dawał, obrocone były na inny cel niżeli ten na iaki przeznaczone były. W trybunałach skandale, ucisk ogólny. Izba deputowanych pod wpływem xięcia obierana, przez spary wszystko patrzala.

Xiaże Bibesko za panowania Giki należał do opozycji, przez co był popularnym, młodzież miała w nim wielkie zaufanie i nadziei wiele przyczyniła do iego obior. Zostawszy panującym w krótkim przeciągu czasu, zmienił się zupełnie nie tylko że dozwalał nadużyć, ale sam ie popełniał. Zdaie się że chciał wynarodowić Wołochów, ięzyk oyczysty poplacał, francuzki i rossyiski były w modzie. Stał się mało przystępnym i dumę do tego stopniu posuwał, że nie raz słyszano go mówiącego : „nous autres souverains d'Europe”. Lud, długo niewolą przygnieciony, znosił wszystko bez szemrania, ale byli ludzie co czuwalı ponizenie kraiu i nad iego podźwignieniem pracowali.

Miedzy niemi pierwsze mieysce należy się P. Eliade. Jest to człowiek swiałty, poeta. Przez swe pisma stał sie popularnym,

młodzież i mieszkańcy Bukaresztu kochała go i wielkie nim mieli zaufanie. Należał on do licznych konspiracji, przecież jest tchórz w najwyższym stopniu lubiący próżność i czasami strachem przejęty rezonuje jak człowiek z gniewu nieoświeczony. Był on zarazem członkiem rządu i ministrem oświecenia.

Generał Tell należał, do składu rządu i był ministrem wojny. Maior za czasów xięcia, lubiony był w wojsku i przygotował go do walki o wolność. Nagle jego wyniesienie nie podobało się kolegom i sprowadziło mu nieprzyjaźń wielu. On, ieden może w milicye zrozumiał że nie na próżno mundur nosi, czytał dzieła wojskowe, ale bez przewodnika nie mógł z nich wielu korzystać, przy tem nie widział nigdy większych manewrów, sądząc że trudno byłoby mu dowodzić przed nieprzyjacielem. Ma on powierzchowność człowieka poczciwego i z dobrymi chęćciami, skąpi w pochwałach swych rodaków, nie przecież przeciw niemu nie mówili, zarzucano mu iedynie, że jako członek władzy okazał sie słabym.

Maguero dawny administrator (co odpowiada stopniowi prefekta) członek rządu tymczasowego, gdy ten zredukowany został na trzech członków przestał do niego należyć. Aby nie obrazić jego miłości własney, uważano go zawsze jako członka rządu; dano mu tytuł generała powstańców, których nie było i inspektora gwardy narodowej, która nigdzie nawet w Bukarescie uorganizowana nie była. W czasie wojny Rossyi z Turcyą w latach 1828 i 29 zebrał on kilka set ochotników i na ich czele odniósł nie raz korzyści w nocnych napadach na obozy Tureckie, za co obdarzony został orderami Rossyjskimi i pałaszem dany mu przez generałem Giósmar. Przecież moskalskich nie cierpi orderów i pałasza nie nosi. Naród chęłpi się nim, uważa go za bohatera.

Iest on posiadaczem ziemskim, własność jego położona iest przy granicy Siedmiogrodzkiej, przez co miał ciągłe stosunki z mieszkańcami tej prowincyi, od nich iest znany i lubiony jak w własnym kraju. Człowiek prosty, bez nauki nie mówi tylko po wołosku, ale wysławia się z łatwością, zna lud, umi go poruszyć, bo znaczna część życia przepędził

między włościanami, co też przebiega w jego zachowaniu się. Nie mając żadnych wiadomości wojskowych, nie mógłby dowodzić wojskiem regularnym, do poruszenia mas jest niezbędnie potrzebny. Mimoc całego braku wiadomości i zdolności, zdaje się jednak że nie wahałby się przyjąć a nawet opanować najwyższą władzę. Widziałem go z bliska w ostatnich chwilach w kraju i za krajem, byłem świadkiem i jak w swym imieniu rozposywał na wszystkie strony noty i protestacje, bez zaiesienia się z członkami rządu, lubo dwóch z nich było w Hermanstadt. Widywał ich często, byli na oko w jak najlepszym porozumieniu, dzając bez ich wiedzy, nadawał swym czynom cechę intrygi osobistej. Mniemam że słusznie można go posądzić o chęć zaćmienia swych rówieśników, aby na przyszłość z tego korzystać. Widząc go w kraju zdekratyzowanego, nie mogę dać innego znaczenia jego gorączkowej prawie czynności po upadku. Przewidując że to jego postępowanie może złe skutki za sobą pociągnąć, mówiłem mu nie raz aby działał wspólnie z członkami rządu, że połączanymi siłami pracując, mogą jedynie służyć użytecznie sprawie narodowej, a rozdzielając się, przybierają postać intrygantów. P. Maguero lubi otaczać się młodem ludźmi, bez doświadczenia i od nich rady zasięga.

Golesko Mikołaj członek rządu i minister spraw wewnętrznych należy do nie bogatej ale znakomitej rodziny bojarów powszechnie w kraju szanowanej. Mieszkańcy Bukaresztu mieli w nim wielkie zaufanie i ciągle prawie jednogłośnie był odbierany. Jest to człowiek dobrze wychowany ale słabego charakteru. Młodzież z zagranicy przybyła, lubo obca prawie krajowi chciała jednak przyłożyć się do dzieła. Założono klub pod nazwaniem komitet rewolucyjny. Golesko Mikołaj był uznany za naczelnika młodzieży.

Tych czterech ludzi ciągle odgrywali rolę znakomitsze i udawali republikanów bo to było *à l'ordre du jour*. Przez naśladowanie wszyscy ludzie ruchu oświadczały się stronnikami tej formy rządu i uważałem nie raz że, mimo względów i szacunku jakich wszyscy bez wyjątku dawali mi dowody, z większą niżeli nie wiarą, to przynajmniej przyjemnością

nadstawiono cecha naszym demokratom niżeli mnie. To w części pochodziło może ztąd że demokraci ciągle utrzymywali ich w błędzie że powstanie w Polsce iest niesdrowne i w krótku wybuchnie. Co im szło do smaku, bo rachowali że car silnie w Polsce zaięty zwróci tem cały swą uwagę, że Porta będzie obojętną i że oni spokojnie będą mogli ustalić nowy stan rzeczy. Ia zaś usiłowałem przekonać ich że powstanie w Polsce może mieć mieyscu, ale nie w tey chwili. aby się na to nie oglądali i organizowali iak nayprędzey. Nie tailem im przytem że, iako dobry polak żądam widzieć mój kray pod inną formą rządu niżeli republikańska. Mimo affektowania opinii republikańskich, wszyscy ci panowie, wyżey wymieni, mieli inne zamiary, oskarżono ich że intryguią w celu wyniesienia się na godność xiążenia. Od tego zarzutu wyłączano tylko generała Tell, o nim mówiono iedynie że przez słabość służy partyi Eliada.

Lubo nie należeli do rządu inni ieszcze ludzie odznaczeni się przez ich gorliwość, czynność i miłość kraiu To iest P. Balczesko Mikołay, iest to ten do którego miałem list polecający. Stefan i Alexander Golesko braci ministra, oba mieli to co ministrowi brakowało: czynność niezmordowana i energia, szczególniey Stefan. Rosetti i dwóch braci Bratiano. Ci trzey szczególniey affektowali republikanism. Późniey dowiedzałem się że wciągnąwszy inna młodzież, mieli zamiar opanować władzę, byłby to rząd de la terreure (sic). Wszystko iuż było przygotowane, ieżeli nie próbowali to pewnie dla tego ze iuż widocznem było że ich usiłowanie byłoby przyspieszyło zaięciu kraiu przez turków i moskali. Ieden z braci Bratiano, Ian, długo był zagranicą, tem niewiele skorzystał, dotichnął wielu rzeczy, ale gruntownie nic nie zna, przecieź z zarozumiałością rozumie wszystkim, wysłowia się z łatwoscią po francusku i lepiej niż oyczystym ięzykiem, przecieź był to mówca którego lud słuchoał z przyjemnością, poznał on się na tem i tak opanował lud, że ten robił na skinienie Bratianiego to co on chciał. Krótko przed wniściem Turków do Bukarestu był nominowany prefektem policyi. P. Rosseti był stronnikiem naszych demokratów i zimno Baudemera

przyimował. Wszyscy ci panowie udali się do Paryża, za nimi pojechał Maguero, ale nie długo ma tam bawić, umieści syna w szkole wojskowej i chce udać się do Stambułu.

Patryoci Wołoscy zachęcani mowami P. de La Martine i popychani bez ich wiedzy przez Rossyą, gorliwiej pracować zaczęli. Rozstanie jednak tylko odkładane i może byłoby nie miało miejsca gdyby nie nadeszło na zachęcenie.

W początku Czerwca przybył w Bukareście doktor francuz Mendel pod pozorem examinowania chlery, Rumany utrzymują że inny cel był jego podróży, że był wysłany przez P. de La Martine. Ten im powiedział; „teraz lub nigdy”, to ich zdecydowało. Ale gdy przyszło do porozumienia się, kto po obaleniu xięcia ma objąć ster rządu, trudno im było się zgodzić. Młodzież mając na czele Mikołaja Golesko utrzymywała że to im się należy. Inni co siedząc ciągle w kraju lepiej od mieszkańców byli znani, na to zezwolić niechcieli. Agent francuski ciągle nalegał, aby rzeczy nie opóźniać zgodzono się że Tell, Maquero i Eliad udadzą się do małej Wołoszczyzny i tam podniosą oręż. Młodzież zaś w Bukarescie przewodniczyć będzie ludowi.

Iakoż powstanie wybuchło w Małej Wołoszczyźnie 9-m. Czerwca. W mieście Kraiowy połączyli się Tell i Maguero, pierwszy przyprowadził parę set żołnierzy, drugi kilka tysięcy pandurów. Wieść o tem przybyła do Bukarestu 10-m, książę Bibesko od dawna o knowaniu spisku był uwiadomiony przez generała Duhamel, nie wielka ważność do tego przywiązywał i odmawiał aresztować których się domagał generał rossyjski.

Przecież uwiadczenia o wypadkach zaszłych w małej Wołoszczyźnie, pojął niebezpieczeństwo i kazał uwięzić kilka osób. To rzuciło przestrah w Bukarescie. Znaczniejsi naczelnicy byli uwięzieni, lud ociągał się. Pewnie w celu przyspieszenia ruchu, trzech młodych boiarów, świeżo z Francyi przybyci, postanowili zabić xięcia. Takż spotkawszy go za miastem wszy trzej dali ognia. Xiążę nie był raniony, jedna kula raniła ministra co był obok xięcia, druga turmana, inne przeszły powóz. Xiążę ten przerażony udał się do koszar, zgromadzi garnizon cały i zapytał czy może na nich rachować. Officer

ieden odpowiedział że może jeżeli podpisuje konstytucją ogłoszoną w Kraiowy, reszta milczała. Xiążę mocno dotknięty wrócił do swego mieszkania, a lud uwiadomiany o odpowiedzi woyska rzucił się do broni, obsadzono pałac i zmuszono xięcia do podpisania konstytucyi. To stało się 11-m Czerwca. Powstancy w Kraiowy natychmiast uwiadomieni byli, a że myśla ich było obalić rząd dawny, niekontenci klubu młodzieży, odpowiadali że jeżeli nie rzuca xięcia, oni za swym przybyciem wyrzucą przez okno xięcia i iego ministrów.

Po podpisaniu konstytucyi xiążę wybrał ministrów powiększycznej części między młodzieżą komitetu rewolucyinego, Miłkołay Golesko był ministrem spraw wewnętrzných. Być może że pogróżki powstańców Kraiowy miały na niego wpływ, lub też chcąc działać w duchu konstytucyi, żądał od xięcia prawie iednocześnie destytucyi dawnych urzędników, zastąpienie ich przez patryotów, wolność druku i wolność dla włósciań. Czem zmęczany xiążę abdykował 13.

Powołano zaraz Tella, Maguero i Eliada. Ci pospieszili do Bukarestu zostawiając w tyle swych ludziech. Za przybyciem tych naczelników, na pierwszym posiedzeniu położono kwestyą rządu. Maguero żądał aby natychmiast obrać xięcia, ktorenbę rządził podług konstytucyi. To iego oświadczenia wzbudziło podeyrzanie że poparty przez swych pandurów, czuiąc się najmocniejszym, chce opanować władzę. Odparto wniosek i zgodzili się że rząd tymczasowy składać się będzie z sześciu członków. Do niego powołano dwóch z komitetu rewolucyinego ktoren również dostarczył wiele ministrów i ich sekretarzy. Komitet rewolucyiny nie kontentował się tem i wymógł na słabym rządzie, że do wszystkich obrad inni ieszcze członkowie komitetu należyć będą z głosem stanowczym. Tak więc komitet miał większość, mógł robić co mu się podobalo. To był wielki błąd, skutki iego dały się czuć przez cały ciąg. Generał Tell z którym, iak z nim zwierchnikiem bliższe miałem stosunki, wyznał mi później że to krzyżowało działania rządu, że ulegając większości głosów, przyjmował decyzje wbrew swemu przekonaniu.

Nie długo po objęciu władzy zrobiono zamach w celu oba-

lenia rządu. Duszą tego ruchu był Salomon, pułkownik poduszony przez Mikołaja Golesco i Kempiniano, ten ostatni był ministrem. Wszyscy trzy mieli stanowić rząd nowy, tak utrzymają Wołochy. Ja miemam że duch partii jedynie rzuca na kark pana Golesco uczestnictwo w tym zamachu, że on był mu obcy, jeżeli umieszczano go na liście kandydatów, to pewnie przez wygląd że nosi imię szanowane, które doda wartość swym i może ruchowi dopomocze. Ten przecież był skarżany.

Salomon w ostatniej wojnie Rossyi z Turcyą dowodził oddziałem ochotników tak iak Maguero, ale nie troszczył się o laury iak o zdobycze, miał reputacyą rabusia. Protegowany przez Moskali dostał stopień pułkownika w milicyi i dowództwo pułku. Mimo tych złych antecedentów rząd tymczasowy zastawił go na miejscu. On też im się wyodzieczył. Pułk jego trzymał garnizon w Bukaresćcie. Wieczora iednego, wzięwszy z sobą dwie kompanie i 4 działa, otoczył pałac gdzie rząd odbywał obrady i aresztował członkie jego. Biedny Eliad padł na kolana i urywał miłosierdzie. Ten stan nie długo trwał, bo Bratiano, późnief prefekt policyi, zdołał wysuwać się, zebrał lud, rząd był oswobodzony, a Salomon aresztowany. Rząd nie poszukiwał współników, prześłał na wydaleniu z kraju Salomona. Być może że to z poduszczenia partii arystokratycznej ruch ten był zrobiony, bo Salomon, iest iuż na rzedziem.

Uniknąwszy tego niebezpieczeństwa w krótku rząd wystawiony był na nową próbę. W miesiącu Lipca rozeszła się wieść że Rossyanie są koło Fokszan i w krótku będą w Bukaresćcie. Ta wieść sprawiła trwogę szczególnief w rządzie. Zgromodzono lud i członkowie rządu położyli kwestyą co ma robić, czy czekać nieprzyjaciela w Bukaresćcie, czy też wyiechać w góry i tam na czele powstania walczyć w obronie nabytych swobód. Lud zadecydował aby rząd schronił się. Co też nastąpiło mimousilnego oporu P-a Golesco i gen. Tell. Ci utrzymywali że miejsce ich iest w Bukaresćcie, większość zadecydowała aby dokonać wole ludu. Rząd więc udał się w drogę, przecież niezatrzymano się aż w Siedmiogrodzie.

W tym pewnie uznano niemożność zgromadzenia w krótkim przeciągu czasu sił dostatecznych. Eliad drapnął innemi nieczekaiać decyzyi wszechwładnego ludu.

Party arystokratyczna, czokoy przez lud nazywana niewłaściwie, bo ten wyraz znaczy *un parvenu*, korzystając z oddalenia się rządu, zaięła jego miejsce. Wiadomość o marszu Moskali pokazała się fałszywa, lud niekontent z czokoiów, bez przewodnika, bo wszyscy więcey skompromitowany schronili się za granicę, lud więc sam z własnego natchnienia wypędził obraduiących czokoiów i rząd tymczasowy powołał. Ten też wrócił bez straty czasu.

Pierwszych dni zaraz obiawszy władzę, rząd podał notę do cara i do sultana namawiając nowy stan rzeczy. Na co Porta odpowiedziała że z ramienia iey przybędą dway kommissarzów dla rozpoznania wypadków. Kommissarzami byli Suleyman Pasza i Emin Effendi. Przybili do Ruszczuku i tam pod pozorem słabości Paszy zatrzymali się dni kilka, wysłano tylko drogmana do Bukaresztu z listem do Metropolita. Odpowiedziano drogmanowi że metropolita będąc członkiem rządu, nie może otworzyć listu ich tylko w gronie swych kolegów. Drogman zezwolił aby mu towarzyszyło dwie osób. List zawierał zachęcenia do utrzymania spokoyność i porządku i nakazywał zastosowanie się do dawnych ustaw. Przy liście byli dwie proklamacye, iedna do boiarow, druga do ludu, w podobnym duchu co i list napisane, zachęcaiać ieszcze czekanie spokcyne decyzyi sultana. Rząd oboie ogłosił. Lud zebrał się zaraz licznie z troykolorowymi sztandarami, udał się przed mieszkanie drogmana i krzyczał, niech żyje sultan, niech żyje konstytucya. Odezwy te sprawiły nie miłe wrażenie przez to że o konstytucyi wzmianki nie było, wiedziano przy tem że woysko tureckie przeprawia się przez Dunay koło Giurgewa, z tąd obawa że dawne ustawy przynarzecone będą. Osądzoną więc na rzecz potrzebną podanie adresu do sultana. Ten napisany był w wyrazach pełnych uległości dla Porty i podpisany przez kilkanaście tysięcy osób. Wybrana deputacya zawiózła adres do obozu paszy. Przyięta była uprzejmie i z honorami. W przejeździe przez obóz żołnierze przypatruiać

się naszemu orszakowi, niektórzy z nich figlarze przez pantominę dawali nam do zrozumienia że głowy nasze nie pewne są zostać do wieczora na karki. Pasza oświadczył deputacyi że adresu do Stambułu nie pośle i sam nie przyjedzie do Bukaresztu, o czym przez deputowanych był proszony, puki rząd nie będzie zmieniony w duchu dawnych ustaw. Podług nich w interregnum trzy osób rząd sprawiać będą z tytułem namiestnictwo *xięcia (lieutenance princière)*. Wielkie protestacje nic nie pomogły. Pasza nie ustąpił, żądał rządu w trzech *et pour dorer la pilule* zaprosił deputatów na obiad.

Za powrotem deputacyi zwołono lud i oświadczone żądanie paszy, to przyjęte zostały. Do nowego rządu obrano P. P. Eliade, Generał Tell i Mikołaja Golesko. Pasza oświadczył swe zadowolenie, gdy mu to koncessya doniesiono została, ale zaraz żądał nowey, to iest zmiany nazwania, rząd tymczasowy aby się tytułował *lieutenance princière*. Odpowiedziano mu na to nowe wymaganie, że oni robią koncessye a ieszcze nie wiedzą iakie są instrukcyje Paszy, że gdy w tem uczynią zadosięc woli paszy, może nowe warunki narzucane będą, że pasza ciągle mówi o dawnych ustawach, które przez rewolucyą obalone zostały, a o nowey konstytucyi ani słowa, że na koniec bez woli ludu nic zrobić nie mogą, a zwoływać lud tak często iest niebezpiecznie, bo zaudzony może się iakiego nadużycia dopuścić. Pasza głuchy był na te przedstawienia. Lud przecież był grzecznym, zawolił na zmianę tytułu. Ta koncessya dopiero zadowolniła paszę, zezwolił na przyjęcie członków rządu, przedtem żadnego widzieć nie chciał, wyznaczył dzień swego przybycia do Bukarestu i oznanymił że eskortę iego składać będzie dwustu iezdców. Czołkowie rządu odwiedzili paszę ubrany w szarfy trójkolorowe. Od tey chwili panowało iak najlepsze porozumienie między paszą a rządem.

Pasza doznał w Bukaresćcie iak najlepszego przyjęcia. Zaraz za przybyciem iego konsulowie uwiadomieni zostali że rząd iest regularny, że z nim mogą wejść w stosunki, co też ustąpiło.

W teatrze dano dla paszy widowisko. Za podniesieniem kortyny, śpiewano hymny na część sultana, scena ozdobiona

była, w głębi był portret sultana otoczany 24-a małemi transparentami. na których napisane były tytuły artykułów konstytucyi Pomysł dekoratora podobał się, sam pasza poklaskował. W dzień swego odjazdu dał pasza wielki obiad, wiedziałem że trunkiem nie gardzi. Iego postępowanie było kontrolowane przez Moskali, bo w nocy, która spowodowała Portę do odwołania swych kommyssarzy nie zapomnianem nie było, ni teatr, ni biesiady, oskarżano nawet paszę że dał się uiąć darami.

Przed przybyciem paszy do Bukarestu partyaary stokratyczna wysłała deputacyę, z prośbą aby przywrócił porządek i dawny stan rzeczy. Ten ich żądanie zimmo przyjęte było. Przed odjazdem z Bukarestu przywołał pasza znakomitszych boiarów i oświadczył im że rząd iest uznany przez iego w imieniu Porty, że iego rozporządzeniom ulegać winni, i żądał aby zabowiązanie spokojnego zachowania się stwierdzili własnoręcznym podpisem. Trzech czy czterech odmówiło, reszta podpisała.

Nie długo rozeszła się wieść że Fuad effendi ma zastąpić paszę. Rumany którzy sądzili że sprawa ich ostatecznie osądzoną iest, że ieżeli będą iakie kwestye ze strony Porty, to tylko względem niektórych artykułów konstytucyi, iak wolność druku, organizacya gwardyi narodowej i odbiory przez ogół (*suffrage universel*), na nowo powątpiewać i bawiać się poczęli. Napisało nowy adres do sultana, deputacya zawiozła go Fuad effendemu za iego przybyciem do Giurgiewa. Tem odmówił przyjęcia deputacyi, ale ta była liczna, na czele paru tysięcy ludu, bo chłopci z wsi okolicznych przyłączyli się do niey, przybrała postać groźną, co widząc Omer pasza wymógł aby Fuad effendi pokazał się, odebrał adres i zmuszony był słuchac energicznych protestacyi. Na co odpowiedział, że za przybyciem do Bukareštu rzecz rozpozna.

Następni wypadki są pewnie wiadome waszey xiążęcey mości, ia im obcy byłem, bo 24 Sierpnia z rozkazu rządu wyiechałem do obozu. P. Maguero. Wyłasczę tylko powody dla których nie stawiono żadnego oporu. To pochodziło z dwóch przyczyn. Najprzód że o tem nikt nie myślał, młodzi ludzie nawet mieli ślepie zaufanie że Turki nie chcą bitwy i kontentować się

będą małemi zmianami w konstytucyi, nie robiono przygotowań, broni nie było, ciągle i ze wszystkich stron mówiono : „*Les Turcs ont des bonnes dispositions pour nous, il faut rien faire qui puisse leur donner de l'ombrage*”. Druga że wątpiono o woysku, a lud nie rwał się do broni.

P. Maguero należał do składu rządu tymczasowego, po powrocie z ucieczki do Siedmiogrodu przedstawił swym kolegom potrzebę przygotowania obrony. Zdaie się że w ów czas rząd dzielił iego przekonanie, bo zezwolił na wydalenie się P. Maguero w celu zbierania ochotników w małej Wołoszczyźnie. P. Maguero opuścił Bukarest w pierwszych dni Lipca, ia przybyłem do iego obozu iak o ten wyżej wspomniałem 24 Sierpnia i tam nie zestałem iak 200 do 300 pandurów i to nie ubronionych. Gdym zapytał gdzie reszta, bo w Bukareście miano przekonanie że tam iest 8 do 10 tysięcy ludzi, P. Maguero odpowiedział że ma zapisanych 8 tysięcy ochotników, ale ci są w domach gotowi i nie czekaią iak tylko na iego rozkaz. Ta odpowiedź mocno mnie zdziwiła. Młodzi ludzie co otoczałi P. Maguero wytłumaczyli mi przyczynę tego. Podług ich opowiadania pandury byli zebrani, ale to wzbudziło podeyrzanie w Bukareście a szcz. gólniey u członków rządu że Maguero ma zamiar obalić rząd i władzę opanować, o czem dowiedziawszy się tenże rozpuścił swoy obóz. Czy to prawda, czy nie, nie ręczę. Gdym opuśczał Bukarest zapytałem ministra wcyny, na przypadek gdy nas Turki przeciw będą, czy sobie być się, czy nie? Odpowiedział : „*Non pas des (sic) combats inutiles, allez aider Maguero de vos conseils, s'il veut faire des bêtises, laissez-le faire !*” Stosownie do tey instrukcyi dawałem rady których wykonanie, podług mego przekonania, mogło przedłużyć stan rewolucyny bez sprowadzenia kollizyi. Ale P. Maguero nic robić nie chciał, widziałem go zdemoralizowanego. Przecież pare razy pytał czy można boy toczyć? Odpowiedziałem że nie. Oboż nasz składał się z pułku piechoty, mniej więcej 1000 ludzi, ten przybył po mnie w dni kilka, z szwadronu jazdy regularney 160 koni, z tych ledwo 50 było dobrych, reszta stare, niezdolnych do służby. Artylleryi 72 ludzi z dwoma officerami do usługi 4 ch dział zaprzęż-

onych. Prócz tego było dwa działa stare w złym stanie, bez usługi bez naboików i ciągnięte konie chłopskie. Artyllerya nigdy nie strzelała ostremi ladońkami, nikt ulować nie umiał, nawet P. P. officerowie. 200 do 300 pandurów. Nie było czasu zwoływać zapisanych ochotników. Przybyło później 7 do 800 ludzi, ale bez broni, odesłano ich do domów. Na parę dni przed rozpuszczeniem obozu nadeszło 500 ochotników, uzbrojeni byli w fuzye, ale te były w nędznym stanie. Tak więc gdy Turki i Moskali byli oddaleni od nas o kilka dni drogi, obóz nasz liczył blisko 2000 ludzi. Magazynów nigdzie nie było przygotowanych, tam gdzie stał obóz dowozono dziennie z pobliskich wiosek amonicya. Po 40 strzałów na działo, 12 kulmi, 28 kartaczami na 4 działa. Ładunków dla piechoty 32 tysięcy. Przysłano jeszcze z Bukarestu około 500 karabinów, ale w niegodziwym stanie, tak to myślano o wojnie.

P. Maguero kazał w okolicy zebrać cyganów kowali i ciie narządzali. Słowem nie było czem wojować i bez instrukcy ministra też samą byłbym dał odpowiedź. Do tego dodać należy trudności gruntu. Wołoszczyzna dzieli się na dwie prawie równi części. Wzdłuż Dunaju płaszczyna małemi parowami, trzema rzekami dosyć głębokimi i wiślą bystryszem strumieniami. Część gorzysta ciągnie się w zadłuż granicy Siedmiogrodzkiej, prawie równolegle do Dunaju mniej-więcej 12 mil naszych szerokości. Góry wysokie z przykreimi spadkami i mocno zarosłe są przy samey granicy. Ku Dunaju góry się zniżają co raz wolniejsze i lubo zarosłe, przecież mniej niż części innej. Części dolna więcej zamieszkała, doliny są szersze, pola, łąki znaczniejsze doswalaiają roswinięcia bieżącey piechoty. Ta prawie wszędzie kolumnami przejść może. Artyllerya i jazda w wielu mieyscach działać może. Do obrony tych gór potrzeba liczego woyska, na czem nam zbywało. Mowa tu chodzie o górach około Rymnika, miasta położonego nad dolinie rzeki Oltu, innych części nie zwiedziałem. Pora roku nie dozwalała prowadzić wojnę partyzańką. Byliśmy na początku Września, deszcze zaczęły padać, wierzchołki, gór już śnieg pokrywał. Z resztą ta wojna bez nadziei, dobrego skutku, byłaby nieszczęścią dla kraiu, bo Turki

dowiedli w Bukareszcie że tam gdzie walczą, spokojni i bezbrnmi mieszkanie padają ofiarą ich zemsty. P. Maguero mówił mi o iednym monasterze w górach którego położenie było nie do wzięta według zdania adiutantów generała Aupic, którzy owe strony zawiedzili. Na to odpowiedziałem że, w tej porze nie mając przygotowany żywności, mało amunicyi, brak zupełny funduszków, myśleć o tem nie można, że dla nas stało by się łapkę i zmuszeni bylibyśmy w krótcie zdac się na łaskę. Żołnierze nasi byli nie pewnie, nie wiele na nich można było liczyć. W Bukareszcie będąc wiedziałem, że od początku rewolucyi dezercya było znaczna. W obozu naszym zdarzyło się kilka przypadków niesubordynacyi. Ochotnicy uciekali, pan Maguero był obcy woysku, jazda i artyllerya nie uznawał go, nie chcieli słuchać rozkazów, tylko te które ia im dam. Wszędzie oznaki rozprzędzenia. Zdecydowano się pozostać na miejscu i gdy Turki i Moskale byli o pięć marszów rozpuszczano obóz bez mey wiedzy.

P. Maguero oznaymił że zgromadzi officerów w celu za-
decydowania co robić wypada, dzień i godzina wyznaczył, tem czasem nie czekając zebrania, wydał rozkazy i ia dowiedziałem się o tem gdy wóz zaczął mnie. Główna kwatera złożona może z 40 osób udała się ku granicy. Tam mało brakowało że nas umikało katastrofa. Pięćdziesiąt żołnierzy z pułku któren był w naszym obozie, strzegło przejścia przez Oltu na drodze po której marszerowali Moskale. Dowiedziawszy się że obóz rozpuszczono i P. Maguero wyiedzie za granice, czy to w chęci zrabowania, myśląc że uwori znaczne pieniądze, czy też w chęci wydania nas Moskalów, umysłili przyaresztować nas i o tem głośno mówili. Dowodzący niemi officer wyiechał na naszej spotkanie i uwiadomił o niebezpieczeństwie. Iakoż za przybyciem naszym znalazłszy ich zebranych, w naszej objawienie nabiali broń, bez strzału iednak dali się rozbroić. To winniśmy naywięcey energii pułkownika pułku ktoren był w naszym orszaku, ten pierwszy rzucił się na przewodnującego zbuntowanym, rozbroił go i obsypał kułakami, reszta nie śmiała stawić uporu, przebyliśmy granice spokojnie.

Rząd wołoski przez cały czas swego panowania, mimo najlepszych chęci, nic nie zrobił. Członkowie którzy go składali byli zarazem ministrami, nie oświeceni z takim interesów nie umieli sobie radzić, zajmowali się więcej szczegółami niż ogółem, ich podwładzie również zdolności nie mieli, służba publiczna cierpiała, opuszczając władzę śladu po rządzie nie zostało. Rozporządzenia nosiły cechę słabości, wachania się, i sprzeczności. I tak konstytucya nakazywała włościanom wolności uwolnienie od pańszczyzny. Przecież w krótkim czasie po objęciu władzy potwierdzając wolność oświadczył że dawny stan rzeczy między właścicielami i włościanami pozostanie aż do końca roku, zrobił to pewnie na przedstawienie boiarów, pańszczyzna nie była zniesiona. Później w chęci rostrzygnięcia spokojnie kwestyą własności, zgromadzono deputowanych z powiatów z właścicieli i od chłopów w równej ilości. Przyjęto za podstawę pieniężne wynagrodzenie właścicieli przez chłopów. To usiłowanie nie miało żadnego skutku. Właściciele wniesli aby chłopci postanowili jaką część gruntu na jedną rodzinę dać potrzeba. Deputowani chłopów z swej strony żądali aby poprzednie właściciele oświadczyli ile ziemi chcą odstąpić, zaręczając tymże wynagrodzenie. Żadna strona nie chciała oświadczyć się pierwsza. Na tych targach przeminęło kilka sesyji. Nakoniec vice prezes tego zgromadzenia odezwał się do właścicieli aby pamiętali że chłopci liczniejsi, że opór ich może wywołać wypadki Galicyjskie. To wspomnienie niewczesne sprawiło trwogę między właścicielami, opuścili posiedzenie i rząd musiał zawiesić czynności dalsze tego zgromadzenia. Lubo włościanie mogli się uważać za oszukanych, bo rewolucya w niczem stanu ich niezmieniła, przecież zachowali się spokojnie przez cały czas, nie dopuszczono się żadnego nieporządku, iak największa spokojności panowała w kraju. Liczne i częste deputacje, mając xięży na cele, przybywało do Bukarestu oświadczyć rządowi wdzięczność za przyobiecanie swobody i gotowość do ofiar. Ale widać było w kraju obojętność, to pochodziło z braku wiary aby nowy stan rzeczy utrzymał się, lub z nepoymowania dokładnie dobrodziejstw iako konstytucya zapowiadało.

W ostatnich chwilach gdy Bukarest był zaięty, a my w obozie, doniesiono że w niektórych powiatów lud zebrał się massami protestując przeciw obaleniu rządu i konstytucyi. Gdyby broń był, niezabrakaloby oburzeniów. W innych stronach była obojętność. Iedni Cygani umieli korzystać z rewolucyi. Byli miewolnikami przywiązani do ziemi. Konstytucya dała im wolność, nie tracąc czasu opuścili swe siedziby i wynieśli się na inne strony, gdzie żyć zaczęli iako ludzie wolni. W Bukareście na iednym placu postawiono posąg wolności, przed nim widziano nie raz biednych cyganów na kolanach ze łzami w oczach. Niektórzy wołali : wolność, wolność, czemu tak późno do nas przybyłaś !

Moskali mają niegodziwie obchodzić się, to sprowadzi chęć zemsty. Będąc w Hermanstadt słyszałem że w niektórych miejscach chłopci buntowali się, wypędzali urzędników nowego rządu ; za co dwie wsie zupełnie zburzone zostały. Zdaie się że lud zaczyna poymować wartość utraconey konstytucyi. Stan kraju iest biedny, mieszkania wieśniaków nędzne, w wielu miejscach widziałem oznaki wielkiego biedy. Przecież utrzymywano mi że na żyznosci nie zbywa, wszędzie są zapasy zboża, a włościanie chowaią pieniądze. Temu trudno wierzyć bo pijaństwo iest wada ludu. Dróg bitych niema, gdzie, nigdzie tylko kawalki ich spotykać można.

Mieśkańcy stolicy nieco więcej oświecony niż lud wieyski, raz tylko energicznie pokazali się, to iest za rząd czokoioiw, gdy ten chciał się instalować w czasie wydalenia się rządu tymczasowego do Siedmiogrodu, resztą ślepo przyjmował wszelkie wnioski rządu, pewnie w skutek wielkiego zaufania iakie w nim pokładał.

Milicya składała się z trzech pułków piechoty, 3 szwadronów jazdy, dwóch plutonów artylleryi, 4 dzaly i z kompanii straży ogniowej (*des sapeur* (sic) *pompriers*). Ci ostatni w walce przy rozbroieniu w Bukareście, walecznie pokazali się. Lud młody, dorodny i postawa żołnierzy zupełnie taka iak u Moskali, obchodzenie się też z niemy było zupełnie iak w woysku cara, dowodczy bili żołnierzy i żyli z nich. Rewolucya zniosła karę pałek. Oficerowie bez nauki, bez żadnych wiadomości

mości wojskowych, bez pojęcia obowiązków żołnierza, nie bardzo drażliwi w rzeczach honorowych, poiedynek był rzeczą nieznaną, istne mnich w mundur i szlify przebrane. To też gdy mówiono że może wypadnie walczyć, wielu oświadczyło bez wstydu że bić się nie myślą, mało między nich było gotowych do boju. Generał Tell znał dobrze swych kolegów, nie raz ubolewał nad tem przemną i gdy żądałem aby zwiększył wojsko, aby odbywać ćwiczenia a szczególniej mustry tiralerskie zupełnie nie znane, aby przygotować amunicją, zakładać magazyny, odpowiedział: „à quoi bon tout cela, nos officiers pour la plus part sont canailles, des lâches, ils ne voudront pas se battre, je compte peu sur les soldats, nous ne pouvons pas résister”.

Raz tylko spotrzegłem myśl walczenia, to iest w ów czas gdy Suleyman pasza męczył Wołochów swemi wymaganiami. Minister wojny wezwał mnie do siebie i mówił, ieżeli pasza przychodzi w chęci przywrócić dawnego stanu rzeczy, rząd ma zamiar udać się w góry i tam na czele powstańców prowadzić wojnę partyzancką, dał mi więc rozkaz przebiegnięcia gór aby się oznaimieć z kraiem. Korzystałem z tego aby mu przypomnieć me przedstawienia które bez skutku zostały i radziłem aby za zbliżeniem się Turków, czy oni iak przyiaciele czy nieprzyiaciele przychodzą, aby opuścić Bukarest z wojskiem uprowadzając z sobą amunicją i kasę. Ta myśl mocno mu się podobała, wszakże w stanowej chwili zapomniał o niej, gdyby był wypełnił przy wyjściu Turków, byłby uniknął kollizyi i rozlewu krwi zupełnie niepotrzebnego.

Tak więc w ministerzem wojny również nic nie zrobiono, owszem przeciwnie może przyłożono na zdemoralizowania żołnierza. W celu przywiązania go do sprawy, rząd miał słabość uleść żądaniom i zdwoił racją żywności która na dawnej stopie była dostateczna. Mówiłem generałowi Tell że w żadnym kraju żołnierz nie dostaje tyle żywności i czy to skutek mego przedstawienia, czy też w chęci zrobienia oszczędności, minister zadecydował że od 1 go Września dawna racya iest przywrócona. To postanowienie sprawiło niekontentowanie,

część garnizona zrobiła emeute w koszarach, minister uległ, podwójna racya była zwrócona.

Młodzież Wołoska próżniacze i rozpustne życie prowadzi. Wielu z nich odbywało nauki zagranicą, ale mała liczba jest takich co by z nich korzystali. Ięzyk francuski jest bardzo używany, w małych miasteczkach nawet można znaleźć kogoś nim mówi. Boiarowie są wielkimi stronnikami wszystkiego co francuzkie, między sobą nawet używają języka francuskiego. Ja od młodzieży byłem bardzo dobrze uważany, gdy nie raz wystawiałem stan kraju i zachęcałem do wstąpienia w szeregi dla poprawienia ducha, w puści oficerów, uznawali sami potrzebę ale ociągali się, pewnie z obawy utracenia swobodnego życia, odpowiadali: „*oui, certainement, quand il le faudra nous irons colonel servir sous vos ordres*”.

Damy wszelkich klas, z małym wyjątkiem posuwają do bezwstydu. Stary boiarowie ludzie zepsuci z gruntu, gnębili włościan, ci co byli na urzędach zdzierali kraj, też byli nieprzyjaciółmi rewolucyi i wielu z nich, prawie wyparło się synów co w niej udział wzięli. Ten brak cnot w rodzicach musiał mieć wpływ szkodliwy na dzieci. Charakter ten też jest zły. Ile widziałem cudzoziemców zamieszkałych na Wołoszczyźnie, ludzi poczciwych i oświadconych, wszyscy zgodnie twierdzą że grunt charakteru narodowego jest zły, że Rumuny są podeyrzliwi i fałszywi w wysokim stopniu. Mnie samemu zdarzyło się coś podobnego potrzebować.

Czy szczerze, czy nie, cudzoziemci, są przyjmowani uprzejmie tego dowód miałem na sobie. Gdy wyszedłem na ulice w muni-durze, krzyż dowodził że nie jestem kraio-wiec, wszyscy, których napotykałem bez wyjątku stanu i opinii kłaniali się i mieli minę że są wdzięczni iż przyodziałem ich mundur, xiaże Konstanty w Warszawie nie odbierał tyle ukłonów wymuszonych, ile ja w Bukareszcie dobrowolnych.

Zablocki.

(Original Czartoryski. 5425.)

Țara Românească a fost guvernată după exemplul Rusiei, peste tot furturi, fraude, bani întrebuințați pentru alte scopuri decât cele pentru cari erau destinați. În tribunale scandaluri, presiuni din toate părțile. Camera deputaților era aleasă sub influența principelui, toți erau de conivență cu dânsul.

Principele Bibescu făcea parte din opoziție sub domnia lui Ghica, de aceea era popular, tineretul avea multă încredere și nădejde într'însul și contribuise mult la alegerea lui. Dar făcându-se domn, în scurtă vreme s'a schimbat cu totul, nu numai că a îngăduit fraudele, dar a făcut fraude el însuși. Se părea că voia să desnaționalizeze pe români, persecuta limba națională, limba franceză și cea rusă erau la modă. Devenise foarte puțin accesibil și împingea trufia așa de departe. încât adesea îl auzai spunând: „*nous autres souverains d'Europe*”. Poporul amorțit într'o lungă robie suferea totul fără murmur, dar erau oameni cari simțeau umilirea țării și lucrau la ridicarea ei.

Între aceștia primul loc se cuvine lui Eliade. Este un om cult, un poet. Prin scrierile sale a devenit popular și tinerimea și locuitorii Bucureștilor îl iubesc și aveau multă încredere într'însul. A făcut parte din multe conspirații, totuși este extrem de fricos, leneș și când e cuprins de panică judecă ca un om incult și înfuriat. A fost în același timp membru al guvernului provizoriu și ministrul instrucțiunii.

Generalul Tell făcea parte din guvern și era ministru de război. În vremea principelui era maior și era iubit în armată, pe care o pregătea pentru lupta de liberare. Repede a lui înălțare n'a plăcut colegilor lui și i-a adus mulți dușmani. El singur poate, în miliție, a înțeles că nu degeaba poartă o uniformă, citea opere militare, dar ne având cine să-l călăuzească, n'a putut folosi mult dintr'însele. Pe lângă aceasta n'a văzut niciodată manevre mai mari, așa că socot că i-ar veni greu să conducă oastea în fața dușmanului. Are reputația unui om cinstit și cu bune intenții, zgârcit în laude pentru compatrioții lui, totuși nimeni nu l-a vorbit de rău, atât numai se zicea că se arătase slab ca membru al guvernului.

Magheru, fost administrator (adică prefect), era membru al guvernului provizoriu. Când însă acesta a fost redus numai la trei membri a încetat să mai facă parte dintr'însul. Ca să nu fie rănit în amorul său propriu era totuși considerat ca membru al guvernului și i s'a dat titlul de general al răsculaților voluntari, cari nu existau și de inspector al gărzii naționale, care nu era organizată nicăeri, nici măcar în București.

În timpul războiului ruso-turc în anii 1828 și 1829 el adunase câteva sute de voluntari și în fruntea lor câștigase mai multe izbânde în atacuri de noapte asupra taberelor turcești. Din această cauză a fost răsplătit cu decorații rusești și cu o sabie, ce-i fu dată de generalul Gîșmer. Totuși nu suportă decorațiile rusești și nu poartă acea sabie. Poporul se mândrește cu dânsul și-l socoate un erou. El este și proprietar de pământ, proprietatea lui e așezată lângă granița Transilvaniei, și astfel se face că a avut legături neîntrerupte cu locuitorii acelei provincii, unde e cunoscut și iubit ca în propria lui țară. E un om simplu, fără cultură, nu vorbește decât românește, dar se exprimă cu ușurință, cunoaște poporul, știe să-l miște, căci cea mai mare parte a vieții a petrecut-o în mijlocul țăranilor, ceiace se vede și în felul lui de a se purta. Ne având nici un fel de cunoștințe militare, n'ar putea conduce o oaste regulată, însă este absolut necesar pentru punerea în mișcare a maselor. Cu toată lipsa completă de cunoștințe și talente, se pare că n'ar ezita să primească, ba chiar să pue mâna cu forța, pe puterea supremă. L-am văzut de aproape în ultimele clipe din țară și în afară de țară, am fost martur cum împrăștia în numele său în toate părțile note și proteste, fără să ia înțelegere cu membrii guvernului, deși doi din ei se aflau la Sibiu. Îi vedea adesea, era înaparență în cea mai bună înțelegere cu dânsii, dar lucrând fără știrea lor, dedea acțiunii sale aspectul unei intrigi personale. Cred că putem cu tot dreptul să-i atribuim dorința de a poneгри pe rivalii lui, ca să poată profita apoi în viitor. De oare ce în țară l-am văzut ca un democrat, nu pot da altă explicație acțiunii lui aproape febrile după căderea revoluției. Prevăzând că aceste manifestări ar putea avea urmări rele, i-am

spus în mai multe rânduri să lucreze de acord cu membrii guvernului, căci lucrând cu puteri unite pot face ceva folositor în interesul neamului, dar despărțindu-se iau aspectul unor intriganți. Lui Magheru îi place să se înconjoare de oameni tineri, fără experiență și se ia după sfaturile lor.

Nicolae Golescu, membru al guvernului și ministru al afacerilor din lăuntru, face parte dintr'o familie de boeri nu prea bogată, dar de neam mare și respectată în toată țara. Locuitorii din București aveau mare încredere într'însul și fusese mereu ales în Adunare aproape în unanimitate. E un om cu educație bună dar slab de caracter. Tinerimea venită din streinătate, deși aproape streină de țară, voia să înceapă o acțiune. S'a format un club sub numele de comitet revoluționar și Nicolae Golescu a fost recunoscut ca șef al tinerimei.

Acești patru bărbați au jucat tot timpul un rol de primul rang și se dedeau drept republicani, căci aceasta era *à l'ordre du jour*. Prin imitație toți acei cari luară parte la mișcare se declarară partizani ai acestei forme de guvern și am observat adesea că, cu toate atențiunile și prețuirea de cari îmi dădeau dovadă toți fără excepție, cu mai multă sau mai puțină sinceritate, cu toată această prietenie, urmau mai mult indicațiile democrațiilor noștri decât ale mele. Aceasta provenea în parte poate și din faptul că democrații îi induceau mereu în eroare cum că în Polonia răscoala este iminentă și va izbucni în scurt timp. Aceasta era foarte pe gustul lor, căci socoteau că țarul va fi foarte ocupat în Polonia, unde-și va îndrepta toată atenția, că Poarta va fi indiferentă și că ei vor putea întemeia în liniște noua stare de lucruri. Eu dimpotrivă mă sileam să-i conving că poate va avea loc o răscoală în Polonia, dar nu în acest moment, ca să nu se bazeze pe aceasta, ci să se organizeze cât mai degrabă. Nu le-am ascuns apoi că eu ca bun polonez doresc să văd țara mea sub altă formă de stat decât cea republicană. Cu toată parada de opinii republicane, toți acești domni mai sus numiți aveau alte intenții, erau acuzați că fac intrigi cu scopul de a se ridica la rangul de principe. Din această acuzație era exceptat singur generalul

Tell, despre dânsul se spunea numai că din slăbiciune slujește partidului lui Eliade.

Deși nu făceau parte din guvern și alți câțiva bărbați s'au distins prin înflăcărare, activitate și patriotism. Anume Nicolae Bălcescu, acesta e acel pentru care aveam scrisoarea de recomandăție, Ștefan și Alexandru Goleșcu, frații ministrului, amândoi aveau calitățile ce lipseau ministrului : activitate neobosită și energie, în special Ștefan, Rosetti și doi frați Brătianu. Acești trei din urmă afixau în special idei republicane. Mai târziu m'am convins că împreună cu alți tineri aveau intenția să pue mâna pe putere, formând un guvern de teroare. Totul era pregătit și dacă nu încercară să-și pue planul în acțiune, aceasta se datorește desigur faptului că era evident că o asemenea întreprindere ar fi grăbit ocuparea țării de turci și de muscali. Unul dintre frații Brătianu, Ion, a stat multă vreme peste graniță, dar n'a profitat mult din aceasta, s'a ocupat cu multe lucruri, dar nu știe nimic în mod fundamental, totuși om deștept, pricepe toate cu ușurință, se exprimă cu ușurință în franțuzește, chiar mai bine decât în limba lui maternă, totuși el a fost oratorul pe care poporul îl ascultă cu mai multă plăcere, se pricepea să stăpânească în așa fel mulțimea, încât aceasta la un semn al lui Brătianu făcea ce voia el. Curând înainte de intrarea turcilor în București fusese numit prefect de poliție. Rosetti era partizan al democraților noștri și a primit rece pe Baudemer. Toți acești domni s'au dus acum la Paris și după dânsii s'a dus și Magheru, dar acesta nu va rămâne mult acolo, vrea să-și pue fiul la școala militară și apoi se duce la Stambul.

Patrioții români înflăcărați de vorbele lui Lamartine și împinși fără știrea lor de Rusia, începuseră să lucreze cu mai multă aprindere. Răscoala fu însă amânată și poate nici n'ar fi avut loc, dacă n'ar fi venit cineva să-i încurajeze. La începutul lui Iunie sosise în București doctorul francez Mendel, sub pretext de a examina holera. Românii afirmă însă că scopul călătoriei lui era altul, că fusese trimis de Lamartine. Acesta a spus : „Acum sau niciodată”, aceasta i-a convins. Dar când urmau să se înțeleagă și să hotărască cine trebuie să ia cârma

statului după alungarea principelui, le-a fost foarte greu să se înțeleagă. Tinerimea având în frunte pe Nicolae Golescu afirma ca aceasta i se cuvine lui. Alții, acei cari stătuseră fără întrerupere în țară și erau mai bine cunoscuți de locuitori, n'au vrut să primească. Deoarece agentul francez insista mereu să nu se amâie lucrurile, s'au înțeles ca Tell, Magheru și Eliade să de ducă în Oltenia și să ridice acolo armele. Tinerimea însă urma să ridice poporul în București.

Astfel răscoala izbucni în Oltenia la 9 Iunie, la Craiova se întâlniră Tell și Magheru, primul era în fruntea a câtorva sute de soldați, al doilea avea câteva mii de panduri. Vestea despre aceste evenimente sosi la București la 10 ale lunii. Principele Bibescu demult fusese încunoștiințat de existența unui complot de către generalul Duhamel, dar nu acordase mare importanță acestui lucru și refuzase să aresteze pe acei pe cari îi cerea generalul rus. Totuși aflând de evenimentele întâmplate în Oltenia, înțelese primejdia și porunci arestarea câtorva persoane. Aceasta produse panică în București, principalii șefi erau închiși, poporul ezita. Desigur cu scopul de a grăbi mișcarea, trei tineri boeri proaspăt sosiți din Franța hotărâră să omoare pe principe. Așa dar, întâlnindu-l afară din oraș, traseră toți trei focuri asupra lui; principele nu fu rănit, dar un glonte răni pe ministrul care ședea lângă dânsul, un alt glonte răni pe vizitiu, celelalte trecură pe lângă trăsură. Principele înspăimântat se duse la cazarmă, adună toată garnizoana și întreabă dacă se poate bizui pe dânsa. Unul dintre ofițeri răspunse că se poate bizui, dacă iscălește constituția proclamată la Craiova, ceilalți tăcură. Principele foarte impresionat se întoarse la locuința sa și poporul încunoștiințat de răspunsul oștirii, se repezi la arme, palatul fu înconjurat și principele fu silit să iscălească constituția. Acestea se petrecură la 11 Iunie. Răsculații din Craiova fură îndată încunoștiințați, dar deoarece gândul lor era să răstoarne vechiul regim, fură nemulțumiți de clubul tineretului și răspunseră că dacă nu răstoarnă pe principe, ei la sosirea lor îl vor arunca pe fereastră cu miniștrii lui.

După iscălireea constituției principele alese miniștri în cea

mai mare parte din tineretul comitetului revoluționar, Nicolae Golescu fu făcut ministrul afacerilor dinăuntru. Poate sub influența amenințărilor răsculaților dela Craiova, sau vrând să lucreze în spiritul constituției, clubul revoluționar ceru aproape în același timp principelui, destituirea vechilor funcționari și înlocuirea lor cu patrioți, libertatea tiparului și liberarea țăranilor. Silit la acestea, principele abdică la 13 ale lunii. Îndată fură chemați Tell, Magheru și Eliade. Aceștia se grăbiră să vie la București lăsând pe oamenii lor în urmă. După sosirea acestor fruntași, îndată la prima ședință se puse chestiunea regimului. Magheru ceru ca îndată să fie ales un principe, care să guverneze după constituție. Această eșire a lui deșteptă bănuiala că sprijinit pe pandurii lui, simțindu-se cel mai tare, vrea să pue mâna pe putere. Respinseră această propunere și se înțelesesă ca guvernul provizoriu să fie format din șase membri. Dintre aceștia doi făceau parte din comitetul revoluționar, care mai primi deasemenea și mai multe scaune de miniștri și de secretari. Comitetul revoluționar nu se mulțumi cu atâta și ceru guvernului celui slab ca la toate consiliile să mai ia parte și alți membri ai comitetului cu drept de vot. Așa dar comitetul avu majoritatea și putu face ce-i plăcea. Aceasta fu o mare greșală și urmările ei se simțiră în toată vremea guvernării. Generalul Tell, cu care aveam legături mai strânse, fiind sub comanda lui, mi-a mărturisit mai târziu că aceasta a împiedecat toată activitatea guvernului și că din pricina majorității voturilor fusese silit să primească hotărâri contrare convingerii sale.

Nu mult după luarea frânelor guvernării se produse un atentat cu scopul de a răsturna guvernul. Suflul acestei mișcări a fost Solomon colonel, sprijinit de Nicolae Golescu și de Câmpineanu. Toți trei urmau să formeze un nou guvern, așa spun românii. Eu însă cred că numai spiritul de partid aruncă lui Golescu acuzația că a luat parte la acel atentat, cred că-i era strein și dacă l-au pus pe lista candidaților, desigur pentru că poartă un nume respectat, care ar ridica valoarea lor și ar ajuta mișcării. Totuși era acuzat de acest lucru.

Solomon în ultimul război între Rusia și Turcia conducea un corp de voluntari întocmai ca și Magheru, dar nu-i păsa atât de lauri, cât de pradă, avea reputația unui bandit. Protejat de ruși ajunsese la gradul de colonel în miliție și conducea un regiment. Cu toate aceste rele antecedente guvernul provizoriu îl păstră în funcție. Deasemenea și dânsul s'a declarat pentru guvern. Regimentul lui ținea garnizoană în București. Intr'o seară, luând cu sine două companii și patru tunuri, înconjură palatul unde aveau loc consfăturile guvernului și arestă pe membrii lui. Bietul Eliade căzu în genunchi și se rugă de iertare. Această situație nu ținu mult, căci Brătianu, mai târziu prefect al poliției, izbuti să se strecoare afară, adună poporul și guvernul fu liberat, iar Solomon arestat. Guvernul nu căută să găsească pe complici, iar pe Solomon îl exilă afară din țară. Se poate ca această mișcare să fi fost întreprinsă sub inspirația partidei aristocratice, căci Solomon acum este în guvern.

Scăpând de această primejdie, guvernul fu în curând silit să treacă printr'o nouă încercare. În luna Iulie se răspândi vestea că rușii sânt lângă Focșani și că în scurt timp vor fi la București. Această veste produse panică în special în guvern. Mulțimea fu adunată și membrii guvernului puseră chestiunea, ce e de făcut, să aștepte pe dușman în București sau să plece în munți și să lupte acolo în fruntea voluntarilor pentru apărarea libertăților câștigate. Poporul hotărâ ca guvernul să se retragă la adăpost. Aceasta s'a și făcut cu toată opunerea lui Golescu și a generalului Tell. Aceștia spuneau că locul lor este în București, dar majoritatea hotărâ să îndeplinească voința poporului. Guvernul deci porni la drum și nu se opri decât în Ardeal. Între timp recunoscă că e cu neputință să adune forțe suficiente în scurt timp. Eliad o luă la fugă, despărțindu-se de ceilalți, ne așteptând hotărârea poporului suveran.

Partida aristocratică, numită de popor în chip inexact ciocoi, căci acest cuvânt înseamnă „parvenu”, profitând de îndepărtarea guvernului, îi luă locul. Știrea despre marșul rușilor se dovedi falsă, poporul nemulțumit cu ciocoi, rămas

fără conducători, căci aproape toți cei compromiși fugiseră peste graniță, poporul singur din proprie inițiativă alungă pe ciocoi ce luaseră puterea și rechemă guvernul provizoriu. În adevăr acesta se întoarse fără să mai piardă vreme.

În primele zile, îndată după reluarea puterii, guvernul trimise o notă țarului și sultanului, dând de știre despre noua stare de lucruri. Poarta răspunse că din partea ei vor sosi doi comisari pentru examinarea evenimentelor. Acești comisari erau Suleiman pașa și Emin effendi. Ei sosiră la Rusciuc și, sub pretext că pașa e bolnav, se opriră acolo câteva zile, iar la București trimiseră numai un dragoman cu o scisoare către mitropolit. Dragomanului i se răspunse că mitropolitul, fiind membru al guvernului, nu poate deschide scrisoarea lor decât în prezența colegilor lui. Dragomanul primi ca acesta să fie întovărășit de încă două persoane. Scrisoarea cuprindea un îndemn pentru păstrarea liniștei și a ordinei și cerea ca să fie urmate vechile legi. Pe lângă scrisoare erau și două proclamații, una către boeri, cealaltă către popor, scrise în același spirit ca și scrisoarea, îndemnând în plus pe toți să aștepte în liniște hotărârea sultanului. Guvernul publică ambele proclamații și poporul se adună îndată în mare număr cu steaguri tricolore, se îndreptă spre locuința dragomanului și strigă: „să trăiască sultanul, să trăiască constituția”. Aceste avizuri produsă însă o impresie neplăcută prin aceea că nu se făcea nici o mențiune de constituție, aflară apoi că oastea turcească trece Dunărea lângă Giurgiu și de aci teama că vechile legiuri vor fi reînstaurate. Socotiră deci necesar să trimită o adresă sultanului. Aceasta fu scrisă în cuvinte pline de respect pentru Poartă și iscălită de câteva mii de oameni. Deputația aleasă duse adresa în tabăra pașei și fu primită bine și cu onoruri. În trecerea prin tabără soldații priveau la grupul nostru și câțiva dintr’înșii mai glumeți ne dădeau a înțelege prin pantomină că capetele noastre nu sunt sigure să rămăie pe umeri până în seară. Pașa declară deputației că nu va trimite adresa la Stambul și că el nu va veni la București, lucru de care fusese rugat de deputați, până ce nu va fi schimbat guvernul în spiritul vechilor legiuri. După

acestea în caz de interregnum trei persoane urmează să formeze un guvern sub titlul de locțiitorii de domn (*lieutenance princière*). Protestațiile nu slujiră la nimic. Pașa nu cedă, ceru un guvern în trei și *pour dorer la pilule* pofti la masă pe deputați.

La întoarcerea deputației poporul fu convocat și i se aduseră la cunoștință cererile pașei, cari fură primite. În noul guvern fură aleși Eliade, generalul Tell și Nicolae Goleșcu. Pașa își arată mulțumirea, când i se comunică această concesiune, dar îndată mai ceru și alta, anume schimbarea numirii, guvernul provizoriu să se intituleze locotenentă domnească. I se răspunse la această nouă pretenție că se fac mereu concesiuni, dar nu știu încă instrucțiile pașii, că dacă vor îndeplini și acum voința lui, poate se vor pune noi condiții, că pașa vorbește mereu de vechile legiuiri, cari au fost înlăturate de revoluție și nu spune un cuvânt de noua constituție, că în definitiv nu pot face nimic fără voia poporului și că adunările așa de dese sânt primejdioase, căci mulțimea va putea produce turburări. Pașa rămase surd la toate acestea. Totuși poporul fu binevoitor și aprobă schimbarea titlului. Această concesiune în sfârșit mulțumi pe pașă și acceptă să primească pe membrii guvernului, căci până acum nu voise să vadă pe niciunul din ei, și fixă data sosirii lui la București, dând de știre că escorta lui va fi formată din două sute de călăreți. Membrii guvernului vizitară pe pașă încinși cu eșarfe tricolore. Din această clipă cea mai perfectă înțelegere începu să domnească între pașă și guvern.

Pașa avu la București cea mai bună primire. Îndată după sosirea lui consulii fură informați că guvernul este regulat și că pot intra în relații cu dânsul, ceiace și făcură.

La teatru se dădu o reprezentație în cinstea pașei. După ridicarea cortinei se cântară imnuri în onoarea sultanului, scena era împodobită, în fund se afla portretul sultanului înconjurat cu 24 de bucăți de pânză, pe care erau scrise titlurile articolelor constituției. Concepția decoratorului fu foarte gustată, însuși pașa aplaudă. În ziua plecării pașa dădu un mare banchet și am văzut că nu desprețuește băutura.

Atitudinea lui era controlată de ruși, căci în nota care impuse Porții schimbarea comisarilor ei, nimic nu fusese uitat : nici teatrul, nici convorbirile, pașa fu chiar acuzat că se lăsase cumpărat cu daruri.

Înainte de sosirea pașii la București partida aristocratică trimise o deputație cu rugămintea ca să reîntroneze ordinea și vechea stare de lucruri. Această cerere a lor fu primită rece. Înainte de plecarea din București pașa chemă pe boerii mai de frunte și le dădu de știre că guvernul este recunoscut de dânsul în numele Porții și că sânt datori să respecte hotărârile lui. Le ceru să întărească prin iscălitură angajamentul de a păstra liniștea. Trei sau patru refuzară, restul iscăli. Nu după multă vreme se răspândi vestea că Fuad effendi va lua locul pașii. Românii, cari socoteau că chestiunea lor este definitiv stabilită și dacă Poarta ar mai avea câteva pretenții, acestea ar privi numai câteva articole ale constituției, ca libertatea tiparului, organizarea gărzii naționale și votarea obștească (*suffrage universel*), începură din nou să bănuiască și să se teamă. O nouă adresă fu scrisă către sultan și o deputație o duse lui Fuad effendi după sosirea lui la Giurgiu. Acesta refuză să primească deputația, dar ea se prezintă în fruntea câtorva mii de oameni, căci țăranii din satele de prim prejur se uniseră cu ea, și luară o atitudine amenințătoare. Aceasta văzând Omer pașa, ceru lui Fuad effendi să se arate, și luând adresa fu silit să asculte protestații energice. Răspunse că va examina lucrurile după sosirea la București.

Evenimentele ce au urmat sânt desigur cunoscute altelei voastre, eu nu am mai fost de față, căci la 24 August din ordinul guvernului plecasem în tabăra lui Magheru. Mă mulțumesc să arăt motivele pentru cari nu au opus nici o rezistență. Două sânt aceste motive. Mai întâi nimeni nu se gândea la așa ceva, cei tineri aveau chiar o încredere oarbă că turcii nu vor lupta și se vor mulțumi cu mici schimbări în constituție, deci nu se făcură pregătiri, arme nu erau, și se vorbea mereu și peste tot : „*Les Turcs ont des bonnes dispositions pour nous, il faut rien faire qui puisse leur donner de l'ombrage*”. Al doilea motiv că se îndoiau de oștire și poporul nu se ridicase în arme.

Magheru, care făcea parte din guvernul provizoriu, prezentase colegilor săi după întoarcerea din Ardeal necesitatea organizării apărării. Se pare că pe atunci guvernul împărțea convingerea lui, căci primi ca Magheru să plece cu scopul de a aduna voluntari în Oltenia. Magheru părăsi Bucureștii în primele zile ale lui Iulie, iar eu sosii în tabăra lui, precum am spus mai sus la 24 August și acolo nu aflai decât două-trei sute de panduri și aceștia neînarmați. Când întrebai unde sânt ceilalți, căci la București aveau convingerea că se află acolo opt sau nouă mii de oameni, Magheru îmi răspunsese că are înscrisi opt mii de voluntari, dar că aceștia sânt gata la casele lor și nu așteaptă decât porunca lui. Acest răspuns mă minună foarte mult. Tinerii cari înconjurau pe Magheru îmi explicară acest lucru, după dâșii pandurii fuseseră adunați, dar aceasta deșteptase bănueli la București și mai ales între membrii guvernului că Magheru are intenția să răstoarne guvernul și să pue mâna pe putere, iar el aflând de aceasta își dizolvase tabăra. Nu pot fi sigur dacă așa e adevărul sau nu. Când am plecat din București am întrebat pe ministrul de război, dacă în cazul când turcii ne vor ataca, trebuie să ne batem sau nu. El mi-a răspuns: „*Non, pas des (sic) combats inutiles, allez aider Maguero de vos conseils, s'il veut faire des bêtises, laissez le faire !*”. Conform cu aceste instrucții dădui sfaturi, a căror îndeplinire, după convingerea mea, ar fi putut prelungi situația revoluției fără să ajungem la o ciocnire. Dar Magheru nu voia să facă nimic, îl vedeam demoralizat. Totuși câteva ori m'a întrebat dacă se poate da lupta. I-am răspuns că nu. Tabăra noastră se compunea dintr'un regiment de infanterie de vre-o mie de oameni, care sosi câteva zile după mine, dintr'un escadron de cavalerie regulată cu 160 de cai, dintr'aceștia abea 50 erau buni, ceilalți bătrâni improprii pentru serviciu. Artileria avea 72 de oameni cu doi ofițeri pentru patru tunuri mobile. În afară de acestea mai erau încă două tunuri vechi în stare rea, fără încărcături, și fără servanți, trase de cai țărănești. Artileria niciodată nu trăsesese cu încărcătură completă, nimeni nu știa să încarce nici chiar ofițerii. Mai erau două-trei sute de panduri și nu

era vreme ca să se adune voluntarii înscriși. Mai târziu sosiră șapte-opt sute de oameni, dar fără arme, așa că fură trimiși acasă. Câteva zile înainte de desfacerea taberei sosiră 500 de voluntari înarmați cu puști, dar acestea erau în stare mizerabilă. Așa dar când turcii și rușii erau la câteva zile de marș de noi, tabăra noastră număra aproape 2000 de oameni. Magazine nu erau pregătite nicăeri, munițiile erau cărate zilnic din satele din apropiere spre tabără. Erau câte 40 de focuri de tun, 12 obuze și 28 de cartușe pentru patru tunuri. Pentru infanterie erau 32 de mii de focuri. În plus mai trimiseră dela București 500 de carabine, dar în stare rea, astfel se pregăteau de război. Magheru porunci ca să se adune din împrejurimi țiganii fierari, cari le reparară. Intr'un cuvânt nu era cu ce să te lupți și chiar fără instrucțiile ministrului ași fi dat același răspuns. La aceasta trebuie să adăugăm și greutatea terenului. Valahia se împarte în două părți aproape egale. Dealungul Dunării este o câmpie cu dealuri mici, tăiată de trei râuri destul de adânci și cu cursul repede. Partea muntoasă se întinde dealungul graniței Transilvaniei, aproape paralelă cu Dunărea și în lățime aproximativ 12 mile de ale noastre. Munții sânt înalți și au prăpăstii adânci, cei mai înalți sânt chiar pe graniță. Către Dunăre munții se lasă tot mai jos și deși sânt înalți, totuși mai puțin ca în celelalte părți. Partea de jos e mai populată, câmpiile mai largi, văile mai însemnate permit desfășurarea infanteriei în marș, care poate străbate aproape peste tot în coloane. Artileria și cavaleria pot intra în acțiune în multe locuri. Pentru apărarea acestor munți ar fi trebuit o oștire numeroasă, ceiace ne lipsea. E vorba aci de munții din apropierea Râmnicului, oraș așezat deasupra văii râului Olt, celelalte părți nu le-am văzut. Epoca aceasta a anului nu permitea să duci un război de partizani, eram la începutul lui Septembrie, ploile începuseră și vârfurile munților erau deja acoperite cu zăpadă. De altfel un război fără speranța unui rezultat bun ar fi fost o nenorocire pentru țară, căci turcii dovediseră la București că acolo unde luptă ei, locuitorii liniștiți și dezarmați cad jertfă răzbunării lor. Magheru îmi vorbise de o mânăstire în munți, a cărei așezare era invulne-

rabilă după părerea adghiotanților generalului Aupic, cari vizitaseră acele regiuni. Răspunsei că în această epocă a anului, neavând provizii pregătite, cu muniții puține și cu lipsă totală de bani, nu ne putem gândi la așa ceva, căci pentru noi mănăstirea ar fi o cursă și că în scurt timp am fi siliți să ne predăm. Soldații noștri nu erau siguri, nu ne puteam bizui pe dânsii. Fiind la București văzusem că dela începutul revoluției dezertionile erau numeroase. În tabăra noastră se produsese câteva cazuri de nesupunere. Voluntarii fugeau, Magheru era străin de oaste; cavaleria și artileria nu-l recunoștea ca șef, nu voiau să asculte poruncile lui, ci numai acelea pe cari le dedeam eu. Peste tot erau semne de disolvare. Deci hotărâram să rămânem pe loc și când turcii și muscalii se aflau la cinci marșuri de noi, tabăra fu dizolvată fără știrea mea. Magheru anunțase că va aduna pe ofițeri cu scopul de a decide ce este de făcut, fixase ziua și ora, dar, fără să mai aștepte adunarea, dădu ordine și eu aflai de ele numai când trăsura mă aștepta. Marele cartier compus din vr'o 40 de persoane se îndreptă spre graniță. Acolo puțin a lipsit să ni se întâmple o catastrofă. Cincizeci de soldați din regimentul care era în tabăra noastră păzea trecerea peste Olt pe drumul pe care înaintau rușii. Aflând că tabăra este dizolvată și că Magheru pleacă peste graniță, fie în dorința de pradă, crezând că aveam o sumă mare de bani, fie în dorința de a ne preda rușilor, s'au gândit să ne aresteze și vorbeau cu glas tare de aceasta. Ofițerul care-i conducea ne-a eșit în întâmpinare și ne-a prevenit de primejdie. În adevăr, la sosirea noastră îi aflăram adunați și la apariția noastră încărcară armele, dar se lăsară dezarmați fără să tragă un foc. Pentru aceasta sântem datori mai ales energiei colonelului regimentului, care se afla în grupul nostru, acesta se aruncă cel dintâi asupra conducătorului răsculaților, îl dezarmă și-l lovi cu pumnii, ceilalți nu cutezară să opună rezistență și trecurăm granița în liniște.

Guvernul valah în tot timpul stăpânirii sale, cu toate intențiile cele mai bune, nu făcuse nimic. Membrii lui erau în același timp miniștri și nepricepuți în afaceri nu știură să

se descurce, se ocupară mai mult cu amănuntele decât cu ansamblul. Subalternii lor erau și ei nepricepuți, slujba publică suferea și la părăsirea puterii nu rămase nici o urmă după dânsul. Activitatea guvernului purta pecetia slăbiciunii, a ezitărilor și contrazicerilor. De pildă constituția asigura țăranilor libertate și liberare de clacă. Totuși scurt timp după luarea puterii, întărind libertatea, guvernul anunță că vechea stare de lucruri între proprietari și țărani va mai ține încă până la sfârșitul anului, ceiace făcu desigur după îndemnul boierilor; claca nu fu desființată. Mai târziu, dorind să rezolve în liniște chestia proprietății, convocară o adunare de deputați din județe, proprietari și țărani în număr egal. Ca bază de discuție fu primită o rescumpărare cu bani a țăranilor de sub proprietari. Dar aceste efortări nu avură nici un rezultat. Proprietarii cerură ca țăranii să arate ce parte de pământ trebuie să dea pentru o familie, deputații țăranilor din partea lor cerură ca proprietarii să arate mai întâi cât pământ vor să cedeze în schimbul despăgubirii. Nici una din părți nu voi să se pronunțe cea dintâi. Mai multe ședințe fură ocupate cu aceste târgueli. În cele din urmă vice președintele adunării se adresă proprietarilor, cerându-le să-și amintească că țăranii sânt mai numeroși și că rezistența lor ar putea repeta evenimentele din Galiția. Această evocare nepotrivită a produs panică între proprietari, cari părăsiră ședința și guvernul fu silit să suspende activitatea acestei adunări. Deși țăranii se puteau considera ca nedreptățiți, căci revoluția nu schimbăse întru nimic situația lor, totuși au rămas liniștiți tot timpul, nu s'au dedat la nici o dezordine și cea mai mare liniște a domnit în țară. Numeroase și dese deputații, având preoți în frunte, veneau la București să exprime guvernului recunoștința pentru libertățile promise, arătându-se gata de jertfe. Totuși se vedea în țară indiferență, care provenea din lipsa de încredere că noua stare de lucruri se va menține sau din neînțelegerea clară a binefacerilor, pe cari le promitea constituția.

În ultimele clipe, când Bucureștiul era ocupat și noi eram în tabără, ni s'a dat de veste că în unele județe poporul se aduna

în masă protestând împotriva înlăturării guvernului și a constituției. Dacă ar fi fost arme, nu s'ar fi evitat turburări. În alte părți era însă indiferență. Singuri țiganii știură să profite de revoluție. Ei erau robi legați de pământ. Constituția le dădu libertate și ne pierzând vreme, au părăsit așezările lor, s'au dus în alte părți, unde începură să trăiască ca oameni liberi. La București pe o piață fusese așezată statuia libertății, lângă ea vedeai adesea pe bieții țigani în genunchi, cu lacrimi în ochi. Unii strigau : „Libertate, libertate ! Dece ai venit așa de târziu la noi?”

Muscalii se poartă în chip nedemn, ceiace provoacă dorința de răzbunare. Când eram la Sibiu am auzit că în unele locuri țăranii s'au răsculat și au alungat pe funcționarii noului guvern, pentru care două sate au fost cu totul dărâmate. Se pare că poporul începe să înțeleagă valoarea constituției pierdute.

Starea țării este sărăcăcioasă, locuințele țăranilor sânt mizerabile, în multe locuri văzui semnele unei mari mizerii. Totuși mi-s'a afirmat că nu este lipsă de alimente, că sânt peste tot depozite de cereale și că țăranii ascund bani. Aceasta e greu de crezut, căci beția este un defect al poporului. Drumuri bătute nu sânt, numai pe alocurea se pot găsi câteva fragmente.

Locuitorii capitalei sânt ceva mai culți decât poporul dela sate, o singură dată s'au arătat energici, în timpul guvernului ciocoilor, când acesta voia să se instaleze pe când guvernul plecase în Transilvania, altfel primea cu ochii închiși ori ce hotărâre a guvernului, desigur din pricina marei încrederi ce avea într'însul.

Miliția se compunea din trei regimente de pedestrași, trei escadroane de cavalerie, două plutoane de artilerie, patru tunuri și o companie de pompieri (*sapeurs pompiers*). Aceștia din urmă s'au purtat vitejește în luptă înainte de a fi dezarmați la București. Oamenii sunt tineri, bine făcuți, uniforma soldaților este întocmai ca la ruși, felul de a-i trata deasemenea întocmai ca în oastea țarului, comandanții erau tot niște soldați și trăiau împreună cu dâșii. Revoluția a suprimat pe-

deapsa bătăii cu nuiele. Ofițerii erau fără carte, fără nici o cunoștință militară, fără înțelegere pentru datoria de soldat, nu erau prea sensibili în chestiuni de onoare, duelul era un lucru necunoscut, adevărați călugări îmbrăcați în uniforme militare cu epoleți. De asemenea când se vorbea că va veni poate ocazia unei lupte, mulți declarară fără rușine că nu se gândesc să se lupte, puțini între dânsii erau gata de luptă. Generalul Tell cunoștea bine pe colegii lui, adesea s'a plăns de ei în fața mea și când i-am cerut să mărească oștirea, să facă exerciții în special pentru desfășurarea în tiralieuri, cu totul necunoscută, și să pregătească muniții și magazine, mi-a răspuns: „*A quoi bon tout cela, nos officiers pour la plus part sont canailles, des lâches, ils ne voudront pas se battre, je compte peu sur les soldats, nous ne pouvons pas résister.*”

O singură dată am văzut dorința de luptă, atunci când Soliman pașa obosea pe români cu pretențiile sale. Ministrul de război m'a chemat la dânsul și mi-a spus că dacă pașa vine cu intenția de a restaura vechea stare de lucruri, guvernul are intenția să se retragă în munți și să ducă acolo în fruntea voluntarilor un războiu de partizani. Mi-a dat deci poruncă să plec la munte ca să recunosc regiunea. Am profitat de acesată ocazie ca să-i amintesc de propunerile mele, cari rămăseseră fără rezultat și l-am sfătuit ca la apropierea turcilor, fie că vin ca prieteni, fie ca dușmani, să părăsească Bucureștii cu oștirea, luând și munițiile și tezaurul. Această idee i-a plăcut foarte mult, totuși în clipa decisivă a uitat de dânsa. Dacă ar fi adus-o la îndeplinire înainte de intrarea turcilor, ar fi evitat o ciocnire și o vărsare de sânge cu totul nefolositoare.

Așa dar, nici în ministerul de război nu se făcu nimic. Dimpotrivă a contribuit poate la demoralizarea soldaților. Cu scopul de a-i câștiga guvernul avu slăbiciunea de a admite o cerere îndoind rația de hrană, care era suficientă și mai înainte. Am spus generalului Tell că în nici o țară soldatul nu obține atâta hrană și ca urmare poate a spuselor mele, sau poate în dorința de a face economii, ministerul

hotărî la 1 Septembrie să reintroducă vechea rație. Această hotărâre produse nemulțumire, o parte a garnizoanei făcu o răscoală în cazărmi, ministerul cedă și rația dublă fu reintrodusă.

Tinerimea română duce o viață leneșe și desfrânată. Mulți dintr'înșii au studiat în strienătate, dar puțini sînt aceia cari au profitat ceva din aceasta. Limba franceză este foarte uzitată, chiar în orașelele mai mici poți găsi pe cineva care să o vorbească. Boerii sînt mari partizani a tot ce este francez, chiar în convorbirile dintre dâșii întrebuintează limba franceză. Eu eram foarte bine considerat de tinerime și când adesea prezentam starea țării și-i îndemnam să intre în rândurile armatei pentru a îndrepta spiritul, în special între ofițeri, ei singuri recunoșteau această necesitate, însă ezitau desigur de teamă să nu piardă viața lor cea liberă și răspundeau : „*Oui certainement, quand il le faudra nous irons colonel, servir sous vos ordres !*”.

Doamnele din toate clasele, cu mici excepții se poartă fără rușine. Boierii bătrâni sînt oameni stricați cu totul, apasă pe țărani, acei cari erau în funcțiuni jefuiau țara, erau dușmani ai revoluției și mulți dintr'înșii aproape că și-au alungat fii, cari luaseră parte la dânsa. Această lipsă de virtuți la părinți trebuia să aibă o înrăurire răufăcătoare asupra copiilor. Și caracterul acestora este rău. Câți streini am văzut dintre cei cari locuiesc în Țara Românească, oameni serioși și învățați, toți afirma că baza caracterului național este rea, că românii sunt bănuitori și falși în cel mai înalt grad. Mie însumi mi-s'a întîmplat să pot observa acest lucru. Sincer sau nu, streinii sînt primiți cu bunăvoință și am avut dovadă de aceasta în ceiace mă privește personal. Când treceam pe stradă în uniformă, crucea dovedea că nu sînt român, toți, pe câți îi întâlneam fără deosebire de stare sau de opinii mă salutau și aveau aerul că sunt recunoscători că port uniforma lor. Marele duce Constantin nu obținea la Varșovia mai multe salutări silit, decât obțineam eu la București, de bună voie.

Zablocki

Extrase din rapoartele lui Biberstein, (Bystrzanowski) agentul polon la Pesta către Mihail Czajkowski. (23 Iunie-24 Iulie 1849).

23 Juin (1849).

Je suis arrivé le 19 à Pesth.... J'ai trouvé Mr. Skiender bien installé, Balcesko aussi. Skiender doit commander la légion valaque....

Je vous écris par Mr. Paleolog, valaque que je recommande à votre bienveillance.

23 Juin.

Balcesko doit servir d'intermédiaire entre Ianko et les Hongrois, mais on traîne cette affaire en longueur, je crois que c'est encore les empêchements du parti de Georgey....

J'ai vu ici Mr. Balcesko qui travaille bien, on l'écoute. Il a fait un écrit des concessions pour les Valaques avec les députés valaques qui étaient ici. Je compte prendre la même chose pour modèle pour les Serbes...

Il faut que la Hongrie devienne un état fédéral, car dans la diète Slaves et Roumains auront la majorité.

26 Juin.

Monsieur Ilinski est ici, il est au service de Mr. Balcesko, je le vois plus tôt chez lui. Mr. Balcesko est bien, il agit et s'entend avec moi, mais n'obtenant pas plus de succès pour les Valaques que jusqu'à présent moi pour les Serbes.

24 Juillet. Segedin.

Mrs. Balcesco et Iskender autorisés par le gouvernement à organiser la légion valaque, il y a 4 ou 5 jours sont passés par Tèmesvar se rendant en Transylvanie, ceux qui connaissent bien cette affaire déclarent qu'elle ne réussira pas.

24 Juillet (Ibidem).

General Dembinski ma zamiar wysłania P. Balcesko do Transylvanyi do Janka, by wejść z nim w porozumienie i utworzyć tam wojska rumuńska.

(Generalul Dembinski are intenție să trimită pe Bălcescu în Transilvania la Iancu, ca să ia înțelegere cu el și să formeze acolo o armată românească...)

(Originale Czartoryski 5427 nepagnat).

XXIX.

Serisoarea lui Mihail Ilinski (Skender bey) către Lenoir, agent polon la Belgrad (15 Iulie 1849).

Panczowa. 15. VII. 1849.

„Widząc że legia Rumuńska długo się ciągnie, Balcesco kazał sobie dać kwit na pieniądze 27 zł., które na mnie wyexpensował. Wyszedłem do woyska węgierskiego, jestem w sztabie. General Bem ma 50.000, ale z tych przy oblężeniu Temeśwaru, który bada moment musi się poddać jest 7000, przy oblężeniu Karlsburga 4500. 10.000 pluie Wałachów: co są w górach pod dowództwem Ianko, a który zapewne połączy się w krótkie z nami, bo Ianko pisał list do Kossuta że woli z Węgrami być, jak z Moskalami, że prosi aby dano amnestyę ogólną i zapewnienie narodowości rumuńskiej. Kossuth, dał amnestyą oprócz jednego Szaguny, który pierwszy prosił żeby Moskale wszli do Transylwanii i posłał artykuły zgody. Niewiadomo jeszcze czy Wałachy przystaną, bo nie ma że w komitatach gdzie są sami Rumanie będą z ich narodu naczelnicy po garnizonach i dywizyów, jak jest w Banacie.

Ilinski.

(Original. Czartoryski. 5427).

Traducere.

Văzând că formarea legiunei române va mai ține multă vreme, Bălcescu a cerut să i se dea o chitanță pentru banii, 27 de galbeni, pe cari îi cheltuise pentru mine. Eu am plecat la oștirea ungurească și mă aflu la marele cartier. Generalul:

Bem are 50.000 de oameni, dar din aceştia sânt reţinuţi 7000 la asediul Temişoarei, care trebuie să se predea dintr'un moment într'altul, 4500 sunt la asediul Albei-Iulia şi 10.000 păzesc pe români, cari sunt în munţi sub conducerea lui Iancu, şi cari cu siguranţă se vor uni în curând cu noi, căci Iancu a scris o scrisoare lui Kossuth, că preferă să fie cu ungurii, decât cu muscalii, şi-l roagă să se dea o amnestie generală şi asigurarea naţionalităţii române. Kossuth a dat amnestie excluzând numai pe Şaguna, care cel dintâi a cerut ca muscalii să intre în Transilvania, şi a trimis şi articolele pentru acord. Nu se ştie încă dacă românii le-au acceptat, deoarece nu conţin clauza ca în comitatele unde sânt numai românii să fie comandanţi din rândurile lor deasupra garnizoanelor şi a diviziilor, cum este în Banat.

Ilinski.

XXX.

Serisoarea lui Ioan Ghica către Mihai Czajkowski.

Monsieur monsieur Czaika à Ortakeui

24 Juillet 1849.

Pour vous seul avec prière de ne pas la montrer à M. M. Brown et Andrassy.

Les nouvelles que je reçois sont très mauvaises. Les Russes sont à Debretzin. Gyorgy se retire. On a appelé Dembinsky au conseil et on lui a donné le commandement. Celui-ci a dit que l'on pouvait concentrer encore 80 mille hommes, il devait partir le 1 Juillet pour l'armée. Gyorgy en se retirant laissé la Hongrie ouverte aux Russes. Les Magdjars sont effrayés et fatigués. Dembinsky avait dit l'avant veille à Balcesco qu'il n'accepterait le commandement à moins que les Magdjars ne reconnaissent les nationalités slaves et roumaine. Balcesco me dit dans sa lettre que Dembinsky est un homme à la Plutarque. Batthyanyi est homme du monde, mais fort peu homme d'état, il a répondu à Byschanowsky qu'ils pré-

féraient périr que de se suicider, qui lui proposait (sic) des concessions pour les slaves.

Il y a deux projets : l'un de se concentrer à Pest et de se défendre jusqu'à la dernière extrémité, l'autre c'est que le gouvernement magdjar se retire au camp. La nouvelle proclamation pour les nationalités est ridicule. Si vous ne l'avez pas, je vous en transmettrai une copie.

Adieu, cher ami, au revoir. Votre dévoué.

Ion Ghika.

(Original. Czartoryski. 5427).

XXXI.

**Extras din rapoartele lui Lenoir, agent polon la Belgrad
(28 Iunie—17 August 1849).**

28 Juin (1849).

...En Transylvanie il y a 40.000 valaques armés qui sont commandés par les officiers autrichiens et il se sont levés, car on a pendu leur député, qui est parti pour traiter avec les autorités hongroises.

3 Août.

Le général Bem est entré en Moldavie en appelant les populations à la guerre contre la Russie, elle (sic !) est datée du 22 Julliet du détroit d'Oitoz et le 25 il fut à Okna en se dirigeant vers Iassy. On pense que ce fait peut être entendu avec la Porte et qu'il veut toucher à la mer ou les armes lui seront livrées par les vaisseaux anglais.

10 Août.

Mr. Philipesco n'a pas d'argent, personne ne lui en a donné ici et il médite des projets belliqueux.

17 Août.

Philipesco est parti avant-hier dans une barque sous pavillon anglais pour Vidin.

(Originale Czartoryski. 5427).

Scrisoarea lui Ioan Ghica către Sefels.

Constantinople. 15 Octobre 1849.

Vous me demandez à vous mettre au courant de ce qui s'est fait dans la question Moldo-valaque depuis l'arrangement de Balta-Liman ; quoique la chose me soit pénible à cause des regrets que j'éprouve à jeter un regard rétrospectif sur les questions de mon pays, je vais tâcher de le faire aussi scrupuleusement et aussi consciencieusement que je le pourrai. On a commencé d'abord par s'occuper de la mise à exécution du premier article du „sénét". Comme vous avez pu le voir, chacun de ces articles est sujet à mille contestations et interprétations et pourrait donner lieu à des graves complications, si l'on était avide de discussions diplomatiques. Mais malheureusement, nous ne sommes pas les enfants gâtés de l'Europe et tout pourra s'arranger tant qu'il n'y aura en jeu que nos intérêts. Ce premier article traite, comme vous savez, de la nomination des hospodars, comme on les appelle. Chaque parti, chaque employé présentait son candidat. La Russie à elle seule en avait trois ou quatre. Mr. de Titoff soutenait son ami Constantin Soutzo, Bibesco, l'ex hospodar était fort soutenu par Handjery et par Duhamel, le général Kisseleff soutenait à Pétersbourg la candidature de Stirbey. Le général Grabbe apportait ce dernier dans ses instructions et tous les autres candidats étaient mis de côté. La Porte voulait de Constantin Cantacuzène alors caimacam, qui lui était fortement recommandé par Fuad effendi. Le candidat était déjà à la tête des affaires et sa nomination n'eut été qu'une simple confirmation.

Pour la Moldavie on présentait aussi plus d'un candidat, les deux plus sérieux étaient Constantin Stourdza et Gregoritza Ghyka. Selon toute apparence il y a eu une transaction entre l'envoyé de St. Pétersbourg et le ministère de la Porte, on s'est arrangé à l'amiable ; la Moldavie a eu pour hospodar le candidat turc, la Valachie aura eu à subir une troisième fois un

candidat du général Kisseleff après Ghyka et Bibesco. Je fais des vœux pour que cette fois-ci il ait eu la main plus heureuse.

Voici les circonstances qu'ont suivi et précédé l'avènement des deux princes : premièrement un impôt de 12 piastres (sic !) de Bukarest, quatre francs par chaque famille de contribuable, pour subvenir aux frais d'entretien de l'armée russe, moitié payable par les paysans, moitié par les propriétaires, une proscription arbitraire, sans aucune forme de procès de 34 valaques et près de 80 mille ducats dépensés à Constantinople pour frais de représentation pour chacun des deux princes. Dans le journal de Constantinople vous trouverez la description des fêtes et honneurs prodigués aux deux hospodars. Ce qui a surtout frappé ici tous ceux qui ont suivi les dîners et les présentations, c'est surtout les prétentions et la suffisance du prince Stirbey, ainsi que ses contorsions et ses grimaces. Grégoritza Ghyka moins prétentieux, mais d'un caractère plus austère, a plu d'avantage. On a surtout été fort étonné d'entendre Mr. Titoff et toute la mission russe s'exprimer d'une manière fort irrévérencieuse pour la personne de Stirbey. La première occupation du prince de Valachie en arrivant à Bucarest a été la confirmation des 350 procès gagnés par Mr. Constantin Soutzo pendant sa gérance du ministère de la justice dans l'espace de 9 mois. D'abord il s'est refusé, mais pressé ensuite par Mrs. Duhamel. et Gotzebue, il a confirmé toutes les sentences.

Aussitôt après la fin de la campagne de Hongrie les troupes d'occupation devaient être réduites à 10 mille hommes, conformément à la teneur du sénét, or on sait que, loin d'en diminuer le nombre et se conformer aux termes de la convention, le corps du général Lüders, fort de 30 mille hommes, prend ses quartiers d'hiver dans les différentes villes des principautés. Tout ce qu'ils avaient de pontonniers et sapeurs ont été envoyés sur les bords du Danube aux différents points où les russes ont passé le fleuve à d'autres époques. Lorsque le différend existant aujourd'hui entre la Porte et la Russie sera terminé, la saison sera trop avancée et on devra prolonger

l'occupation jusqu'au printemps prochain. Des précautions assez bien combinées ont été prises par le général Duhamel pour entraîner les valaques contre les turcs dans le cas éventuel d'une guerre. Ainsi par exemple on a formé un corps de 300 jeunes valaques commandés en russe et par des officiers ayant fait leur apprentissage en Russie. Ce corps, destiné à servir de pépinière pour des officiers de l'armée valaque, se trouve attaché auprès du corps d'armée russe. Le général Lüders parti récemment pour Pétersbourg se vantait publiquement d'aller assister à un conseil de généraux et au tracé des plans de campagne contre la Turquie, il avait dit assez hautement pour que les agents diplomatiques des différentes puissances aient pu l'entendre que les troupes russes ne s'arrêteront pas à Constantinople, mais qu'elles iraient jusqu'à Paris au moins.

Au départ de Fuad effendi pour St. Pétersbourg les deux commissaires étaient en train de s'occuper de la formation des commissions pour la révision du Règlement. Il paraît qu'on était d'accord sur certaines questions, entr'autres pour l'établissement d'un impôt foncier, ce qui a causé une grande rumeur parmi les boyards, qui ne veulent pas en entendre parler; quant aux questions concernant les garanties à donner à la nation contre les abus et les exactions du gouvernement, rien n'a transpiré jusqu'ici, on doute que les deux commissaires soient d'accord.

Constantin Cantacuzène, le ci-devant caimacam, est l'objet de toutes les prodigalités du gouvernement ottoman, un firman de la Porte lui défère le grade de fonctionnaire de 1-er classe avec le „nichan" en conséquence, un autre une tabatière avec le portrait du sultan enrichi de diamants et plus de 25 mille ducats à prendre sur la caisse de l'état valaque. Cette dernière faveur à un moment où le pays est épuisé et endetté, a produit un très mauvais effet sur les esprits et compromet l'affection que les Valaques avaient voué la Sublime Porte.

L'ex hospodar Bibesco qui se trouve depuis trois mois à Constantinople est en grande faveur de Rechid pacha, le sultan

lui a fait cadeau d'une magnifique maison sur le Bosphore, actuellement il sert, ainsi que Mr. Aristarchi d'intermédiaire entre les ministres de la Porte et Mrs. Stürmer et Titoff, il serait à désirer qu'on sache clairement quel est le parti que ces Messieurs servent le plus consciencieusement.

I. Ghika.

(Copie. Czartoryski. 5428).

XXXIII.

Raportul agentului polon Lenoir din Belgrad. (extras)

Belgrade. 7 Decembre 1849.

...Ce qui est plus grave c'est le mouvement en Transylvanie, j'ai vu un monsieur venu d'Arade. Les Valaques, n'ayant pas même obtenu à ce que les autorités aient quelques uns de leurs nationaux, ont envoyé une députation à Vienne, qui n'a rien obtenu. Le fameux Iankul rentra en Transylvanie, ainsi que trois autres notabilités valaques pour produire l'agitation. On a tué le commissaire impérial, la garnison d'Arade est allée pour étouffer l'insurrection...

(Original Czartoryski. 5428).

XXXIV.

Serisoarea principelui Adam Czartoryski către Alexandru Ghica, locotenent domnesc al Țării Românești.

Ianuarie 1857.

Mon Prince.

J'a lu avec une vive émotion la lettre que Votre altesse m'a fait l'honneur de m'adresser par son neveu le prince Sutzo, et je ne puis que vous témoigner, mon prince, une gratitude cordiale pour tout ce qu'il y a de flatteur pour moi dans les sentiments bineveillants qu'elle contient. Plût au Ciel que

je fusse en situation d'y répondre de manière à satisfaire à la fois aux nobles vœux que vous exprimez à l'égard de votre patrie et de la mienne et à mon dévouement consacré depuis de longues années aux causes opprimées.

Mon concours en tout ce qui concerne les intérêts des principautés et les efforts de votre altesse pour les faire prévaloir, vous est acquis tout entier, mais je ne puis vous dissimuler, mon prince, que dans les circonstances présentes je mets peu de confiance en son efficacité. Représentant et défenseur d'une cause que l'équité, le droit naturel et les traités formels recommandaient aux gouvernements et qui néanmoins vient d'être ostensiblement abandonnée par l'Europe je ne puis me flatter de pouvoir vous être réellement utile autant que je désirais.

Votre position est plus heureuse, votre parole peut être légalement écoutée et il reste encore à poser le fondement d'un état de choses qui assure l'avenir de la nationalité roumaine. Espérons qu'il sera réglé de la manière la plus conforme aux intérêts de la Valachie, aux besoins de la civilisation et à la dignité de l'alliance occidentale. Quoiqu'il en soit, ce qui me reste de forces et de bonne volonté, je les mets à la disposition du prince, votre neveu, je ne doute pas au surplus que son mérite personnel, sa grande connaissance d'hommes, votre sagesse, mon prince, et les vœux unis et patriotiques des Valaques seront les meilleurs avocats auprès des cabinets occidentaux.

Permettez moi, mon prince, de vous réitérer encore l'expression de ma vive reconnaissance pour les sentiments affectueux que vous avez bien voulu me marquer et auxquels j'attache un prix infini et je prie votre altesse de croire à ceux de réciproque grande estime et très haute considération que je lui voue.

Paris le.... Janvier. 1857.

(Insemnare polonă ulterioară :) List x. Ad. Czartoryskiego do xcia Aleksandra Ghika. (Scrisoarea principelui Adam Czartoryski către principele Alexandru Ghika).

(brulion. Czartoryski 5408. piesa 11.)

I N D I C E

A.

Aali-paşa, ministru de război 74.
Academia Mihăileană, 5, 6, 36.
Ada-Kaleh, 75.
Agram, 80, 82.
agrară, chestie, 10, 96, 113.
Ahmet Terfik Pulawski, emigrat polon
 în Turcia, 8, 48, 49.
Alba Iulia, 118, 119.
Albania, 39.
Andrassy, agent ungur la Constan-
 tinopol, 119.
Anglia, englezi, 12, 49, 55, 70, 120.
Apusenii, munţii, 17.
Arad, 124.
Ardeal, 5, 7, 9, 10, 12, 15, 17, 18, 20,
 27, 40, 45, 49, 66, 71, 74—82, 84,
 89, 93, 94, 101, 106, 110, 111, 114,
 117—120, 124.
arhiepiscopul Bucovinei, 41.
Aristarhi, Arsache, capuchehala Țării
 Româneşti, 124.
armata revoluției muntene, 7, 8, 10,
 11, 14, 48, 56, 57, 60, 65, 67, 68,
 89, 93—95, 97—100, 104, 109—112,
 114—116.
Asociația românilor din Paris, 20.
Auguste S., ziarist, 19.
Auplek, general, ambasador francez
 la Poartă, 12, 95, 112.

Austria-austriaci, 6, 13, 14, 17, 30,
 33, 38, 39, 42, 45, 46, 58, 63, 66,
 70, 71, 72, 77, 120.

B

Bacău, 29, 32.
Bagatchi-Keul, 51.
Bălăceanu C., 16, 77, 79.
Bălăcescu Constantin, 15, 73, 75, 79—83
Bălăcescu Nicolae, 8, 12, 14, 16—18,
 21—23, 56—59, 61, 62, 64, 68,
 80, 82, 86, 103, 117—119.
Balș Teodor, 4, 5, 29, 32.
Balta, oraș în Podolia, 29, 32.
Balta-Liman, convenția dela 20, 121.
Banatul, 15, 71, 80, 118, 119.
Basarabia, 6, 13, 20, 28, 32, 44, 46,
 54, 60, 64.
Batthyányi, ministru ungur, 119.
Belgrad, 15, 16, 22, 23, 77—79, 118,
 120, 124.
Bem, general polon, 17, 18, 20,
 118—120.
Bialo-Krynica, mănăstire în Bucovina,
 7, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 38, 39.
Biberstein v. Bystrzyanowski.
Bibescu Gheorghe, domn al Țării
 Românești, 10, 16, 27, 47, 49, 60,
 83, 84, 87, 88, 100, 104, 105, 121—123.
Blazowska, doamna, 28, 32.
Bleim Paul v. Butkiewicz.

Bodmer Paul v. Butkiewicz.
Boemia, 73.
boeri moldoveni, 4. 5. 6. 7. 29. 32.
 33. 35—37. 44. 48. 50. 51. mun-
 teni, 47. 59. 75. 87.90.92. 96. 99.
 102. 104. 107. 109. 113. 116. 123.
 români în Bucovina, 28. 32.
Bollac Cezar, 17.
Borchart ofițer polon, 57, 62.
Bosfor, 124.
Botoșani, 6. 36. 37. 39. 40.
Brălla, 49.
Brașov, 73. 76.
Brătianu, frații. 86. 103.
Brătianu Ioan. 9. 86. 89. 103. 106.
Brown, agent englez la Poartă, 119.
Bucovina, 6. 7. 28. 32. 45. 66. ar-
hiepiscop, 41.
București, 7. 8. 10—14. 23 24. 27. 46.
 47. 49. 51. 53. 56—59. 61—63.
 66. 73. 76. 77. 80. 82. 84—116. 122.
Budzinski Mihail, agent polon în
Moldova, 4. 27. 31. 42.
Butkiewicz Petre (Bodmer sau Blein),
agent polon. 4—7. 11. 12. 15. 21.
 23. 27. 28.30.31.34. 35. 45. 50. 53.
 69. 73—76. 79—83. 86. 103.
Bysztzanowski (Biberstein), agent po-
lon, 16. 18. 77.78.117.119.

C

Cameneț-Podolski, 28. 32. 41.
Câmpineanu Ioan, 3. 12. 22. 24. 49.
 89. 103.
Canning Strafozd, ambasador englez
la Poartă, 74.
Cantacuzino Constantin, calmacam
al Țării Românești, 16. 76. 121. 123.
Cantacuzino, familie în Moldova, 5.
 35. 44.
Cantacuzino, Leon. 48.
carantină, 34.
Carlovitz, arhiepiscop din. 71. 72.
Carpați, 20. 28. 32. 72.

Catargiu Costache, 50.
Caucaz, 41.
cazacl, 41. 74. 75.
censura, 27.
Cernăuți, 6. 7. 15. 37. 39. 40.41.
 75. 76.
chestia agrară, 10. 96. 113.
Chișinău, 29. 32. 46.
Chrzanowski, general polon, 12. 60.
 65.
Cinski, familie de patrioți poloni, 28.
 29. 32.
clacă, 96. 113.
Cluj, 80—83.
Codrescu Ioan, profesor la Iași, 5.
 29. 32.
Colard, vice, consul rus la Galați, 46.
Colmar, 39.
Comleut de 30. 34.
comitete revoluționare în Moldova, 6.
 38. în Țara Românească, 85. 88. 102.
 104. 105.
comuniști, 22.
congres slavo-român, 72.
conspirații în Țara Românească, 89.
 100.
Constantin, mare duce, 99. 116.
Constantinopol, 4. 5. 7. 8. 11—14.
 16—18. 22. 29—34. 45. 49. 57. 62.
 66—68. 73. 74. 76. 78.87. 91. 103.
 107. 121—123.
constituția, dela Islaz, 50. 70. 88.
 90—94. 96. 97. 104. 105. 107—109.
 113. 114.
consuli, englez la București, 49 fran-
cez la București, 59 63. 73. fran-
cez la Iași, 30. 32. 33. 34. 37. sard
 46, streini, 91. 108. rus la Bucu-
 rești, 49. rus la Galați, 46.
Cotzebue, 122.
Cracovia, 3. 40.
Craiova, 87. 88. 104. 105.
Crimela, 24.
Croația, 47. 71.

Czajkowski Mihal, agent polon la Poartă, 4. 7. 8. 11—18. 21. 23. 31. 34. 48. 49. 51. 52. 54. 59. 64. 65. 67. 73—77. 117. 119.

Czartkow, oraș în Galiția, 28. 32.

Czartoryski Adam, principe, șeful emigrației polone, 3. 4. 8. 9. 11—14. 16. 21. 22. 24. 28. 31. 36. 43. 33. 48. 49. 56—62. 64—68. 79. 81—83. 124. 125.

Czartoryski, muzeu, 3.

D

Dacia romană, 7. 45.

daco-români, 20.

Dalmatia, 71.

Dembinski, general polon în Ungaria, 17. 13. 20. 117—119.

Desprez Hippolite, scriitor francez, 19.

Desaint, ofițer francez, 19.

Dorozinski, familie în Podolia, 28.

dragomani, 46. 90. 107.

Duclos, consul francez la Iași, 37.

Duhamel, general rus, 39. 47. 52. 79. 75. 87. 104. 121—123.

Dunărea, 19. 20. 46. 50. 53. 55. 60. 64. 70. 71. 90. 94. 107. 111. 122.

E

Ellade-Rădulescu Ioan, 9. 10. 12. 15. 23. 73. 76. 77. 83. 86—91. 100. 103—106. 108.

emigrația polonă, 3. 5. 8. 11. 12. 14. 19. 21. 40. 54. 65. 69 în Moldova, 4. 6. 27. 28. 31. 37. 42. română 23. în Ardeal, 15. 80. 81. în Constantinopol, 22. în Paris, 20—22 în Turcia, 15—17.

Emin Muhlis effendi, comisar turc în Țara Românească, 51. 90. 107.

Europa, 3. 9. 19. 21. 23. 24. 53. 55. 68. 69. 83. 100. 121. 125.

evrei, 35. 41. 53.

Eysag, agent polon, 43.

F

fabrica de muniții, 8. 48. 67.

femeia română, 11. 99. 116.

Feti-pașa, doamna, 38.

Filanowicz, agent polon, 28. 32. 37. 42. 44.

Filipescu, (Ioan?), 120.

Foșani, 89. 106.

fortificații, 8. 48.

Frankfurt. a. Mein. 78.

franceză cultură în principate. 4. 24. limbă. 5. 11. 27. 30. 36. 57. 60. 62. 65. 83. 86. 99. 100. 103. 116.

francezi, 8. 10. 32—35. 39. 49. 52. 56. 62—64. 67. 70. 87. 104. consuli, 30. 33. 34. 37. 59. 62. 63. 73. ofițeri, 59. 61. 64.

Francea, 6. 12. 13. 20. 27. 32. 36. 40. 42. 43.

Fuad effendi, comisar turc în Țara Românească, 74—76. 92. 109. 121. 123.

G

Galați, 5. 7. 30. 33. 34. 36. 42. 43. 46. 47. 51. 53. 60. 65.

Galiția, 12. 14. 28. 30. 32. 33. 37. 39. 40. 42—45. 57. 61. 67. 71—74. 78. 80. 82. 96. 113.

garda națională, 51. 84. 92. 101. 109.

Gauthier, d-na. 77.

Georgey, general ungur, 18. 117. 118.

Georgiades. N., 76.

germană limbă, 6. 36.

germani, 71. 72. 80. 82.

Germania, 45. 54.

Ghica Alexandru, domn și caimacam al Țării Românești, 24. 83. 100. 122. 124. 125.

Ghica Grigore, domn al Moldovei, 16. 121. 122.

Ghica Ioan, 4. 5. 7. 12. 13. 16—18. 21. 23. 24. 27. 29. 32. 48. 49. 51. 73—75. 77. 78. 119—121. 124.

Glomer, general rus, 84. 101.

Giurgiu, 10. 74. 90. 92. 107. 109.

Glawany David, 30. 34.

Golescu Alexandru C., 9. 86, 103.

Golescu Alexandru G., 11, 16, 22.
23. 49.

Golescu familia, 35. 102. 103. frații
9. 86. 103.

Golescu Nicolae, 9. 10. 11. 85—89.
91. 102—106. 108.

Golescu Ștefan, 9. 14. 68. 73. 86. 103.

Goluchowski Artur, patriot polon, 28.
32. 40.

Grabbe, general rus, 121.

grănicerești, regimente, 66, 80, 82.
grecească, religie, 71.

greci, 19. în Moldova, 39.

Grecia, 45.

guvernul provizoriu al Țării Românești, 7. 8. 10—14. 48. 51. 55—59.
61—68. 73. 74. 80. 82. 84. 85.
89—92. 94. 96. 97. 100—103.
105—110. 112—115.

H

haiduc în Carpați, 28. 32.

Hajsyn (în Podolia), 28. 32.

Hangeri Alexandru, agent rus la Constantinopol, 68. 121.

harta Dunării, 60. 64.

harta României, 36. 60. 64.

Hellade-Rădulescu Ioan, 9. 10. 12.
15. 23. 73. 76. 77. 83. 86—91
100. 103—106. 108.

Henning, librar leșean, 36.

Henri, agent polon republican, 37. 44.

Hermanstadt. v. Sibiu.

Horodenka (în Galiția), 40.

Hotin, 41.

Hurmuzaki Alecu, 6. 39. 40. 41.

Hurmuzaki familia, 7. frații, 6.

Hurmuzaki Gheorghe, 6.

I

Iancu Avram, 17. 18. 117—119. 124.

Iasi, 4—6. 12. 35—39. 42. 45. 47.
50. 52. 58—60. 62. 63. 65. 120.

Ilinski Mihail, conte polon, (Skenderbey), 17. 18. 117—119.

Iosif, căpitan polon, 42.

Islaz, 10.

Ispawnitz Gherghel, agen polon. 39.

Italia, italieni, 5. 14. 22. 35. 65. 66. 70.

Iugo-Slavi, 19. (v. și Slavii de Sud).

J

Javara, emigrat muntean, 77. 78.

K

Kamleno-Brodski, funcționar austriac în Bucovina, 41.

Kanski, agent polon, 28. 32.

Karlsburg v. Alba-Iulia.

Kielski, ofițer polon, 57. 61. 67.

Kisseleff Paul, general, 121. 122.

Korsak, agent polon, 51.

Kossuth. **Ludovic**, 17. 18. 80. 82,
118, 119.

Koszczusko Tadeu, 6. 38.

Krasno-siolo (sat în Galiția). 28. 32.

Kronstadt. v. Brașov.

Krzenski, agent polon, 12.

Kudinov, 45.

L

Lamartine Alphonse de. 10. 20. 87.
103.

La Pologne, revistă, 19—21. 23.

latină civilizație. 20. limbă, 27.

Laurian August-Treboniu, 79.

legiunea română în Ungaria, 17. 18.
117. 118.

Lemberg, 4. 43.

Lenoir, agent polon în Serbia, 16, 23. 78. 80. 82. 118. 120. 124.
Leova (în Basarabia), 50.
Lipkowski Henric, agent polon, 28. 32.
Lipkowski Leon, agent polon, 28. 32.
Litynsk (în Podolia), 28. 32.
locotenența domnească, 76. 91. 108.
Logea Ioan (Radziszewski), agent polon, 43.
Lüders, general rus, 74. 122. 123.

M

Magheru Gheorghe, general, 9. 10. 15. 16. 77—79. 81. 84. 85. 87—89. 92—95. 101. 103—106. 109—112.
maghiari. v. unguri.
Magninski, licean rus, 35.
Mameylowka, sat de rascolnici în Moldova, 28. 31.
Mehadia, 17.
Mendel dr. agent al lui Lamartine. 10. 87. 103.
miliția munteană, 8. 48. 97. 100. 106. 107.
Mohilow (în Rusia). 46.
Moldova-moldoveni, 3—7. 11. 18. 21. 27—34. 36. 37. 39. 41. 42. 44. 45. 47. 48. 50. 51. 53. 54. 59. 60. 64. 71. 72. 74. 78. 120. 121.
Moldo-Valahia, 20. 54. 65. 121.
Moruzi Costache, 4. 5. 29. 32.
muniții, fabrică de, 8. 10.
munteni, 21. 29. 33.
Munții Apuseni, 17.
Murgu Eftimie, 77.
muscali. v. ruși.
Musarus, demnitar grec în serviciul Turciei. 45.

N

Negri Costache, 5. 29. 32.
negustori ruși în Moldova, 39.
Neofit, mitropolit al Ungrovlahiei, 90. 107.

Nicolae I, țar al Rusiei, 27. 39. 52. 72. 73. 90. 97. 102. 107. 114.
Niz, localitate în Ucraina, 29. 33.
nobili poloni, 4. 72.

O

Obajany. **Dionisie Nikolaeviel**, stareț rascolnic, 41.
Oena (în Moldova), 120.
Odessa, 34. 35. 45.
Ognianowicz, călugăr rascolnic, 30. 33.
Oltuz, pas, 120.
Olimpi, călugăr rascolnic, 30. 33. 41.
Oltenia, 10. 59. 63. 73. 87. 94. 104. 110.
Oltul, 94. 111, 112.
Omer-pașa, comisar turc în Țara-Românească, 74. 75. 92. 109.
Orient, 3. 14. 16. 19. 20. 21. 66. 69. chestiunea de, 19. imperiul de 70.
Orșova, 73.
Orta-keul, 119.
Otoman imperiu v. Poarta și Turcia.

P

Palaby, localitate în Rusia, 46.
palatul dela Socola, 4.
Paleologu, emigrat român, 117.
Palle, Charles de la, agent polon, 37.
Panclova, 118.
penduri, 10. 87. 88. 93. 95—102. 104. 105. 110.
panslavism, 23. 55. 70. 72.
Paris, 8. 11. 16. 19—22. 28. 68. 78. 86. 103. 123. 125.
partidul democrat, polon, 4. 6. 9. 12. 16. 29. 32. 37. 39. 43. 44. 54. 86, 104.
partidul naționalist unguresc, 18. 117.
partidul regalist, polon, 4. 8. 21. 43.
Paszklewicz, general rus, 38.
Pavel, călugăr rascolnic, 30. 33. 41. 46. 75.

Pesta, 17. 18. 117. 120.
Petala Dimitrie, 76.
Petersburg, 27. 38. 46. 74. 121. 123.
Pinkas der alte, samsar din Bucovina, 41.
Pleșolanu, emigrat român, 77.
Plonski, avocat polon, 28. 32.
Plutare, 18, 119.
Poarta Otomană (v. și Turcia), 6. 13—15. 23. 27. 29. 32. 38. 39. 49. 52. 54. 55. 60. 64. 66. 68. 70. 71. 74. 75. 86. 90. 92. 102. 107. 109. 120—124.
Podolia, 28. 32. 37.
Polizu, locotenent, 74.
polonă armată, 8. 27. 31. 54. influență la români, 3. 19—22. limbă vorbită în Moldova, 4. presa 3. 17—19.
Polonia-poloni, 3—11, 13—15. 17—24. 28—35. 37. 38. 40—45. 49—53. 55. 56. 59. 61. 64. 65. 67—69. 71—73. 80. 82. 86. 102. 118. 120.
Poniatowski Ladislau, polonez din Moldova, 42—44.
Poninski, principesa, 28. 32.
Porenski, familie polonă din Basarabia, 28—32.
Posen, mare ducat, 42. 43. 70. 73.
poșta moldovenească, 30. 45.
Potocki Alfred, conte în Galiciă, 44.
Praga, congresul slav din. 72.
Principatele române, 3. 4. 20. 27. 52. 53. 66. 70. 74. 125.
protectoratul rusesc, 14. 19.
Prusia, 70.
Prutul, 50.
Pulawski Ahmet Terfik, ofițer. 8. 48. 49.

R

Rădulescu Ellade Ioan, 9. 10. 12. 15. 23. 73. 76. 77. 83. 86—91. 100. 103—106. 108.

Radziszewski (Ioan Logea), agent polon, 43.
Rallet Dimitrie, 5—7. 29. 32. 37—40. 52—54.
Râmnicul-Văleii, 94. 111.
rascolnici, 5. 7. 28. 29. 31. 33. 41.
războiul Crimell, 24.
războiul de partizani, 58. 63. 89. 98. 106. 113.
războiul ruso-turc (1828—1829), 84. 89. 101. 106.
răzeși, 4.
Regnault Elias, 23.
Reșid-pașa, ministru turc, 123.
revoluția dela 1830, 3. dela 1848, 3 în Moldova, 4. 35. în Țara Românească, 7—10. 21—24. 46. 47. 58. 62. 69. 70. 87. 88. 97. 99. 101. 103. 110. 112. 114.
Rifat pașa, 51.
Robert Cyprien, scriitor francez, 19. 21.
Roman, episcopul de 52.
română limbă, 6. 27.
români. 6—16. 18—24. 29. 32. 33. 47. 49. 51. 54. 55. 58. 59. 63—68. 70—72. 74. 76. 77. 79. 81. 83. 87. 89. 90. 92. 98—100. 105. 109. 112. 117. 118. 122. 123. 125. ardeleni, 17—20. 45. 51. 66. 79—82. 84. 117—120. 124.
România, 19. 24. 36. 38.
Rosetti C. A. 12. 86. 103.
Rossi Joseph. 30. 34.
Roznovanu Nicolae, 50.
Rozwadowski, agent polon, 28. 32.
rusă limbă, 5. 6. 36. 83. 123. poștă în Moldova, 30. 33.
Ruseluc, 60. 64. 90. 107.
Rusia-ruși, 4. 5. 8. 10. 13—20. 23. 27—33. 35. 37—42. 44—55. 58—60. 62—64. 67. 70—74. 76. 78. 79. 81—84. 87. 89. 90. 92. 94. 95. 97. 100. 101. 103. 105. 106. 109. 111. 112. 114. 118—123.

Rusia albă, 46.

Russallewicz Leon, negustor, 34. 35.

ruteni, 28. 31. 72.

S

Sabatler, ofițer francez, 11.

Sah. Ioan, 30. 34.

Sakowski, licean rus, 35.

Samușeni, sat în Bucovina, 40.

sârbi, 13. 16. 20. 23. 46. 54. 71. 72.
73. 117.

Sardinia, 14. 66. consul în Moldova, 46

sași, 15. 79. 80. 82.

Schmidt, ceasornicar, 37.

Sefels, agent turc la Paris, 121.

Semlin, 80. 82.

Serbia (v și sârbi), 16. 71.

Sérecourt. de. 59. 63.

Sf. Petersburg. v. Petersburg.

Sf. Sava, colegiu, 27.

Sf. Stanislas, decorație, 38.

Sibiu, 10. 12. 15. 73. 75—77. 79—83.
85. 97. 101. 114.

Silezia, 36. 37.

Sinăuți, sat în Bucovina, 39. 40.

Skarlati Gheorghe, agent polon în
Moldova, 43.

Skender bey, (contele Ilinski), 17.
117. 118. 119.

slavii de sud, 19. 20. 23. 46. 50. 65.
70—72.

slavii din Ungaria, 18—20. 71. 72.
74. 117. 118. 119.

slovacl, 71. 72.

Snybyslowski, agent polon, 44.

Sobleski Ioan, rege al Poloniei, 6. 38.

socialiști, 22.

societatea slavă din Paris, 19.

Socola, 4.

Sollman-pașa, comisar turc în Țara-
Românească, 10. 11. 15. 74. 76.
90—92. 98. 107—109. 115.

Solomon, colonel, 89. 105. 106.

Stambul (v. și Constantinopol), 31.

34. 38. 57. 62. 87. 91. 103. 107.

Stanislas, agent polon, 37.

steaguri tricolore, 90. 107.

Stürmer, diplomat rus la Constan-
tinopol, 124.

Sturza Constantin, 121.

Sturza Dimitrie belzade, 38.

Sturza Mihail, domn al Moldovei, 4.
6. 38. 44. 45. 48. 50. 52. 74.

Sturza Vasile, 5. 29. 32. 35.

sultanul, 90. 91. 107—109. 123.

Suțu Constantin, boer muntean, 121.
122. 124.

Szestakiewicz, agent polon, 46.

Ș

Șaguna Andrei, mitropolitul, 19. 118.
119.

școala militară, 67. 87.

șerbia, 22. 96. 113.

Ștefan cel Mare, 4.

Știrbey Harbu, domn al Țării Ro-
mânești, 16. 121. 122.

T

tabăra dela Troian, 10. 93—95, 109—
113.

Tacki, ofițer polon, 57. 61. 67.

Talaad-effendi, comisar turc în prin-
cipate, 47.

Târgu-Oena, 120.

Tarnopol, oraș în Galiția, 28. 32.

teatrul din București, 10. 91. 108. 109.

Tell Cristian, general, 9. 10. 12. 15.
56. 58. 60. 61. 63. 65. 73. 77. 78.
84. 86—89. 91. 94. 98. 100. 103—106
108. 110. 111. 115.

Temșoara, 79. 81. 117—119.

ținerimea revoluționară, 9—11. 24.
27. 83. 84. 85. 87. 88. 92. 99. 100.
102—105. 109. 110. 116.

Tisa, 80. 82.
Titoff, ambasador rus la Constantinopol, 68. 75. 121. 122. 124.
Transilvania v. Ardeal.
Treter, agent polon la Galați, 27. 31. 35. 36. 42.
Trolan, tabăra dela, 10. 93. 94. 95. 109—113.
Tuleea, 51.
Turela-turei, 4. 10. 12. 13. 15. 18. 20. 30. 32. 38. 47—50. 52—55. 59. 60. 64. 65. 69—72. 74. 80. 84. 86. 89. 92—95. 98. 101. 103. 106. 109—111. 115. 121. 123.
Turin, 12. 65.

Ț

Țara-Românească, 3. 8—11. 13. 14. 16. 24. 46—49. 51. 53. 55. 58—60. 62. 74. 66—69. 64. 76. 78. 79. 81. 83. 87. 94. 99. 100. 111. 116. 121—125.
Țigani, 4. 47. 94. 97. 111. 114.

U

Ungaria-unguri, 3. 11. 16—21. 23. 35. 42. 43. 45. 47. 54. 58. 63. 66. 71. 74. 77. 79—82. 117—120. 122.
unirea principatelor, 20. 21. 29. 33.

unitatea Românilor, 6. 7. 22. 38. 45.
universitatea la București, 24. 27. în Rusia, 24. 27.
Unizi, localitate în Galiția, 75.

V

Valahia, v. Țara Românească.
Valahia mică, v. Oltenia.
Varșovia, 99. 116.
Vidin, 120.
Vlena, 7. 40. 41. 45. 124.
Vilna, 37.
Vogoride, C. 5. 29. 32.
Volbinia, 75.

W

Wilno v. Vilna.
Wroblewski Alexandru, profesor la Academia Mihăileană, 5. 6. 36. 37.

Z

Zablocki, colonel polonez, 3. 7—12. 14—16. 21. 23. 55. 56. 60. 65. 66. 67. 73. 77—79. 81. 83. 99.
Zaleszezyki, oraș în Galiția, 40.
Zamejski, contele, 13. 14. 44. 65. 66.
Zegler, Ioan, 30. 34.
ziare românești, 27. 51. în Ardeal, 27. slave, 71.

TABLA DE MATERII

Importanța influenței polone în revoluția dela 1848 în principatele române.	3
Mislunea lui Butkiewicz în Moldova.	4
Misiunile lui Zablocki și Butkiewicz în Țara-Românească.	7
Acțiunea diplomatică a emigrației polone în favoarea românilor. . .	12
Polonii și emigrații români în Ardeal și Turcia.	15
Polonii și mislunea lui N. Bălcescu în Unguria.	16
„La Pologne” și românii.	19
Ideologia politică polonă și revoluția română dela 1848.	21
Concluzii.	24
 Documente	 25
I. Extras din nota lui I. Ghica către Poartă (1848).	27
II. Instrucțiunile lui Petre Butkiewicz trimise în misiune în Moldova (20 Aprilie 1848)	27
III. Rapoartele lui P. Butkiewicz din Moldova către M. Czajkowski (29 Aprilie—28 Iunie 1848).	34
IV. Angajamentul emigratului polon Pulawski în serviciul revoluției române. (27 Iunie/9 Iulie 1848).	48
V. Scrisoarea lui Cor, agent al ambasadei franceze la Constantinopol lui Mihai Czajkowski. (30 Iunie 1848).	49
VI. Rapoartele agentului polon P. Butkiewicz din Moldova (4—6 Iulie 1848).	50
VII. Agentul polon Korsak din Tulcea către Mihai Czajkowski (6 Iulie 1848).	51
VIII. Scrisoarea lui Emin Mouhlis effendi către Mihai Czajkowski (6 Iulie 1848).	51
IX. Scrisoarea lui D. Ralet către Mihai Czajkowski (13 Iulie 1848).	52
X. Raport al agentului P. Butkiewicz (18 Iulie 1848).	53
XI. Extras (rezumat în raportul agenției din Constantinopol) din raportul lui P. Butkiewicz din Moldova (16—28 Iulie 1848).	53
XII. Nota lui Mihai Czajkowski către Poartă (Iulie 1848).	54
XIII. Colonelul Zablocki către guvernul provizoriu al Țării Românești (24 Iulie 1848).	55

XIV. Scrisoarea colonelului Zablocki către principele Czartoryski (24 Iulie 1848).	56
XV. Raportul lui Mihai Czajkowski către contele Zamojski, agentul emigrației polone la Turin (Iulie—August 1848).	65
XVI. Scrisoarea lui Mihai Czajkowski către colonelul Zablocki. (26 August 1848).	67
XVII. Raport al agenției polone din Constantinopol (4—8 Septembrie 1848).	68
XVIII. Memoriu trimis agentului polon Butkiewicz, conținând punctul de vedere al emigrației polone asupra evenimentelor din Orient (12 Septembrie 1848), ...	69
XIX. Raportul agentului Butkiewicz din Sibiu către Mihai Czajkowski (11 Octombrie 1848).	73
XX. Scrisoarea lui Ioan Ghica către Mihai Czajkowski (14 Noembrie 1848).	74
XXI. Agentul Butkiewicz către Mihai Czajkowski (19 Noembrie 1848)	75
XXII. Scrisoarea generalului Tell către Mihai Czajkowski (22 Noembrie 1848).	76
XXIII. Extrase din scrisoarea lui Biberstein (Bystrzanowski) agent polon trimis în Ungaria, către Mihai Czajkowski (29 Noembrie 1848).. . . .	77
XXIV. Raportul agentului polon Lenoir din Belgrad (8 Decembrie 1848).	78
XXV. Raportul lui Biberstein (Bystrzanowski) din Belgrad către Mihai Czajkowski. (8 Decembrie 1848).	78
XXVI. Scrisoarea colonelului Zablocki din Belgrad către principele Czartoryski (începutul lui Decembrie 1848).	79
XXVII. Raportul colonelului Zablocki asupra misiunii sale în Țara Românească. (Decembrie 1848).. . . .	83
XXVIII. Extrase din rapoartele lui Biberstein (Bystrzonowski), agentul polon la Pesta, către Mihai Czajkowski (23 Iunie—24 Iulie 1849).	117
XXIX. Scrisoarea lui Mihail Ilinski (Skender bey) către Lenoir, agent polon la Belgrad (15 Iulie 1849).	118
XXX. Scrisoarea lui Ioan Ghica către Mihai Czajkowski (24 Iulie 1849).	119
XXXI. Extrase din rapoartele lui Lenoir, agent polon la Belgrad. (24 Iunie—17 August 1849).	120
XXXII. Scrisoarea lui Ioan Ghica către Sefels. (15 Octombrie 1849).	121
XXXIII. Raportul agentului polon Lenoir din Belgrad (7 Decembrie 1849).	124
XXXIV. Scrisoarea principelui Adam Czartoryski către Alexandru Ghica, locotenent domnesc al Țării Românești (Ianuarie 1857).	124
Indice	127

PUBLICAȚIUNILE AȘEZĂMÂNTULUI ION C. BRĂȚIANU

	Lei
I. Ion C. Băcilă , Bibliografia războiului pentru independență (1877—1878), București, 1927 pag. 52	40
II. P. P. Panaitescu , Nicolae Bălcescu, Patru studii istorice..., însoțite de o schiță biografică și bibliografică, București, 1928 pag. 64	45
III. Liviu Marian , B. P. Hasdeu, schiță biografică și bibliografică, București, 1928 pag. 30	25
IV. Mihail Popescu , Documente inedite din preajma Unirii Principatelor, București, 1928 pag. 68	45
V. Emil Vîrtoșu , I. Heliade Rădulescu, Acte și scrisori, București, 1928 pag. 104	60
VI. Dobrogea , Patru conferințe ale Universității Libere de I. Andrieșescu, C. C. Giurescu, A. Popovici-Băznoșanu și I. Simionescu. București, 1928 pag. 100 + 20 planșe	75
VII. Mihail Popescu , Documente inedite privitoare la Istoria Transilvaniei între 1848—1859. Acte din Arhivele dela Viena. București, 1929 pag. XXVI + 347.	250
VIII. Teodor Bălan , Refugiații Moldoveni în Bucovina (1821—1848). București, 1929 pag. XXXII + 148	120
IX. Generalul R. Rosetti , Jurnalul de operațiuni al diviziei de infanterie de rezervă (23 Iulie 1877—29 Iulie 1878), București 1929, pag. XVIII 305	240
 G. I. Brătianu , Le Problème des frontières russo-roumaines pendant la guerre de 1877—1878 et au congrès de Berlin. București, 1928, pag. 52 + 1 hartă	 45

PUBLICAȚIUNILE AȘEZĂMÂNTULUI ION I. C. BRĂȚIANU

	Lei
I. Ion I. Nistor , Unirea Bucovinei, Studiu și documente. București, 1928, pag. 214	160
II. Șt. Ciobanu , Unirea Basarabiei, Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917—1918. București, 1929, pag. 314 + LXXXIX	280

VERIFICAT
1987

